

422873, РТ, Алькеевский район,
с.Верхнее Колчурино, ул.8 Марта, д.21
Тел/Факс 8 (84346) 78014

Адресы: 422873, ТР, Әлки районы, Югары
Колчурино авылы, Март 8 урамы, 21 йорт
Тел/Факс 8 (84346) 78014

РЕШЕНИЕ

Югары Колчурино авылы

КАРАР

2023 нче елның 23 октябре

61№

Татарстан Республикасы Әлки муниципаль
районының "Югары Колчурино авыл жирлеге"
муниципаль берәмлеге Уставын
кабул итү турында

2003 елның 6 октябрәндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 131-ФЗ номерлы Федераль законның 44 маддәсендә (соңгы үзгәрешләр белән), 2004 елның 28 июлендәге «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында» 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законының 7 маддәсенә ярашлы рәвештә, Әлки муниципаль районы Югары Колчурино авыл жирлеге Советы Карар итте:

1. Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районының «Югары Колчурино авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставын 1 нче кушымта нигезендә икенче укылышта кабул итәргә.

2. Әлеге карар гамәлдәге законнарда билгеләнгән тәртиптә үз көченә керә.

3. Әлеге карарны гамәлдәге законнарда билгеләнгән тәртиптә дәүләт теркәвенә жибәрергә.

4. Әлеге карарны дәүләт теркәвеннән соң Әлки муниципаль районының рәсми сайтында бастырып чыгарырга (<http://alkeevskiy.tatarsta.ru>) һәм Татарстан Республикасының рәсми хокукый мәгълүмат порталында (pravo.tatarsta.ru), авыл жирлегенә махсус мәгълүмати стендында игълан итәргә.

5. Әлеге карар үз көченә кергән көннән башлап Советның түбәндәге карарларын үз көчен югалткан дип танырга:

- Югары Колчурино авыл жирлеге Советының «Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы "Югары Колчурино авыл жирлеге" муниципаль берәмлеге Уставын раслау турында» 11.10.2018 ел, 26№ карары;

- Югары Колчурино авыл жирлеге Советының «Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы "Югары Колчурино авыл жирлеге" муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кергү турында» 11.11.2019 ел, 19№ карары;

- Югары Колчурино авыл жирлеге Советының «Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы "Югары Колчурино авыл жирлеге" муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмэләр кергү турында» 23.10.2020 ел, 7 №карары;

- Югары Колчурино авыл жирлеге Советының «Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы "Югары Колчурино авыл жирлеге" муниципаль берәмлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмэләр кергү турында» 09.03.2022 ел, 33 №карары.

6. Әлеге карарның үтәлешен контрольдә тотуны үз җаваплылыгымда калдырам.

Совет Рәисе,
Татарстан Республикасы
Әлки муниципаль районы
«Югары Колчурино авыл жирлеге»
муниципаль берәмлек башлыгы

Е.В.Краснова

Татарстан Республикасы Әлки муниципаль
районы "Югары Колчурино авыл жирлеге"
муниципаль берәмлеге Советы карары
2023 елның 23 октябрдәге 61 номеры белән
кабул ителгән

Совет Рәйсе,
Татарстан Республикасы
Әлки муниципаль районы
«Югары Колчурино авыл жирлеге»
муниципаль берәмлек башлыгы
Е.В.Краснова

**Татарстан Республикасы
Әлки муниципаль районы
муниципаль берәмлек
«Югары Колчурино авыл жирлеге»
Уставы**

I бүлек. Гомуми нигезлэмэләр

1 нче маддә. Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы Югары Колчурино авыл жирлеге муниципаль берәмлегенә исеме һәм хокукый статусы

1. Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районының "Югары Колчурино авыл жирлеге" муниципаль берәмлегенә авыл жирлеге статусы бирелгән.

2. Муниципаль берәмлекнең рәсми исеме - Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районының "Югары Колчурино авыл жирлеге" муниципаль берәмлеге (алга таба текст буенча-торак пункт)

3. Югары Колчурино авыл жирлеге муниципаль берәмлеге Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы составына керә.

2 нче маддә. Торак пунктның территорияль төзелеше

1. Торак пункт территориясе составына торак пунктлар керә: Югары Колчурино авылы, Түбән Колчурино, Катюшино авылы.

2. Административ үзәге-Югары Колчурино авылы.

3. Торак пункт чикләре 2005 елның 31 гыйнварындагы "Әлки муниципаль районы "Муниципаль берәмлегенә һәм аның составындагы муниципаль берәмлекләрнең территорияләре чикләрен билгеләү һәм аларның статусы турында" 10-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән.

4. Торак пункт территориясе составына милек формасына һәм максатчан билгеләнешенә карамастан жирләр керә.

5. Торак пункт чикләрен үзгәртү, аны үзгәртеп кору Татарстан Республикасы законы белән законнарда билгеләнгән тәртиптә башкарыла.

3 нче маддә. Гражданның жирле үзидарәне гамәлгә ашыру хокукы

1. Жирле үзидарә Россия Федерациясе гражданны тарафыннан жирле референдумнарда, муниципаль сайлауларда һәм турыдан-туры ихтыяр белдерүнең башка формаларында катнашу, шулай ук әлеге Уставта каралган сайлап куелган һәм башка жирле үзидарә органнары аша гамәлгә ашырыла.

2. Гражданның жирле үзидарәне турыдан-туры да, үз вәкилләре аша да, жөнәсенә, расасына, милләтенә, теленә, чыгышына, милек һәм вазифа хәленә,

дингә мөнәсәбәтенә, ышануларына, ижтимагый берләшмәләргә каравына карамастан, тигез хокукларга ия.

Торак пункт территориясендә даими яки күбесенчә яшәүче чит ил гражданнырны жирле үзидарә гамәлгә ашырганда Россия Федерациясенәң халыкара килешүләренә һәм федераль законнарга ярашлы хокукларга ия.

3. Һәркем жирле үзидарә органнарына һәм вазифаи затларга турыдан-туры мөрәжәгать итәргә, жирле үзидарә органнары эшчәнлегә турында мәгълүмат алырга хокуклы.

4. Жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затлары һәркемгә аның хокукларына һәм ирекләренә турыдан-туры кагылышлы документлар һәм материаллар белән танышу мөмкинлеген, шулай ук, әгәр законда башкасы каралмаган булса, жирлекнең жирле үзидарә органнары эшчәнлегә турында гражданнырның башка тулы һәм ышанычлы мәгълүмат алу мөмкинлеген тәмин итәргә тиеш.

5. Жирле үзидарә органнары массакүләм мәгълүмат чаралары аша һәм башка ысул белән халыкка даими рәвештә торак пунктны һәм аның аерым территорияләрен үстерүнең иң мөһим мәсьәләләре, гомуми файдаланудагы транспорт, торак-коммуналь хужалык эше, халыкка төрле хезмәтләр күрсәтүче социаль-мәдәни һәм башка учреждениеләр һәм хезмәтләр челтәрен үстерү, социаль ташламалар, жәмәгать тәртибен саклау торышы һәм табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләр турында хәбәр итәләр.

6. Гражданныр, оешмалар, әгәр аларның хокуклары һәм ирекләре бозылган дип санасалар, жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затларының карарларын, гамәлләрен (гамәлсезлеген) судта бәхәсләшәргә хокуклы.

4 нче маддә. Жирле үзидарә органнары структурасы

1. Жирлекнең жирле үзидарә органнары структурасына жирлек Советы, жирлек башлыгы, жирлекнең башкарма комитеты, жирлекнең Ревизия комиссиясе, уставка ярашлы рәвештә төзелә торган башка жирле үзидарә органнары керә.

2. Жирле үзидарә органнары структурасын үзгәртү әлегә уставка үзгәрешләр кертү юлы белән башкарыла.

5 нче маддә. Жирле әһәмияттәге торак пункт мәсьәләләре

1. Авыл жирлегенең жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә түбәндәгеләр керә::

1) жирлек бюджеты проектын төзү һәм карау, жирлек бюджетын раслау һәм үтәү, аның үтәлешен контрольдә тоту, жирлек бюджеты үтәлеше турында хисап төзү һәм раслау;

2) жирле салымнарны һәм жирлек жыемнарын билгеләү, үзгәртү һәм

бетерү;

3) жирлекнең муниципаль милкендә булган милеккә ия булу, файдалану һәм аның белән идарә итү;

4) торак пунктлар чикләрендә янгын куркынычсызлыгының беренчел чараларын тәэмин итү;

5) торак пунктта яшәүчеләрне элемтә, жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәтләре белән тәэмин итү өчен шартлар тудыру;

6) ял итүне оештыру һәм авыл халкын мәдәният оешмалары хезмәтләре белән тәэмин итү өчен шартлар тудыру;

7) жирлек территориясендә физик культура, мәктәп спорты һәм массакүләм спортны үстерү өчен шартлар тудыру, жирлекнең рәсми физкультура-сәламәтләндерү һәм спорт чараларын үткәргүне оештыру;

8) торак пунктның архив фондларын формалаштыру;

9) жирлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен раслау, жирлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен үтәү, инвалидлар өчен социаль, инженерлык һәм транспорт инфраструктурасы объектларына һәм күрсәтелә торган хезмәтләргә ирешү мөмкинлеген тәэмин итү таләпләрен үтәү, жирлек территориясен төзекләндерүне күрсәтелгән Кагыйдәләргә ярашлы оештыру;

10) адреслашу объектларына адреслар бирү, адресларны үзгәртү, юкка чыгару, урам-юл чөлтәре элементларына исемнәр бирү (федераль әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, төбәк яки муниципаль-ара әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, муниципаль районның жирле әһәмияттәге автомобиль юлларыннан тыш), торак пункт чикләрендәге планлаштыру структурасы элементларына исемнәр бирү, мондый исемнәрне үзгәртү, юкка чыгару, мәгълүматны Дәүләт адреслар реестрында урнаштыру;

11) авыл хужалыгы житештерүен үстерүдә ярдәм итү, кече һәм урта эшкүарлыкны үстерү өчен шартлар тудыру;

12) торак пунктта балалар һәм яшьләр белән эшләү буенча чаралар оештыру һәм гамәлгә ашыру;

13) жәмәгать тәртибен саклауда катнашучы гражданның һәм аларның берләшмәләренә ярдәм күрсәтү, халык дружиналары эшчәнлеген өчен шартлар тудыру;

14) каты коммуналь калдыкларны туплау (шул исәптән аерым туплау) һәм транспортлау буенча эшчәнлекне оештыруда катнашу;

15) ритуаль хезмэтлэр оештыру һәм жирләү урыннарын тоту;

16) торак пункт чикләрендә халыкны су белән тәмин итүне, су чыгаруны, халыкны ягулык белән тәмин итүне Россия Федерациясе законнары белән билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә оештыру;

17) торак пунктлар чикләрендә жирле эһәмияттәге автомобиль юлларына карата юл эшчәнлегә

18) торак пункт территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәдәниәтен саклауга һәм үстерүгә, мигрантларның социаль һәм мәдәни адаптациясенә, милләтара (этникара) конфликтларны профилактикалауга юнәлдерелгән чараларны гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру;

19) торак пунктта яшәүчеләрнең күпләп ял итү өчен шартлар тудыру һәм халыкның күпләп ял итү урыннарын төзекләндерүне оештыру, шул исәптән гражданның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр буйларына ирекле керүен тәмин итү.

2. Федераль законнарға ярашлы рәвештә, жирлекнең жирле үзидарә органнары Әлки муниципаль районының жирле үзидарә органнары белән жирлек бюджетыннан муниципаль район бюджетына Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә бирелә торган бюджетара трансфертлар хисабына жирле эһәмияттәге мәсьәләләргә хәл итү буенча үз вәкаләтләренә бер өлешен аларға тапшыру турында килешүләр төзәргә хокуклы".

6 нчы маддә. Жирле үзидарә органнарының жирле эһәмияттәге мәсьәләләргә карамаган мәсьәләләргә хәл итүгә хокуклары

1. Жирле үзидарә органнары:

1) торак пункт музейларын булдыру;

2) торак пунктта нотариус булмаган очракта, законнарда каралган нотариаль гамәлләр башкару;

3) опека һәм попечительлек буенча эшчәнлекне гамәлгә ашыруда катнашу;

4) торак пункт территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләргә хокукларын гамәлгә ашыру белән бәйлә эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру;

5) Россия Федерациясе халыкларының милли-мәдәни үсешенә һәм торак пункт территориясендә милләтара мөнәсәбәтләр өлкәсендәге чараларны гамәлгә ашыруга ярдәм күрсәтү;

б) жирлек территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрне мобилизацияләү буенча чараларны оештыруда һәм гамәлгә ашыруда катнашу;

7) муниципаль янғын күзәтчелеген булдыру;

8) туризмны үстерү өчен шартлар тудыру;

9) кеше хокукларын тәмин итүне жәмәгатьчелек контролендә тотучы жәмәгать күзәтү комиссияләренә һәм мәжбүри тоту урыннарында булган кешеләргә ярдәм күрсәтү;

10) "Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында" 1995 елның 24 ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук Гомумроссия инвалидларның ижтимагый берләшмәләре тарафыннан оештырылган оешмаларга ярдәм күрсәтү;

11) гражданнарга торак законнары нигезендә социаль файдаланудагы торак фондының торак урыннарын арендау шартнамәләре буенча муниципаль торак фондының торак урыннарын бирү;

12) торак пункт территориясендә яшәүче хужасыз хайваннар белән эш итү буенча эшчәнлек алып бару;

13) "Россия Федерациясендә хокук бозуларны профилактикалау системасы нигезләре турында" Федераль законда каралган хокук бозуларны профилактикалау өлкәсендәге чараларны гамәлгә ашыру;

14) инвалидларның, сәламәтлек мөмкинлекләре чикләнгән затларның, адаптив физик культура һәм адаптив спортны үстерүгә ярдәм күрсәтү;

15) Кулланучылар хокукларын яклау буенча Россия Федерациясенәң 1992 елның 7 февралендәге 2300-І номерлы "Кулланучылар хокукларын яклау турында"гы Законнда каралган чараларны гамәлгә ашыру;

16) полициянең участок уполномоченныйсы вазыйфасын биләүче хезмәткәргә һәм аның гаилә әгъзаларына күрсәтелгән вазыйфаны биләү чорына торак бина бирү;

17) алкоголь, наркотик яки башка төрле токсик исерек хәлдә булган кешеләргә ярдәм күрсәтү чараларын гамәлгә ашыру.

2. Жирлекнең жирле үзидарә органнары элге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән мәсьәләләренә хәл итәргә, "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 06 октябрәндәге

131-ФЗ номерлы Федераль законның 19 статьясы нигезендә тапшырылмаган башка дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруда катнашырга, шулай ук органнар компетенциясенә кермәгән башка мәсьәләләрне хәл итәргә хокуклы башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарәсе, дәүләт хакимияте органнары һәм аларның компетенциясеннән федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән чыгарылмаган, жирлек бюджеты керемнәре хисабына, Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетларыннан бирелгән бюджетара трансфертлардан һәм өстәмә нормативлар буенча салым керемнәре керемнәреннән тыш.

7 нче маддә. Жирлекнең муниципаль-ара хезмәттәшлектә катнашуы

Жирлекнең муниципаль-ара хезмәттәшлектә катнашуы федераль законнар һәм жирле үзидарә турында Татарстан Республикасы законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

8 нче маддә. Жирле үзидарә органнарының дәүләт хакимияте органнары белән үзара мөнәсәбәтләре

Жирле үзидарә органнарының дәүләт хакимияте органнары белән үзара мөнәсәбәтләре:

1) жирле үзидарә органнарының торак пунктны социаль-иқтисади үстерүгә юнәлдерелгән дәүләт программаларын гамәлгә ашыруда катнашуы;

2) жирле үзидарә органнары һәм Дәүләт хакимияте органнары арасында килешүләр (килешүләр) төзү;

3) даими яки вакытлыча координацион, консультатив, киңәшмә һәм башка эш органнары булдыру;

4) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында жирлек Советының закон чыгару инициативасы;

5) законнарда билгеләнгән башка үзара эш итү формалары.

9 нчы маддә. Муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу

Жирлектә муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу, муниципаль хезмәт вазыйфаларына таләпләрне, муниципаль хезмәткәрнең статусын билгеләүне, муниципаль хезмәтне узу шартларын һәм тәртибен кертәп, "Россия Федерациясендә муниципаль хезмәт турында" 2007 елның 02 мартындагы 25-ФЗ номерлы Федераль закон, 2013 елның 25 июнендәге 50-ТРЗ номерлы муниципаль хезмәт турында Татарстан Республикасы кодексы һәм жирлекнең муниципаль хокукый актлары белән гамәлгә ашырыла.

Икенче бүлек. ХАЛЫКНЫҢ ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘНЕ ГАМӘЛГӘ АШЫРУ ҺӘМ ХАЛЫКНЫҢ ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘНЕ ГАМӘЛГӘ АШЫРУДА

КАТНАШУ ФОРМАЛАРЫ

10 нчы маддә. Жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда халыкның турыдан-туры катнашуы

Торак пункт халкы турыдан-туры жирле үзидарә алып бара һәм жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда түбәндәге формаларда катнаша:

- 1) жирле референдум;
- 2) муниципаль сайлаулар;
- 3) депутатны, жирле үзидарәнең сайланган вазифалы кешесен чакыртып алу буенча тавыш бирү;
- 4) торак пунктның чикләрен үзгәртү һәм үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү;
- 5) гражданның хокук булдыру инициативасы;
- 6) территориаль ижтимагый үзидарә;
- 7) жәмәгать тыңлаулары, жәмәгать фикер алышулары;
- 8) гражданның жыены;
- 9) гражданның конференциясе (делегатлар жыелышы) ;
- 10) гражданның жыены;
- 11) гражданның арасында сораштыру;
- 12) гражданның жирле үзидарә органнарына мөрәҗәгатьләре;
- 13) Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарга, Татарстан Республикасы Конституциясенә һәм Татарстан Республикасы законнарына каршы килмәгән башка формалар;
- 14) инициатив проектлар.

Жирле үзидарә органнарының муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар, шулай ук физик затлар белән мөнәсәбәтләре, әгәр законнарда башкасы билгеләнмәгән булса, килешү нигезендә төзелә.

11 нче маддә. Жирле референдум

1. Жирле референдум халык тарафыннан жирле әһәмияттәгә мәсьәләләрне федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә хәл итү максатыннан үткәрелә.

2. Жирле референдум жирлекнең бөтен территориясендә "Россия Федерациясе гражданның сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында" 2002 елның 12 июнендәгә 67-ФЗ номерлы Федераль закон һәм "жирле референдум турында" 2004 елның 24 мартындагы 23-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә 2003 елның 06 октябрдәгә Федераль законда каралган үзгәртүләргә исәпкә алып үткәрелә. 131-ФЗ Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында.

Гражданның жирле референдумда катнашу хокукына гарантияләр, шулай ук жирле референдумны әзерләү һәм үткәрү тәртибе Федераль закон һәм 2004 елның 24 мартындагы 23-ТРЗ номерлы "жирле референдум турында"гы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнә.

3. Жирле референдумда яшәү урыны торақ пункт чикләрендә урнашкан Россия Федерациясе гражданны катнашырга хокукы. Россия Федерациясе гражданны яшерен тавыш бирүдә гомуми тигез һәм турыдан-туры ихтыяр белдерү нигезендә жирле референдумда катнашалар.

4. Жирле референдум үткәрү турында карар жирлек Советы тарафыннан:

1) жирле референдумда катнашу хокукына ия гражданны;

2) сайлау берләшмәсе, уставлары сайлауларда һәм (яки) референдумнарда катнашуны күздә тоткан һәм федераль закон белән билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда теркәлгән башка иҗтимагый берләшмә;

3) Жирлек Советы һәм алар бергәләп тәкъдим иткән Жирлек Башлыгы.

5. Жирле референдумны гражданны, сайлау берләшмәләре, башка иҗтимагый берләшмәләр инициативасы буенча билгеләү шарты булып әлеге инициативаны яклап имзалар жыю тора, аларның саны референдумда катнашучылар санының биш процентын тәшкил итәргә тиеш, әмма 25 имзадан ким булмаска тиеш.

6. Жирлек Советы һәм Жирлек Башлыгы тарафыннан берлектә тәкъдим ителгән референдум үткәрү инициативасы Жирлек Советы карары һәм Жирлек Башлыгы карары белән рәсмиләштерелә.

7. Жирлек Советы Жирле референдум үткәрү инициативасын тәкъдим итү турында документлар Жирлек Советына кергән көннән алып 30 көн эчендә жирле референдум билгели.

Әгәр жирле референдум Жирлек Советы тарафыннан билгеләнгән срокларда билгеләнмәгән булса, референдум гражданнар, сайлау берләшмәләре, Жирлек Башлыгы, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары, Татарстан Республикасы Сайлау комиссиясе яки прокурор мөрәжәгәте нигезендә суд тарафыннан билгеләнә. Суд билгеләгән жирле референдумны сайлау комиссиясе оештыра, ул жирлек сайлауларын эзерләүне һәм үткәрүне оештыра, ә аны үткәрүне Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте башкарма органы яки суд тарафыннан жирле референдум үткәрүне тәмин итү йөкләнгән башка орган тәмин итә.

8. Тавыш бирү нәтижәләре һәм жирле референдумда кабул ителгән карар рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

9. Жирле референдумда кабул ителгән карар Жирлек территориясендә мәжбүри үтәлергә тиеш һәм нинди дә булса дәүләт хакимияте органнары, аларның вазифаи затлары яки Жирлекнең жирле үзидарә органнары тарафыннан раслауга мохтаж түгел.

10. Жирлекнең жирле үзидарә органнары жирле референдумда кабул ителгән карарны, алар арасында вәкаләтләрне аеруга ярашлы рәвештә, әлегә Устав белән үтәүне тәмин итә.

11. Жирле референдум үткәрү турындагы карар, шулай ук жирле референдумда кабул ителгән карар федераль закон белән вәкаләтләнгән гражданнар, жирле үзидарә органнары, прокурор, дәүләт хакимияте органнары тарафыннан суд тәртибендә шикаять ителергә мөмкин.

12 нче маддә. Муниципаль сайлаулар

1. Жирлектә муниципаль сайлаулар яшерен тавыш бирүдә гомуми тигез һәм турыдан-туры сайлау хокукы нигезендә Жирлек Советы депутатларын сайлау максатларында үткәрелә.

2. Жирлек Советы депутаты итеп тавыш бирү көнендә 18 яшькә җиткән һәм сайлау хокукына ия булган Россия Федерациясе гражданы сайлана ала.

3. Муниципаль сайлаулар Жирлек Советы тарафыннан билгеләнә. Муниципаль сайлаулар билгеләү турында карар тавыш бирү көненә кадәр 90 көннән дә иртәрәк һәм 80 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш. Бу карар массакүләм мәгълүмат чараларында рәсми рәвештә кабул ителгәннән соң 5 көннән дә соңга калмыйча басылып чыгарылырга тиеш.

Вакытыннан алда сайлаулар билгеләгәндә, әлегә статьяда күрсәтелгән сроклар кыскартылырга мөмкин, әмма кимендә өчтән бер өлешкә.

Федераль законнарда, Татарстан Республикасы Сайлау кодексында билгеләнгән очракларда муниципаль сайлаулар Жирлек сайлауларын эзерләүне

һәм үткәрүне оештыручы сайлау комиссиясе яки суд тарафыннан билгеләнә.

4. Муниципаль сайлауларны эзерләү һәм үткәрү сайлау комиссияләренә йөкләнә, алар сайлауларны аларның компетенциясе чикләрендә эзерләүне һәм үткәрүне оештыралар.

5. Жирлек Советы депутатларын сайлау "Россия Федерациясе гражданнының сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында" 2002 елның 12 июнендәге 67-ФЗ номерлы Федераль закон, Татарстан Республикасы Сайлау кодексы белән билгеләнгән тәртиптә үткәрелә.

6. Авыл Жирлеге Советы депутатлары сайлау округына сайлаучылар вәкиллегең уртача нормасы нигезендә төзелгән бер мандатлы сайлау округлары буенча сайлана.

7. Тавыш бирүдә катнашкан сайлаучыларның иң күп тавышын алган теркәлгән кандидат бер мандатлы сайлау округы буенча сайланган дип таныла.

Әгәр дә Жирлек Советы депутатларын сайлауда бер мандатлы сайлау округында тавыш бирү бер кандидат буенча үткәрелсә, тавыш бирүдә катнашкан сайлаучыларның кимендә 50 проценты тавышларын алган кандидат сайланган дип санала. Теркәлгән кандидатлар алган тавышлар саны тигез булганда, элек теркәлгән кандидат сайланган дип санала.

8. Жирлек Советы депутатларын сайлау нәтижеләре рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

13 нче маддә. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү

1. Жирлек Советы депутаты, шул исәптән Жирлек Башлыгы, сайлаучылар тарафыннан закон һәм әлеге Устав нигезендә һәм тәртибендә кире чакырылырга мөмкин.

2. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу нигезләре булып сайлаучыларның аңа карата ышанычын шик астына куючы һәм Жирлек Башлыгының депутатлык бурычларын яки бурычларын үтәмәүдә, депутат, Жирлек Башлыгы статусына туры килми торган гамәлләр башкаруда һәм Россия Федерациясе Конституциясен, Татарстан Республикасы Конституциясен, законнарны һәм башкаларны бозуда чагылган депутатның суд тәртибендә расланган конкрет хокуксыз карарлары яки гамәлләре (гамәлсезлеге) тора. Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы норматив хокукый актлары, әлеге Устав һәм башка муниципаль норматив хокукый актлар.

3. Авыл Жирлеге Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү

халык инициативасы буенча үткәрелә.

4. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу һәм аңа ярдәм итү өчен гражданнарның имзаларын жыю инициативасын тәкъдим итү өчен муниципаль сайлауларда катнашу хокукына ия булган кимендә 10 кешедән торган инициатив төркем төзелә.

5. Инициатив төркем сайлау комиссиясенә мөрәжәгать итә, ул инициатив төркемне теркәү турында үтенеч белән жирлек сайлауларын эзерләүне һәм үткәрүне оештыра. Инициатив төркемнең үтенечендә депутатны чакыртып алу өчен нигез булып торган конкрет законсыз карар яки гамәл (гамәл итмәү) күрсәтелергә тиеш, аның фамилиясе, исеме, атаның исеме, туган көне, паспорт яки паспортны алыштыручы документ сериясе, номеры һәм датасы, аны биргән органның исеме яки коды, шулай ук инициатив эгъзаның һәр эгъзасының яшәү урыны адресы күрсәтелергә тиеш, жирлек территориясендә аның исемнән эш итәргә вәкаләтле затлар һәм төркемнәр. Инициатив төркемнең үтенече әлеге төркемнең барлык эгъзалары тарафыннан имзаланырга тиеш. Гаризага суд карары кушылырга тиеш, ул күрсәтелгән законсыз карарларны яки депутатның гамәлләрен (гамәлсезлеген) раслый.

6. Инициатив төркемне теркәү, жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү инициативасын хуплау өчен имзалар жыю, жыелган имзаларны тикшерү жирле референдум үткәрү өчен закон белән билгеләнгән тәртиптә башкарыла.

7. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү Жирлек Советы тарафыннан билгеләнә һәм жирле референдум үткәрү өчен закон белән билгеләнгән тәртиптә, "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 06 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган үзенчәлекләренә исәпкә алып үткәрелә.

8. Жирлек сайлауларын эзерләүне һәм үткәрүне оештыручы сайлау комиссиясе тарафыннан инициатив төркемнең үтенечен караганда, Жирлек Советы тарафыннан Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирүне билгеләгәндә, тиешле депутат аны чакыртып алу өчен нигез буларак тәкъдим ителгән шартлар турында аңлатмалар бирергә, кирәкле документларны тапшырырга хокуклы. Әлеге депутат алдан ук, Жирлек, Жирлек Советы сайлауларын эзерләүне һәм үткәрүне оештыручы сайлау комиссиясе утырышларын уздыруга өч көн кала, аларны үткәрү вакыты һәм урыны турында язмача хәбәр итәргә тиеш.

9. Жирлек Советы депутаты, аны чакыртып алу буенча тавыш бирүне үткәргәндә, сайлаучыларга аны чакыртып алу өчен нигез буларак тәкъдим ителгән хәлләр турында аңлатмалар бирү максатыннан, инициатив төркем белән тигез нигездә агитация алып бару хокукына ия.

10. Жирлек Советы депутаты, шул исәптән Жирлек Башлыгы, тиешле сайлау округында теркәлгән сайлаучыларның яртысыннан ким булмаган өлеше кире чакырылган дип санала.

11. Жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү нәтижеләре рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

12. 5 көн эчендә сайлауларны эзерләүне һәм үткәрүне оештыручы сайлау комиссиясе инициатив төркемгә, Жирлек Советына һәм Жирлек Советының тиешле депутатына аны чакыру буенча тавыш бирү нәтижеләре турында язмача хәбәр итә.

14 нче маддә. Чикләрен үзгәртү, торақ пунктны үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү

1. Чикләрен үзгәртү, торақ пунктны (жирлек барлыкка килү пунктны) үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү халыкның күрсәтелгән чикләрен үзгәртүгә, торақ пунктны үзгәртеп коруга ризалыгын алу максатыннан үткәрелә.

2. Чикләрен үзгәртү, торақ пунктны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән очрақларда торақ пунктның бөтен территориясендә яки аның территориясенең бер өлешендә үткәрелә.

3. Жирлек чикләрен үзгәртү, Жирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү Жирлек Советы тарафыннан билгеләнә һәм "Россия Федерациясе гражданның сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында" 2002 елның 12 июнендәге 67-ФЗ номерлы Федераль закон һәм "Жирле референдум турында" 2004 елның 24 мартындагы 23-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә, федераль законда каралган үзенчәлекләрен исәпкә алып үткәрелә 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында.

4. Торақ пункт чикләрен үзгәртү, торақ пунктны үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү, әгәр анда сайлау хокукына ия булган торақ пункт халкының яртысыннан артыгы яки торақ пунктның бер өлеше катнашкан булса, узган дип санала. Халыкның торақ пункт чикләрен үзгәртүгә ризалыгы, әгәр күрсәтелгән үзгәрешләр өчен тавыш бирүдә катнашкан торақ пункт халкының яртысыннан артыгы яки торақ пунктның бер өлеше тавыш биргән булса, торақ пунктны үзгәртү алынган дип санала.

5. Чикләрен үзгәртү, Торақ пунктны үзгәртү һәм кабул ителгән карарлар мәсьәләләре буенча тавыш бирү нәтижеләре рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

15 нче маддә. Гражданнарның хокук ижаты инициативасы

1. Гражданнар әлеге Устав һәм Жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнгән тәртиптә хокук булдыру инициативасына хокуклы.

2. Хокук булдыру инициативасы белән сайлау хокукына ия булган гражданнар төркеме чыгыш ясый ала, аларның саны сайлау хокукына ия булган торак пунктта яшәүчеләрнең 2 процентыннан ким түгел.

3. Хокук булдыру инициативасын гамәлгә ашыру максатыннан гражданнар:

- гражданнарның яшәү урыны буенча жылышларын (эшләрен) һәм хокук булдыру инициативасын тикшерү һәм тәкъдим итү буенча башка коллектив чараларны оештыру һәм үткәру;

- хокук булдыру инициативасын тәкъдим итүне хуплау өчен имзалар жыю буенча инициатив төркемнәр булдыру;

- торак пунктта яшәүчеләрнең имзаларын жыюны һәм хокук булдыру инициативасын законнарга каршы килмәгән ысуллар белән тәкъдим итүне хуплау өчен агитация алып бару.

4. Жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затлары гражданнарга хокук булдыру инициативасын гамәлгә ашыруда ярдәм итәргә тиеш.

5. Гражданнарның хокук ижаты инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль норматив хокукый акт проекты, әлеге Устав белән билгеләнгән компетенциягә ярашлы рәвештә, ул кертелгән көннән алып өч ай дәвамында Жирлек Советы тарафыннан аның ачык утырышында яки Жирлек Башлыгы тарафыннан мәжбүри каралырга тиеш.

6. Гражданнарның хокук ижаты инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль хокукый акт проектын караганда, гражданнарның инициатив төркеме вәкилләренә үз позицияләрен белдерү мөмкинлеген тәмин ителергә тиеш.

7. Гражданнарның хокук ижаты инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль норматив хокукый акт проектын карау процедурасы Жирлек Советы Регламенты, Жирлек Башлыгының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

8. Гражданнарның хокук ижаты инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль хокукый акт проектын карау нәтижеләре буенча кабул ителгән мотивацияле карар рәсми рәвештә язма рәвештә аны керткән гражданнар инициативалы төркеменә житкерелергә тиеш.

Статья 15.1. Инициативные проекты

1. Торак пунктта яки аның бер өлешендә яшәүчеләр өчен өстенлекле әһәмияткә ия булган чараларны гамәлгә ашыру максатыннан, жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне яки жирле үзидарә органнарына хәл итү хокукы бирелгән башка мәсьәләләрне хәл итү буенча, Жирле администрациягә инициатив проект кертелергә мөмкин. Инициатив проектлар гамәлгә ашырыла торган Жирлек территориясенә бер өлешен билгеләү тәртибе Жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

2. Инициатива проекты кертү инициативасы белән ун алты яшькә житкән һәм тиешле жирлек территориясендә яшәүче кимендә ун гражданнан торган инициатив төркем, территориаль ижтимагый үзидарә органнары, авыл жирлеге старостасы (алга таба - проект инициаторлары) чыгыш ясарга хокуклы. Инициатив төркемнең минималь саны Жирлек Советының норматив хокукый акты белән киметелергә мөмкин. Проект инициаторы булып тору хокукы Жирлек Советының норматив хокукый актына ярашлы рәвештә тиешле ирлек территориясендә эшчәнлек алып баручы башка затларга да бирелергә мөмкин.

3. Инициатива проекты түбәндәге мәгълүматларны үз эченә алырга тиеш:

1) Торак пунктта яшәүчеләргә яки аның өлеше өчен өстенлекле әһәмияткә ия булган проблеманы тасвирлау;

2) күрсәтелгән проблеманы хәл итү буенча тәкъдимнәрне нигезләү;

3) инициатив проектны гамәлгә ашыруның көтелгән нәтижәсен (көтелгән нәтижәләрен) тасвирлау;

4) инициатив проектны гамәлгә ашыру өчен кирәкле чыгымнарны алдан исәпләү;

5) инициатив проектны гамәлгә ашыруның планлаштырылган вакыты;

6) әлеге проектны гамәлгә ашыруда кызыксынучы затларның планлаштырылган (мөмкин булган) финанс, милек һәм (яки) хезмәт катнашуы турында мәгълүмат;

7) инициатив проектны гамәлгә ашыру өчен әлеге акчаларны куллану күздә тотылган очракта, инициатив түләүләрнең планлаштырылган күләменнән тыш, жирле бюджет акчалары күләменә күрсәтү;

8) Жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнгән тәртипкә ярашлы рәвештә, инициатив проект гамәлгә ашырылачак жирлек территориясенә яки аның бер өлешенә күрсәтмә;

9) Жирлек Советының норматив хокукый актында каралган башка

мәғлүматлар.

4. Инициатива проекты, ул Жирлекнең башкарма комитетына кертелгәнче, инициатива проекты тикшерү, Жирлек халкының яисә аның бер өлеше мәнфәгатьләренә туры килүен билгеләү, инициатива проекты гамәлгә ашыруның максатка ярашлылығын билгеләү, шулай ук жыен, жыелыш яки конференция тарафыннан инициатива проектына ярдәм итү турында Карар кабул итү максатларында гражданнар жыенында, жыелышында яки конференциясендә, шул исәптән территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданнар жыенында яки конференциясендә каралырга тиеш. Шул ук вакытта бер жыенда, бер жыелышта яки гражданнарның бер конференциясендә берничә инициативалы проектны карау мөмкин.

Жирлек Советының норматив хокукый акты инициатив проектка ярдәм итү мәсьәләсе буенча гражданнарның фикерен шулай ук гражданнардан сораптыру, аларның имзаларын жыю юлы белән ачыклау мөмкинлеген күздә тотарга мөмкин.

Проект инициаторлары инициативалы проектны Жирлекнең башкарма комитетына керткәндә, аңа тиешлечә гражданнар жыены, жыелышы яки конференциясе протоколын, гражданнардан сораптыру нәтижәләрен һәм (яки) Жирлек халкының яки аның бер өлешенең инициативалы проектка ярдәм итүен раслаучы имза кәгазьләрен кушалар.

5. Инициативалы проектны жирле администрациягә кертү турындагы мәғлүмат муниципаль берәмлекнең рәсми сайтында "Интернет" мәғлүмат-телекоммуникацион челтәрендә инициативалы проектны жирле администрациягә керткән көннән алып өч эш көне эчендә бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) һәм урнаштырылырга тиеш һәм әлеге статьяның 3 өлешендә күрсәтелгән мәғлүматны, шулай ук проект инициаторлары турында мәғлүматны үз эченә алырга тиеш. Бер үк вакытта гражданнар Жирлекнең Башкарма комитетына инициатив проект буенча үз искәrmәләрен һәм тәкъдимнәрен тәкъдим итү мөмкинлеге турында хәбәр итәләр, аларны тапшыру вакыты биш эш көненнән дә ким була алмый. Үз фикерләрен һәм тәкъдимнәрен 16 яшькә житкән торак пункт халкы юлларга хокуклы. Әгәр Жирлекнең Башкарма комитеты әлеге мәғлүматны "Интернет" мәғлүмат-телекоммуникация челтәрендә урнаштырырга мөмкинлекләре булмаса, күрсәтелгән мәғлүмат муниципаль районның рәсми сайтында урнаштырыла.

6. Инициатив проект Жирлек Башкарма комитеты тарафыннан ул кертелгән көннән алып 30 көн эчендә мәжбүри каралырга тиеш. Жирлекнең Башкарма комитеты инициатив проектны карау нәтижәләре буенча түбәндәге карарларның берсен кабул итә:

1) инициатив проектны хупларга һәм аның өстендә эшне жирле бюджет турында карарда каралган бюджет ассигнованиеләре чикләрендә тиешле максатларга һәм (яки) жирле бюджет проектын төзү һәм карау тәртибенә (жирле бюджет турында карарга үзгәрешләр кертү) ярашлы рәвештә дәвам итәргә;

2) инициатив проектны хуплаудан баш тарту һәм аны инициаторларга кире кайтару, инициатив проектны хуплаудан баш тарту сәбәпләрен күрсәтү.

7. Жирле хакимият инициатив проектны хуплаудан баш тарту турында карар кабул итә түбәндәге очраklarның берсендә:

1) инициатив проектны кертү һәм аны карауның билгеләнгән тәртибен үтәмәү;

2) инициатив проектның федераль законнар һәм Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актлары, Татарстан Республикасы законнары һәм башка норматив хокукый актлары таләпләренә, муниципаль берәмлек уставына туры килмәве;

3) жирле үзидарә органнарының кирәкле вәкаләтләре һәм хокуклары булмау сәбәпле инициатив проектны гамәлгә ашыру мөмкин түгел;

4) инициатив проектны гамәлгә ашыру өчен кирәкле акчалар күләмендә жирле бюджет акчаларының булмавы, аларны формалаштыру чыганагы инициатив түләүләр түгел;

5) инициатив проектта тасвирланган проблеманы нәтижеләрек ысул белән чишү мөмкинлегә булу;

6) инициатив проектны конкурс сайлап алудан үтмәгән дип тану.

8. Жирлекнең башкарма комитеты әлеге статьяның 7 өлешендәге 5 пункттында каралган очракта проект инициаторларына инициатив проектны бергәләп эшләп бетерергә, шулай ук аны башка Жирлекнең жирле үзидарә органы яки дәүләт органы каравына аларның компетенциясенә туры китереп тәкъдим итәргә хокуклы.

9. Инициатив проектларны тәкъдим итү, кертү, фикер алышу, карау, шулай ук аларны конкурс буенча сайлап алу тәртибен Совет (Жирлек Советы вәкаләтләрен гамәлгә ашыручы гражданныр жыены) билгели.

10. Татарстан Республикасы бюджетыннан бюджетара трансфертлар хисабына финанс ярдәме алу өчен тәкъдим ителә торган инициатив проектларга карата инициатив проектларны карау тәртибе, шул исәптән аларга ярдәм итүдән баш тарту өчен нигезләр, мондый инициатив проектларны конкурс аша сайлап алу тәртибе һәм критерийлары Закон һәм (яки) Республиканың башка норматив

хокукый акты нигезендә билгеләнә торган мәғлүматлар составына таләпләр. Бу очракта өлешләр таләпләре 3, 6, 7, 8, 9, 11 һәм 2003 елның 06 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 26_1 статьясының 12 статьясы Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында кулланылмый.

11. Жирлекнең Башкарма комитетына берничә инициатив проект кертелгән очракта, шул исәптән эчтәлегә буенча охшаш өстенлекле проблемаларны тасвирлап, жирле хакимият конкурс сайлап алуын оештыра һәм бу хакта проект инициаторларына хәбәр итә.

12. Инициатив проектларны конкурс сайлап алуны үткәрү коллегияль органга (комиссиягә) йөкләнә, аның эшчәнлегә һәм формалашу тәртибе Жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә. Коллегияль орган (комиссия) составы Жирлекнең Башкарма комитеты тарафыннан формалаштырыла. Шул ук вакытта коллегияль орган (комиссия) әгъзаларының яртысы Жирлек Советы тәкъдимнәре нигезендә билгеләнергә тиеш. Проект инициаторларына һәм аларның вәкилләренә конкурс сайлап алуын үткәргәндә коллегияль орган (комиссия) тарафыннан инициатив проектларны карауда катнашу һәм алар буенча үз позицияләрен белдерү мөмкинлегә тәмин ителергә тиеш.

13. Проект инициаторлары, тиешле Жирлек территориясендә яшәүче, гражданныр жыены, жыелышы яки конференциясе тарафыннан вәкаләтләнгән башка гражданныр, шулай ук Россия Федерациясе законнары белән билгеләнгән башка затлар инициативалы проектны гамәлгә ашыруны Россия Федерациясе законнарына каршы килмәгән формаларда ижтимагый контрольдә тотарга хокуклы.

14. Жирлек Башкарма комитетының инициатив проектын карау, инициатив проектны гамәлгә ашыру барышы, шул исәптән ақчаларны куллану, аны гамәлгә ашыруда кызыксынучы затларның мөлкәт һәм (яисә) хезмәттә катнашуы турында мәғлүмат муниципаль берәмлекнең рәсми сайтында "Интернет" мәғлүмати-телекоммуникация челтәрендә бастырып чыгарылырга (халыкка житкерелергә) һәм урнаштырылырга тиеш. Жирлек Башкарма комитетының инициатив проектны гамәлгә ашыру нәтижәләре турындагы хисабы Жирлекнең рәсми сайтында "Интернет" мәғлүмати-телекоммуникация челтәрендә инициатив проектны гамәлгә ашыру тәмамланганнан соң 30 календарь көн эчендә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) һәм урнаштырылырга тиеш. Әгәр Жирлекнең Башкарма комитеты әлегә мәғлүматны "Интернет" мәғлүмат-телекоммуникация челтәрендә урнаштырырга мөмкинлегә булмаса, күрсәтелгән мәғлүмат әлегә Жирлек кергән муниципаль районның рәсми сайтында урнаштырыла. Авыл жирлегендә күрсәтелгән мәғлүмат авыл жирлегә старостасы тарафыннан гражданнырга житкерелергә мөмкин.

16 нчы маддә. Территориаль ижтимагый үзидарә

1. Жирлектә территориаль ижтимагый үзидарә турыдан-туры халык тарафыннан гражданнар жыеннары һәм конференцияләре үткәрү, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә органнары булдыру аша башкарыла.

2. Территориаль ижтимагый үзидарә гражданнарның түбәндәге яшәү территорияләре чикләрендә гамәлгә ашырыла: күп фатирлы торак йортның подъезды; күп фатирлы торак йорт; торак йортлар төркеме; торак микрорайон; торак пункт булмаган авыл торак пункты; гражданнарның башка яшәү территорияләре.

3. Территориаль ижтимагый үзидарә гамәлгә ашырыла торган территория чикләре Жирлек Советы тарафыннан әлеге территориядә яшәүче халык тәкъдиме буенча, Жирлек Советы тарафыннан расланган жирлектә территориаль ижтимагый үзидарә турында Нигезләмә белән билгеләнгән тәртиптә билгеләнә.

4. Территориаль ижтимагый үзидарә гамәлгә ашырыла торган территория башка шундый ук территория составына керә алмый.

5. Территориаль ижтимагый үзидарә аның уставына ярашлы рәвештә юридик зат булырга мөмкин һәм коммерцияле булмаган оешманың оештыру-хокукый формасында дәүләт теркәвенә алынырга тиеш.

6. Территориаль ижтимагый үзидарә уставында:

1) ул гамәлгә ашырыла торган территория;

2) Территориаль ижтимагый үзидарә эшчәнлегенең максатлары, бурычлары, формалары һәм төп юнәлешләре;

3) территориаль ижтимагый үзидарә органнарын формалаштыру, вәкаләтләрен, хокукларын һәм бурычларын туктату тәртибе, вәкаләтләре срогы;

4) карар кабул итү тәртибе;

5) милекне сатып алу тәртибе, шулай ук күрсәтелгән милектән һәм финанс чараларыннан файдалану һәм алар белән идарә итү тәртибе;

6) территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыруны туктату тәртибе.

7. Территориаль ижтимагый үзидарә эшчәнлегә мәсьәләләре буенча гражданнар жыеннары, конференцияләре аның уставына ярашлы рәвештә чакырыла.

8. Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданнар жыелышы хокуклы дип санала, әгәр анда

тиешле территориядә яшәүчеләрнең кимендә өчтән бер өлеше катнаша икән һәм алар 16 яшенә кадәр житкән.

Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданнар конференциясе хокуклы дип санала, әгәр анда гражданнар жыеннарында сайланган делегатларның кимендә өчтән икесе катнаша, алар тиешле территориядә яшәүчеләрнең кимендә өчтән бер өлешен тәкъдим итә һәм алар 16 яшенә кадәр житкән.

9. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыручы гражданнар жыелышының, конференциясенә аерым вәкаләтләренә түбәндәгеләр керә:

- 1) территориаль ижтимагый үзидарә органнары структурасын билгеләү;
- 2) Территориаль ижтимагый үзидарә уставын кабул итү, аңа үзгәрешләр кертү;
- 3) территориаль ижтимагый үзидарә органнарын сайлау;
- 4) территориаль ижтимагый үзидарә эшчәнлегенә төп юнәлешләр билгеләү;
- 5) территориаль ижтимагый үзидарәнең керемнәре һәм чыгымнары сметасын һәм аның үтәлеше турында хисапны раслау;
- 6) территориаль ижтимагый үзидарә органнары эшчәнлегенә турындагы хисапларны карау һәм раслау.

10. Территориаль ижтимагый үзидарә органнары:

- 1) Тиешле территориядә яшәүче халык мәнфәгатләрен яклый;
- 2) гражданнар жыеннарында һәм конференцияләрендә кабул ителгән карарларның үтәлешен тәмин итә;
- 3) территорияне тоту, төзекләндерү буенча хужалык эшчәнлеген, тиешле территориядә яшәүче гражданнарның социаль-көнкүреш ихтияжларын канәгатьләндерүгә юнәлдерелгән башка хужалык эшчәнлеген, күрсәтелгән гражданнар акчалары хисабына да, Жирлек бюджеты акчаларын кулланып, Жирлек Башкарма комитеты белән килешү нигезендә дә гамәлгә ашыра алалар;
- 4) жирле үзидарә органнарына (Жирлек Советы, Жирлек Башлыгы һәм Жирлек башкарма комитеты) әлегә органнар һәм жирле үзидарә вазыйфалар затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиешле муниципаль норматив хокукый актлар проектларын кертергә хокуклы.

11. Территориаль ижтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру

тәртибе, Жирле бюджеттан кирәкле акчаларны бүлөп бирү шартлары һәм тәртибе Жирлек Советының әлеге Уставы һәм норматив хокукый акты белән билгеләнә.

16.1 нче маддә. Авыл жирлеге старостасы

1. Жирле үзидарә органнары һәм авыл жирлеге халкының жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл иткәндә үзара хезмәттәшлеген оештыру өчен авыл жирлеге старостасы билгеләнә ала.

2. Авыл жирлеге старостасы муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы тарафыннан билгеләнә, аның составына әлеге авыл жирлеге керә, авыл жирлеге гражданның жыены тәкъдиме буенча әлеге авыл жирлеге территориясендә яшәүче һәм актив сайлау хокукына ия булган кешеләр арасыннан.

3. Авыл жирлеге старостасы дәүләт вазифасын, дәүләт гражданлык хезмәте вазифасын, муниципаль вазифаны яки муниципаль хезмәт вазифасын биләүче кеше түгел, хезмәт мөнәсәбәтләрендә һәм жирле үзидарә органнары белән турыдан-туры бәйлә башка мөнәсәбәтләрдә була алмый.

Россия Федерациясе субъекты законы белән тарихи һәм башка жирле традицияләрне исәпкә алып, авыл жирлеге старосты вазифасының башка атамасы билгеләнергә мөмкин.

4. Авыл жирлеге старостасы итеп кеше билгеләнә алмый:

1) дәүләт вазифасын, дәүләт граждан хезмәте вазифасын, муниципаль вазифаны яки муниципаль хезмәт вазифасын биләүче;

2) суд тарафыннан эшкә сәләтсез яки чикләнгән эшкә сәләтле дип танылган;

3) гамәлдән чыгарылмаган яки төшерелмәгән хөкөм ителүе булган.

5. Авыл жирлеге старостасының вәкаләтләре муниципаль берәмлек уставы белән билгеләнә һәм ике елдан да ким һәм биш елдан да артык була алмый.

Авыл жирлеге старостасының вәкаләтләре авыл жирлеге гражданның жыены тәкъдиме буенча, шулай ук "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрендәге 131 - ФЗ номерлы Федераль законның 40 статьясындагы 10 өлешендәге 1-7 пунктларында билгеләнгән очракларда әлеге авыл жирлеге составына керүче муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы карары нигезендә вакытыннан алда туктатыла.

6. Авыл жирлеге старостасы аңа йөкләнгән бурычларны хәл итү өчен:

1) авыл жирлегендә жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү мәсьәләләре буенча жирле үзидарә органнары, муниципаль предприятиеләр һәм

учреждениеләр һәм башка оешмалар белән хезмәттәшлек итә;

2) халык белән хезмәттәшлек итә, шул исәптән гражданнар жыеннарында, жыелышларында, конференцияләрендә катнашу аша, мондый чаралар нәтижәләре буенча жирле үзидарә органнары тарафыннан мәжбүри каралырга тиешле муниципаль хокукый актлар проектлары рәвешендә рәсмиләштерелгән мөрәжәгатъләр һәм тәкъдимнәр жибәрә;

3) авыл жирлегендә яшәүчеләргә жирле үзидарә оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча мәгълүмат бирә, шулай ук жирле үзидарә органнарыннан алынган башка мәгълүматны аларга житкерүдә ярдәм итә;

4) жирле үзидарә органнарына жәмәгать тыңлауларын һәм жәмәгать фикер алышуларын оештыруда һәм үткәрүдә, аларның нәтижәләрен авыл жирлегендә игълан итүдә ярдәм итә;

4.1) авыл жирлеге халкы өчен өстенлекле әһәмияткә ия булган мәсьәләләр буенча инициатив проект кертү инициативасы белән чыгыш ясау хокукына ия;

5) Россия Федерациясе субъекты Законына ярашлы рәвештә муниципаль берәмлек уставында һәм (яки) муниципаль берәмлек вәкиллекле органының норматив хокукый актында каралган башка вәкаләтләрне һәм хокукларны гамәлгә ашыра.

7. Авыл жирлеге старостасының эшчәнлегә гарантияләре һәм статусының башка мәсьәләләре Россия Федерациясе субъекты Законына ярашлы рәвештә муниципаль берәмлек уставы һәм (яки) муниципаль берәмлек вәкиллекле органының норматив хокукый акты белән билгеләнергә мөмкин.

17 нче маддә. Территориаль ижтимагый үзидарә оештыру тәртибе

1. Территориаль ижтимагый үзидарә оештыру максатларында гражданнар, жирле үзидарә органнары инициативасы буенча территориаль ижтимагый үзидарә Уставы проектын эшләүче һәм бу территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру күздә тотылган территориядә яшәүче гражданнар жыенын оештыручы гражданнар инициатив төркеме оештырыла.

2. Гражданнар жыены тиешле территориядә территориаль ижтимагый үзидарә булдыру турында карар кабул итә, аның уставын кабул итә, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү белән бәйлә мәсьәләләр буенча Жирлек Советында гражданнар жыенын тәкъдим итәргә вәкаләтле (вәкаләтле) вәкилле (вәкилләрне) билгели.

3. Территориаль ижтимагый үзидарә Жирлек Советы тарафыннан территориаль ижтимагый үзидарә уставы теркәлгәннән бирле оештырылган дип санала.

18 нче маддә. Территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү

тәртибе

1. Территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү өченгражданның жыенының вәкаләтле вәкиле (вәкаләтле вәкилләре) Жирлек Башлыгына бирелә:

1) гражданның барлык вәкаләтле вәкилләре тарафыннан имзаланган территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү турында гариза;

2) Территориаль ижтимагый үзидарә булдыру турында карар кабул ителгән гражданның жыены протоколы, анда гражданның фамилиясе, исеме, әтисенең исеме, туган көне, сериясе, паспорты яки паспорт алыштыручы документ бирү датасы, вәкаләтле вәкилләрнең һәрберсенең яшәү урыны адресы күрсәтелгән;

3) территориаль ижтимагый үзидарә уставының ике экземплярлары.

2. Әлеге статьяның 1 пунктында билгеләнгән документлардан тыш, башка документлар тапшыру турындагы таләп рәхсәт ителми.

Вәкаләтле вәкилгә документларны алуда исемлек һәм аларны алу датасы күрсәтелгән расписка бирелә.

3. Жирлек Башлыгы территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү турында документлар килгән көннән алып ике атна эчендә Жирлек Советының Уставы теркәү яки аны теркәүдән баш тарту турындагы карары проекты алдан карау һәм әзерләүне оештыра.

4. Гражданның жыенының вәкаләтле вәкилләре территориаль ижтимагый үзидарә уставын алдан караганда һәм киңәшмә тавышы хокукы белән Жирлек Советы утырышында катнашырга хокуклы.

5. Жирлек Советы территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү турында яки әлеге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән документларны Жирлек Башлыгы алганнан соң 30 көн эчендә аны теркәүдән баш тарту турында Карар кабул итә. Уставны теркәүдән баш тартуны мотивацияләргә кирәк.

6. Территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәүдән баш тарту өчен нигез булып Россия Федерациясе Конституциясенә территориаль ижтимагый үзидарә уставы нормаларының, федераль законнарның, Татарстан Республикасы Конституциясенә һәм Татарстан Республикасы законнарының, торақ пункт Уставының, башка муниципаль норматив хокукый актларның каршы килүе тора.

7. Территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәүдән баш тарту территориаль ижтимагый үзидарә булдыруның максатка туры килмәве мотивлары буенча рәхсәт ителми.

8. Жирлек Советы тарафыннан өч көн эчендә территориаль ижтимагый

үзидарэ уставын теркәү мәсьәләсе буенча кабул ителгән мотивацияле карар рәсми рәвештә язма рәвештә гражданнар жыены вәкаләтле вәкиленә (вәкаләтле вәкилләренә) житкерелергә тиеш.

9. Жирлек Советы территориаль ижтимагый үзидарэ уставын теркәү турында Карар кабул иткән очракта, уставның бер экземплярны аны теркәү турында билгә белән гражданнар жыелышының вәкаләтле вәкиленә тапшырыла, икенче экземпляр Жирлек Советында саклана.

10. Территориаль ижтимагый үзидарэ уставына кертелгән үзгәрешләр әлеге статьяда билгеләнгән тәртиптә Жирлек Советы тарафыннан теркәлергә тиеш. Әлеге үзгәрешләр теркәлгән көннән үз көченә керә.

19 нчы маддә. Жәмәгать тыңлаулары, жәмәгать фикер алышулары

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча муниципаль норматив хокукий актлар проектлары буенча фикер алышу өчен Жирлек Советы, Жирлек Башлыгы тарафыннан ачык тыңлаулар үткәрелергә мөмкин.

2. Халык тыңлаулары халык Жирлек Советы яки Жирлек Башлыгы инициативасы буенча үткәрелә.

Халык яки Жирлек Советы инициативасы буенча үткәрелә торган ачык тыңлаулар Жирлек Советы тарафыннан билгеләнә, ә Жирлек Башлыгы инициативасы буенча Жирлек Башлыгы тарафыннан билгеләнә.

Халык тыңлауларына чыгарылырга тиеш:

1) муниципаль берәмлек уставы проекты, шулай ук әлеге уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль норматив хокукий акт проекты, муниципаль берәмлек уставына әлеге уставны әлеге норматив хокукий актларга туры китерү максатларында Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, конституция (устав) яки Россия Федерациясе субъекты законнары нигезләмәләрен төгәл кабатлау формасында үзгәрешләр кертелгән очраклардан тыш;

2) Жирлек бюджеты проекты һәм аның үтәләше турында хисап;

2.1) торак пунктны социаль-иқтисади үстерү стратегиясе проекты;

3) "Россия Федерациясендә жирле үзидарэ оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 13 статьясына ярашлы рәвештә, торак пунктны үзгәртеп кору турында сораулар, әгәр торак пунктны үзгәртеп кору өчен тавыш бирү юлы белән яки гражданнар жыеннарында күрсәтелгән район халкының ризалыгын алу таләп ителсә, жирлекне үзгәртеп кору турында сораулар;

4. Жәмәгать тыңлауларын үткөрү турында карар, эгәр гамәлдәге законнарда башка срок каралмаган булса, тиешле орган яки жирлекнең вазифаи заты тарафыннан муниципаль норматив хокукий акт проекты каралганчы 20 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш.

5. Жәмәгать тыңлауларын үткөрү турында карар һәм аларны үткөрү вақыты һәм урыны күрсәтелгән һәм жәмәгать тыңлауларына чыгарыла торган тиешле муниципаль норматив хокукий акт проекты, эгәр гамәлдәге законнарда башка срок каралмаган булса, жәмәгать тыңлаулары уздырылганчы 7 көннән дә соңга калмыйча бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

6. Халык тыңлауларын үткөрү турында карар басылып чыккан көннән алып аларны үткөргән көнгә кадәр Жирлек халкы Жирлек Башлығына халык тыңлауларына чыгарыла торган мәсьәлә буенча язма тәкъдимнәр һәм искәрмәләр, шул исәптән муниципаль норматив хокукий актның халык тыңлауларына чыгарыла торган проектына төзәтмәләр һәм башка тәкъдимнәр жиберергә хокуклы. Жирлек Башлығы килгән тәкъдимнәрне һәм искәрмәләрне гомумиләштерүне оештыра. Бу тәкъдимнәр һәм искәрмәләр жәмәгать тыңлауларында катнашучыларга житкерелә.

7. Жәмәгать тыңлаулары муниципаль норматив хокукий акт проектын карау көненә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча үткөрелә. Жәмәгать тыңлаулары белгечләр, экспертлар, кызыксынучы затлар чакыруы белән үткөрелә. Жәмәгать тыңлауларында, эгәр гамәлдәге законнарда башка срок каралмаган булса, Жирлектә яшәүче теләсә кайсы кеше катнашырга хокуклы.

8. Жәмәгать тыңлауларын үткөрү нәтижәләре буенча жирле үзидарә органнары һәм Жирлекнең вазифаи затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиешле тәкъдимнәр кабул ителә, аларның компетенциясенә жәмәгать тыңлауларына чыгарыла торган муниципаль норматив хокукий акт проектын кабул итү кертелгән.

9. Жәмәгать тыңлаулары нәтижәләре, шул исәптән кабул ителгән карарларның мотивацияле нигезләмәсе, гамәлдәге законнарда башка срок каралмаган очракта, жәмәгать тыңлаулары уздырылганнан соң 5 көннән дә соңга калмыйча бастырылырга (ачыкланырга) тиеш.

10. Жәмәгать тыңлауларын оештыру һәм үткөрү тәртибе Жирлек Советы тарафыннан расланган норматив хокукий акт белән билгеләнә һәм муниципаль берәмлек халкына жәмәгать тыңлауларын үткөрү вақыты һәм урыны турында алдан хәбәр итүне, муниципаль хокукий акт проекты белән алдан танышуны, муниципаль берәмлек халкының жәмәгать тыңлауларында катнашуын тәмин итүче башка чараларны, жәмәгать тыңлаулары нәтижәләрен бастырып чыгаруны (халыкка житкерүне) күздә тотарга тиеш кабул ителгән карарларны нигезләү.

11. Генераль планнар проектлары, жирдән файдалану һәм төзелеш

кагыйдэләре проектлары, территорияне планлаштыру проектлары, территорияләрне чикләү проектлары, территорияләрне төзекләндерү кагыйдэләре проектлары, күрсәтелгән документларның берсенә үзгәрешләр кертүне күздә тоткан проектлар, жир кишәрлеген яки капитал төзелеш объекттын шартлы рәвештә файдалануның рөхсәт ителгән төренә рөхсәт бирү турында карар проектлары, рөхсәт ителгән чикнең чик параметрларыннан тайпылуга рөхсәт бирү турында карар проектлары буенча капитал төзелеш объектларын төзү, реконструкцияләү, жир кишәрлекләрен һәм капитал төзелеш объектларын рөхсәт ителгән файдалануның бер төрен башка төр файдалануга үзгәртү мәсьәләләре буенча, жирдән файдалану һәм төзелешнең расланган кагыйдәләре булмаганда, шәһәр төзелеше эшчәнлегенә турындагы законнар нигезендә жәмәгать тыңлаулары яки жәмәгать фикер алышулары үткәрелә.

20 нче маддә. Гражданнар жыены

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне тикшерү, жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазыйфаи затлары эшчәнлегенә турында халыкны мәгълүматлаштыру, инициатив проектлар кертү һәм аларны карау, жирлек территориясендә территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру мәсьәләләрен тикшерү өчен гражданнар жыеннары үткәрелергә мөмкин. Гражданнар жыеннары микрорайоннар, торак массивлар, кварталлар, урамнар, торак йортлар буенча чакырыла.

2. Гражданнар жыены халык, Жирлек Советы, Жирлек башлыгы инициативасы буенча, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә уставында каралган очрақларда үткәрелә.

3. Жирлек Советы яки Жирлек Башлыгы инициативасы буенча үткәрелә торган гражданнар жыелышы Жирлек Советы яки Жирлек Башлыгы тарафыннан билгеләнә.

4. Халык инициативасы буенча уздырыла торган гражданнар жыены Жирлек Советы тарафыннан территориаль ижтимагый үзидарә органнарының, халык санының 10 процентыннан ким булмаган гражданнар төркеменә язма тәкъдиме буенча билгеләнә, Татарстан Республикасы Законы нигезендә тиешле территориядә яшәүче һәм әлегә территорияләрдә урнашкан предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар житәкчеләренә жыелышында катнашу хокукына ия.

Гражданнар жыенын үткәрү турында тәкъдим аның каравына чыгарыла торган мәсьәләләр исемлеген, жыенны үткәрү вакыты һәм урынын үз эченә алырга тиеш. Бу тәкъдим вәкаләтле затлар тарафыннан имзаланырга тиеш, ә жыелыш үткәрү инициативасы белән гражданнар төркеме мөрәжәгать итсә, аларның һәрберсенә фамилиясе, исеме, әтисенә исеме, туган көне, яшәү урыны адресы күрсәтелгән тиеш.

Жирлек Советы гражданнар жыенын уздыру турында кертелгән тәкъдимне үзенә якынлашып килүче утырышында карый.

Жирлек Советы гражданнар жыенын үткәрүдән аның максатка туры килмәве сәбәпләре буенча баш тартырга хокуклы түгел.

5. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру максатларында гражданнар жыенын билгеләү һәм үткәрү тәртибе территориаль ижтимагый үзидарә уставы белән билгеләнә.

6. Гражданнар жыенын үткәрү вакыты һәм урыны һәм фикер алышуга кертелә торган мәсьәләләр турында тиешле территориядә яшәүчеләргә жыелыш уздырылачак көнгә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча массакүләм мәгълүмат чаралары, почта хәбәрләре, фатир буенча (ихата) йөрүләр, белдерүләр һәм башка мөмкин булган чаралар кулланып хәбәр ителә.

Гражданнар жыенын эзерләү һәм үткәрүне Жирлекнең Башкарма комитеты тәэмин итә.

7. Жыелыш эшендә әлеге территориядә яшәүче, сайлау хокукына ия гражданнар катнашырга хокуклы. Жыелышта катнашу хокукына ия булган гражданнарның гомуми саны Муниципаль сайлаулар үткәргәндә кулланыла торган Россия Федерациясе гражданнарының Россия Федерациясе чикләрендә булган һәм яшәгән урыннары буенча теркәү исәп-хисабы мәгълүматлары нигезендә билгеләнә.

Әгәр анда жыелышта катнашу хокукы булган гражданнарның өчтән бер өлеше булса, гражданнар жыелышы хокуклы дип санала.

Жыелыш карарлары жыелышта булган гражданнарның күпчелек тавышлары белән кабул ителә.

Инициатива проектларын кертү һәм аларны карау мәсьәләләре буенча гражданнар жыелышында тиешле территориядә яшәүче 16 яшькә җиткән кешеләр катнашырга хокуклы. Инициатив проектларны кертү мәсьәләләрен карау һәм тикшерү максатларында гражданнар жыенын билгеләү һәм үткәрү тәртибе Жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

8. Гражданнар жыелышы жирле үзидарә органнарына һәм жирле үзидарә вазифаи затларына мөрәжәгатьләр кабул итә ала, шулай ук жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазифаи затлары белән үзара мөнәсәбәтләрдә гражданнар жыелышын тәкъдим итәргә вәкаләтле затларны сайлый ала.

9. Территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча уздырыла торган гражданнар жыелышы территориаль ижтимагый үзидарә уставы белән аның компетенциясенә кертелгән мәсьәләләр буенча карар кабул итә.

10. Гражданнар жылышы кабул иткән мөрәжәгатъләр жирле үзидарә органнары һәм бистәнең жирле үзидарә органнары хезмәткәрләре тарафыннан мәжбүри каралырга тиеш, аларның компетенциясе мөрәжәгатъләрдә булган сорауларны чишүне үз эченә ала, язма жавап жиберелә.

11. Гражданнар жылышын билгеләү һәм үткәрү тәртибе, шулай ук гражданнар жылышы вәкаләтләре Федераль законнар, әлеге Устав һәм Хисап Советының норматив хокукый акты, территориаль дәүләт үзидарә уставы белән билгеләнә.

12. Гражданнар жыены нәтижеләре аны үткәргәннән соң бер ай эчендә рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

21 нче маддә. Гражданнар конференциясе (делегатлар жылышы)

1. Гражданнар конференциясе (делегатлар жылышы) жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне тикшерү һәм барлык торак пункт халкы вәкилләренең фикерен ачыклау кирәк булганда үткәрелә. Жирлекнең тиешле территориаль өлешләрендә яшәүчеләрдән торган гражданнар конференциясе (делегатлар жылышы) гражданнар жыенын чакыру авыр булган очракларда, шул исәптән тиешле территориядә яшәүче һәм гражданнар жыенында катнашу хокукы булган кешеләр саны 100дән артып киткән очракта үткәрелә.

2. Гражданнар конференциясен (делегатлар жылышын) билгеләү һәм үткәрү, делегатлар сайлау тәртибе әлеге Устав, Жирлек Советының норматив хокукый акты, территориаль иҗтимагый үзидарә уставы белән билгеләнә.

3. Гражданнар конференциясе (делегатлар жылышы) гражданнар жылышы вәкаләтләрен гамәлгә ашыра.

4. Гражданнар конференциясе (делегатлар жылышы) халык, торак Жирлек Советы, торак Жирлек Башлыгы инициативасы буенча үткәрелә. Жирлек Советы яки Жирлек Башлыгы инициативасы буенча үткәрелә торган гражданнар конференциясе (делегатлар жылышы) Жирлек Советы яки Жирлек Башлыгы тарафыннан билгеләнә. Халык инициативасы буенча үткәрелә торган гражданнар конференциясе (делегатлар жылышы) Жирлек Советы тарафыннан билгеләнә.

5. Гражданнар конференциясе (делегатлар жылышы) хокуклы дип санала, әгәр анда гражданнар жылышында сайланган делегатларның кимендә өчтән икесе катнаша, алар тиешле территориядә яшәүчеләрнең кимендә өчтән бер өлешен тәкъдим итә, алар ун алты яшькә житкән. Гражданнар конференциясе (делегатлар жылышы) карарлары конференциядә катнашучы делегатларның күпчелек тавышлары белән кабул ителә.

6. Гражданнар конференциясе (делегатлар жылышы) нәтижеләре аны үткәргәннән соң бер ай эчендә рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан

ителергә) тиеш.

22 нче маддә. Гражданнар жыены

1. Гражданнар жыены халыкның жирле үзидарәне турыдан-туры гамәлгә ашыру һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашу формасы булып тора.

1.1. Авыл торак пункттында гражданнар жыены шулай ук муниципаль хезмәт турында Россия Федерациясе законнарында каралган очракларда муниципаль хезмәт вазыйфасын биләүгә конкурс үткәргәндә конкурс комиссиясе составына кандидатлар тәкъдим итү максатларында үткәрелергә мөмкин.

2. Гражданнар жыены "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" Федераль законда каралган очракларда һәм муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы карары белән расланган "Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы Югары Колчурино авыл жирлеген составына керүче торак пунктларда гражданнар жыенын үткәргә эзерлек тәртібе турында" ны нигезләмәгә ярашлы рәвештә үткәрелә.

3. "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябренадә 131-ФЗ номерлы Федераль законның 25.1 маддәсендә каралган очракларда гражданнар жыены үткәрелергә мөмкин:

1) торак пунктта торак пункт чикләрен үзгәртү мәсьәләсе буенча (муниципаль район), аның составына күрсәтелгән торак пункт керә, ул күрсәтелгән торак пункт территориясен башка торак пункт (муниципаль район) территориясенә кертүне күздә тоту ;

2) муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы вәкаләтләре гражданнар жыены тарафыннан күрсәтелгән торак пунктның чикләрен үзгәртү, үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча гамәлгә ашырыла торган торак пунктта;

3) муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы вәкаләтләрен гражданнар жыены гамәлгә ашыра торган торак пунктта, әгәр сайлау хокукына ия булган торак пунктта яшәүчеләрнең саны 100 дән артык кеше тәшкил итсә, торак пунктның вәкиллекле органын төзү, аның саны һәм вәкаләтләре срогы мәсьәләсе буенча;

4) муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы вәкаләтләре гражданнар жыены тарафыннан гражданнарның үз-үзләренә салым салу чараларын кертү һәм куллану мәсьәләсендә;

4.1) Татарстан Республикасы 2004 елның 28 июлендәгә Законы нигезендә

№ 45-ТРЗ "Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында" торак пункт территориясенәң әлегә өлешендә гражданның үзара салым чараларын кертү һәм куллану мәсьәләсе буенча торак пункт составына кертү һәм куллану мәсьәләсенә кертелгән;

5) торак пункт составына керүче торак пунктта, шәһәр эчендәге районда, федераль әһәмияттәге шәһәрнең шәһәр эчендәге территориясендә, шәһәр округында яки муниципаль район чикләрендә торак пунктлар арасында урнашкан торак пунктта, әлегә торак пункт территориясендә гражданның үзара салым акчаларын кертү һәм куллану мәсьәләсе буенча;

6) авыллар арасындагы территориядә урнашкан торак пунктта, халыкның яңа төзелгән торак пункт булдыру инициативасын тәкъдим итү максатыннан, шулай ук яңа төзелгән торак пунктта, әгәр аның сайлау хокукына ия булган халкы саны 300 кешедән артмаса, яңа төзелгән торак пунктның жирле үзидарә органнары структурасын билгеләү мәсьәләсе буенча.

7) авыл халкының тыгызлыгы түбән булган территориядә яки авыр барып житүле урында урнашкан торак пунктта, әгәр авыл жирлегендә халык саны 100 кешедән артмаса, торак пунктны бетерү мәсьәләсе буенча;

8) авыл жирлегендә авыл жирлеге старостасы кандидатурасын тәкъдим итү мәсьәләсе буенча, шулай ук авыл жирлеге старостасы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату мәсьәләсе буенча;

9) авыл жирлегендә гражданның жыены шулай ук муниципаль хезмәт турында Россия Федерациясе законнарында каралган очракларда муниципаль хезмәт вазыйфасын биләүгә конкурс үткәргәндә конкурс комиссиясе составына кандидатлар тәкъдим итү максатларында үткәрелергә мөмкин.

4. Гражданның жыены, әлегә статьяның 3 пунктының 4.1 пунктчасында каралган очрактан тыш, торак пункт башлыгы тарафыннан мөстәкыйль рәвештә яки 10 кешедән ким булмаган торак пункт халкы төркеме инициативасы буенча чакырылырга мөмкин.

Әлегә статьяның 3 пунктының 4.1 пунктчасында каралган гражданның жыены торак пункт территориясенәң тиешле өлешендә яшәүче 10 кешедән ким булмаган төркем инициативасы буенча торак пункт Советы тарафыннан чакырылырга мөмкин.

Гражданның жыены үткәрелә торган торак пункт территориясенәң бер өлеше чикләре торак пункт территориясенәң күрсәтелгән өлешендә яшәүчеләрнең мәнфәгатьләре уртаклыгы критериеннан чыгып, жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә туры килгән карарда торак пункт Советы карары белән билгеләнә.

5. Жыенны үткөрү инициативасын яклап жыелырга тиешле имзалар саны торак пункт территориясендә даими яки күбесенчә яшәүче, яшәү урыны буенча теркәлгән гражданнар санының 5 процентын тәшкил итә, әмма 25 имзадан ким булмаска тиеш.

6. Муниципаль берәмлек башлыгы тарафыннан чакырылган гражданнар жыены муниципаль берәмлек башлыгы карары белән билгеләнә, инициатив төркем тарафыннан чакырылган гражданнар жыены муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы карары белән билгеләнә.

7. Торак пунктта яшәүчеләр алдан ук гражданнар жыенын үткөрү вакыты һәм урыны турында хәбәр ителә, алдан ук муниципаль хокукый акт проекты һәм гражданнар жыены карарына чыгарыла торган мәсьәләләр буенча материаллар белән "Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы Югары Колчурино авыл жирлегенә составына керүче торак пунктларда гражданнар жыенын үткөрүгә эзерлек тәртибе турында"гы нигезләмәдә билгеләнгән тәртипкә ярашлы рәвештә билгеләнә.

8. Жыенда кабул ителгән карарлар муниципаль хокукый актлар булып тора, муниципаль берәмлек башлыгы тарафыннан имзалана һәм Татарстан Республикасы муниципаль норматив хокукый актлар регистрына кертелергә тиеш.

9. Әлеге статьяда каралган гражданнар жыены анда сайлау хокукына ия булган торак пунктта яшәүчеләрнең яртысыннан артыгы яки аның территориясенә яки торак пунктының бер өлеше катнашында хокуклы. Әгәр торак пунктта сайлау хокукына ия булган әлеге торак пунктта яшәүчеләрнең яртысыннан артыгының берьюлы бергә булу мөмкинлеге булмаса, гражданнар жыены Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы Югары Колчурино авыл жирлегендә гражданнар жыенын эзерләү һәм үткөрү тәртибе турындагы Нигезләмәдә расланган тәртиптә гражданнар жыенын үткөрү турында карар кабул ителгән көннән алып бер айдан да артмаган вакытта этаплап үткәрелә. Шул ук вакытта элек гражданнар жыенында катнашкан кешеләр тавыш бирүдә катнашмый. Гражданнар жыены карары, әгәр аның өчен гражданнар жыенында катнашучыларның яртысыннан артыгы тавыш бирсә, кабул ителгән дип санала.

23 нче маддә. Гражданнар арасында сораштыру

1. Гражданнардан сораштыру жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары, шулай ук дәүләт хакимияте органнары карарлар кабул иткәндә халыкның фикерен һәм аны исәпкә алуны ачыклау өчен жирлекнең бөтен территориясендә яки территориясендә үткәрелә.

Сораштыру нәтижеләре тәкъдим итү характерында.

2. Гражданнарны сораштыруда сайлау хокукына ия булган торак пунктта яшәүчеләр катнашырга хокуклы.

Инициатив проектны хуплау турында гражданнарның фикерен ачыклау мәсьәләсе буенча сораштыруда 16 яшькә житкән жирлектә яки аның бер өлешендә инициатив проектны гамәлгә ашырырга тәкъдим ителгән кешеләр катнашырга хокуклы.

3.Гражданнарны тикшерү инициативасы белән үткәрелә:

1) Жирлек Советы яки Жирлек Башлыгы жирле әһәмияткә ия сораулар буенча;

2) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары - республика һәм республикаара әһәмияттәге объектлар өчен жирлекләрнең максатчан билгеләнешен үзгәртү турында Карар кабул иткәндә гражданнарның фикерен исәпкә алу;

3) 16 яшькә житкән торак пунктта яки аның бер өлешендә яшәүчеләр әлеге инициатива проектына ярдәм итү турында гражданнарның фикерен ачыклау өчен инициатива проектын гамәлгә ашырырга тәкъдим ителә.

4. Гражданнарны сораштыруны билгеләү һәм үткәрү тәртибе Татарстан Республикасы Законы нигезендә Жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

5. Гражданнарны сораштыруны билгеләү турында карарны Жирлек Советы кабул итә. Гражданнардан сораштыру үткәрү өчен муниципаль берәмлек сайты Интернет мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә кулланылырга мөмкин. Жирлек Советының гражданнардан сораштыру билгеләү турындагы карарында:

1) сораштыруны үткәрү датасы һәм вакыты;

2) Сораштыру үткәргәндә тәкъдим ителгән (тәкъдим ителгән) сорауны (сорауларны) формалаштыру;

3) сораштыру үткәрү методикасы;

4) сораштыру таблицасының формасы;

5) сораштыруда катнашучы торак пунктта яшәүчеләрнең минималь саны.

6) "Интернет"мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә муниципаль берәмлек сайтын кулланып, гражданнардан сораштыру үткәргән очракта сораштыруда катнашучыларны идентификацияләү тәртибе.

6. Авыл халкы гражданнарны сораштыру уздыру турында 10 көн алдан хәбәр ителә.

7. Гражданнарны тикшерүне эзерләү һәм үткөрү белән бәйле чараларны финанслау үткәрелә:

1) Жирлек бюджеты акчалары хисабына жирлекнең Жирле үзидарә органнары яки Жирлек халкы инициативасы буенча сораштыру үткәргәндә;

2) Татарстан Республикасы бюджеты акчалары хисабына Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары инициативасы буенча сораштыру үткәргәндә.

8. Сораштыру нәтижәләре аны үткәргәннән соң бер ай эчендә бастырылырга (ачыкланырга) тиеш. Сораштыру нәтижәләре белән авылның теләсә кайсы кешесе танышырга хокуклы. Сораштыру нәтижәләре жирле үзидарә органнары тарафыннан тиешле карарлар кабул ителгәндә исәпкә алынырга тиеш.

24 нче маддә. Гражданнарның жирле үзидарә органнарына мөрәжәгатьләре

1. Гражданнар жирле үзидарә органнарына индивидуаль һәм коллектив мөрәжәгатьләр ясау хокукына ия.

2. Гражданнар мөрәжәгатьләре "Россия Федерациясе гражданнары мөрәжәгатьләрен карау тәртибе турында" 2006 елның 02 маендагы 59-ФЗ номерлы Федераль закон, "Татарстан Республикасында гражданнар мөрәжәгатьләре турында" 2003 елның 12 маендагы 16-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда каралырга тиеш.

3. Гражданнарның мөрәжәгатьләрен карау тәртибен һәм срокларын бозган өчен жирле үзидарә вазыйфай затлары Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә җаваплы.

25 нче маддә. Торак пунктта яшәүчеләрнең жирле үзидарәне турыдан-туры гамәлгә ашыру һәм аны гамәлгә ашыруда катнашунуның башка формалары

1. Әлеге Уставта каралган федераль законнар нигезендә халыкның жирле үзидарәне турыдан-туры гамәлгә ашыру һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашу формалары белән беррәттән, гражданнар жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарга, Татарстан Республикасы Конституциясенә, Татарстан Республикасы законнарына каршы килмәгән башка формаларда катнашырга хокуклы.

2. Жирле үзидарәне Жирлектә яшәүчеләрнең турыдан-туры гамәлгә ашыруы һәм халыкның Жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашуы законлылык, иреклелек принципларына нигезләнә.

Жирле үзидарә органнары һәм Жирле үзидарә вазифай затлары халыкка Жирле үзидарә халкына турыдан-туры гамәлгә ашыруда һәм халыкның Жирле

үзидарә гамәлгә ашыруда катнашуында ярдәм итәргә тиеш.

III бүлек. ТОРАК ПУНКТ СОВЕТЫ

26 нчы маддә. Торак пункт Советы Жирле үзидарәнең вәкиллекле органы

1. Торак пункт Советы даими эшләүче жирле үзидарәнең сайлап куелган коллегияль вәкиллекле органы булып тора.

2. Жирлек Советының рәсми исеме - Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы Югары Колчурино авыл жирлегә Советы.

3. Авыл жирлегә Советының вәкаләтләре - 5 ел.

4. Жирлек советы жирлек халкына хисап бирә һәм контрольдә тотат.

5. Торак пункт Советының мөһерләре, үз атамасы белән бланклары бар.

6. Жирлек Советы эшчәнлеген тәмин итү чыгымнары Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясенә ярашлы рәвештә Жирлек бюджетында аерым юл белән карала.

27 нче маддә. Торак Пункт Советы Составы

1. Жирлек советы бер мандатлы сайлау округлары буенча муниципаль сайлауларда сайлана торган 7 депутаттан тора.

2. Жирлек советы аның составына билгеләнгән сандагы депутатларның өчтән ике өлешен сайлаганда хокуклы булып тора.

28 нче маддә. Авыл Жирлегә Советы депутаты статусы

1. Жирлек Советы депутатының вәкаләтләре ул сайланган көннән башлана һәм яңа чакырылыш Жирлек Советы эшли башлаган көннән туктатыла.

Депутат, жирле үзидарәнең сайлап куелган органы әгъзасы, жирле үзидарәнең сайлап куелган вазыйфай зат вәкаләтләре срогы муниципаль берәмлек уставы белән Татарстан Республикасы Законына ярашлы рәвештә билгеләнә һәм ике елдан да ким һәм биш елдан да артык була алмый.

Муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы депутатына үз вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен даими булмаган нигездә эш урынын (вазыйфасын) Россия Федерациясе субъекты Законына ярашлы рәвештә муниципаль берәмлек уставы белән билгеләнгән һәм айга ике яки алты эш көненнән ким була алмый.

2. Жирлек Советы депутаты Азат ителмәгән нигездә эшли, депутатлык эшчәнлеген төп эш урыны буенча хезмәт һәм хезмәт бурычларын үтәү белән бергә алып бара, әлегә уставта билгеләнгән очраклардан кала.

3. Жирлек Советы депутаты статусына бэйле чиклүүлөр федераль законнар белән билгеләнә.

4. Жирлек Советы депутатына Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнары, әлеге Устав, Жирлек Советы карарлары нигезендә үз вәкаләтләрен тоткарлыксыз гамәлгә ашыру өчен шартлар тудырыла.

4.1. Депутатның сайлаучылар белән очрашулары махсус билгеләнгән урыннарда, шулай ук ишегалды эчендәге территорияләрдә, аларны үткәру тормыш тәэмин итү, транспорт яки социаль инфраструктура, элемтә объектларының эшчәнлеген бозмаса, жәяүлеләр һәм (яки) транспорт чаралары хәрәкәтенә комачаулау тудырмаса яки гражданнарның торак биналарга яки транспорт яки социаль инфраструктура объектларына керүенә комачауламаса, үткәрелә. Россия Федерациясе субъектының башкарма хакимият органнарына яки жирле үзидарә органнарына мондый очрашулар турында хәбәр итү таләп ителми. Шул ук вакытта депутат күрсәтелгән органнарда аларның кайчан һәм кайчан үткәрелүе турында алдан хәбәр итәргә хокуклы.

4.2. Жирле үзидарә органнары депутатларның сайлаучылар белән очрашуларын үткәру өчен махсус билгеләнгән урыннарны билгели, шулай ук депутатларның сайлаучылар белән очрашуларын үткәру өчен жирле үзидарә органнары тарафыннан бирелә торган биналар исемлеген һәм аларны бирү тәртибен билгели.

4.3. Депутатның сайлаучылар белән ачык чара формасындагы очрашулары Россия Федерациясенә жылышылар, митинглар, демонстрацияләр, йөрешләр һәм пикетлар турындагы законнарына ярашлы рәвештә үткәрелә.

5. Жирлек Советы депутаты жирлек Советы тарафыннан расланган депутат этикасы кагыйдәләрен үтәргә тиеш, алар шул исәптән депутатның түбәндәге йөкләмәләрен дә үз эченә алырга тиеш:

1) депутат статусын жирле үзидарә органнары, оешмалар, вазифаи затлар, муниципаль хезмәткәрләр һәм гражданнар эшчәнлегенә аның шәхсән яки аның якын туганнарына кагылышлы мәсьәләләргә хәл иткәндә йогынты ясау өчен кулланмаса;

2) депутат бурычларын объектив үтәлешенә шик тудыра торган тәртиптән тыелырга, шулай ук аның абруена яисә Жирлек Советы абруена зыян китерә торган конфликтлы хәлләрдән сакланырга.

3) мәнфәгатьләр конфликты барлыкка килү куркынычы янаганда вазифаны биләүче затның шәхси мәнфәгәте (турыдан-туры яки турыдан-туры булмаган) аның мәнфәгатьләр конфликтын булдырмау һәм жайга салу буенча чаралар күрү бурычын күздә тоткан очракта, аның вазифа (хезмәт) бурычларын тиешле,

объектив һәм гадел үтәвенә (вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга) йогынты ясый яки йогынты ясый ала торган хәл;

4) Жирлек Советында билгеләнгән жәмәгать чыгышлары кагыйдәләрен үтәргә;

5) депутатлык эшчәнлегә белән бәйле булмаган максатларда Федераль закон нигезендә аңа депутатлык бурычларын үтәү белән бәйле рәвештә билгеле булган конфиденциаль характердагы мәгълүматларны ачмаска һәм кулланмаска;

6) Жирлек Советы депутаты 2008 елның 25 декабрәндәге 273-ФЗ номерлы "Коррупциягә каршы тору турында" гы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләрен, тыюларны үтәргә, бурычларны үтәргә тиеш. "Коррупциягә каршы тору турында" 2008 елның 25 декабрәндәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, "дәүләт Вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен контрольдә тоту турында" 2012 елның 3 декабрәндәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон, 7 майдагы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләрен, тыюларны үтәмәү, бурычларны үтәмәү очрагында Жирлек Советы депутатының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатыла 2013 елның 79-ФЗ номерлы карары "Аерым категория затларга Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (вкладлар) ачуны һәм аларга ия булуны, акчалата средстволарны һәм кыйммәтле әйберләренә саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яки) алардан файдалануны тыю турында", әгәр әлегә Федераль законда башкасы каралмаган булса;

7. Әлегә статьяның 7.2 өлеше нигезендә үткәрелгән тикшерү нәтижәсендә "коррупциягә каршы тору турында" 2008 елның 25 декабрәндәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, "дәүләт Вазыйфаларын биләүче затларның һәм аларның башка затларының чыгымнарының туры килүен контрольдә тоту турында" 2012 елның 3 декабрәндәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә билгеләнгән чикләүләрен, тыюларны үтәмәү, бурычларны үтәмәү фактларын ачыклаганда 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон белән аерым категория затларга счетлар(вкладлар) ачуны, акчалата средстволарны һәм кыйммәтле әйберләренә Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яки) алардан файдалануны тыю турында **Татарстан Республикасы Раис (башлыгы) (Татарстан Республикасы Премьер-министры)** Жирлек Советы депутаты вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату яки депутатка карата башка жаваплылык чарасын куллану турында гариза белән тиешле карар кабул итәргә вәкаләтле жирле үзидарә органына яки судка мөрәжәгать итә.

8. Үз керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында дәрәс булмаган яки тулы булмаган мәгълүматлар, шулай ук хатынының(иренең) һәм балигы булмаган балаларының керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында мәгълүматлар тапшырган жирлек Советы депутатына, әгәр бу мәгълүматларны бозу әһәмиятсез булса, түбәндәге

жаваплылык чаралары кулланылырга мөмкин:

- 1) кисәтү;
- 2) жирлек Советы депутатын муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органындагы, жирле үзидарәнең сайлап куелган органындагы вазифаларыннан азат итү, муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органындагы, жирле үзидарәнең сайлап куелган органындагы вазифаларны аның вәкаләтләре срогы тәмамланганчы биләү хокукыннан мәхрүм итү;
- 3) вәкаләтләрен даими нигездә башкару хокукыннан мәхрүм итеп, вәкаләтләре срогы тәмамланганчы, вәкаләтләреннән азат итү;
- 4) муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органында, жирле үзидарәнең сайлап куелган органында аның вәкаләтләре срогы туктатылганчы вазифалар биләүне тыю;
- 5) вәкаләтләре срогы тәмамланганчы вәкаләтләрен даими нигездә башкаруны тыю.

9. Әлеге статьяның 7.3-1 өлешендә күрсәтелгән жаваплылык чараларын жирлек Советы депутатына карата куллану турында Карар кабул итү тәртибе муниципаль хокукый акт белән Татарстан Республикасы Законына ярашлы рәвештә билгеләнә.

29 нчы маддә. Жирлек Советы депутатының сайлаучылар белән мөнәсәбәтләре

1. Авыл жирлеген Советы депутаты сайлаучылар, шулай ук аның сайлау округы территориясендә урнашкан предприятиеләр, оешмалар, дөүләт һәм башка органнар коллективлары белән элемтәдә тора.

2. Авыл жирлеген Советы депутаты сайлаучылар алдында жавап бирә һәм аларга хисап бирә.

3. Жирлек Советы депутаты сайлаучылар алдында үз эше турында елына бер тапкырдан да сирәгрәк хисап бирә, вакыт-вакыт аларны жирлек советы эше турында хәбәр итә, шулай ук айга бер тапкырдан да сирәгрәк сайлаучыларны кабул итә.

4. Жирлек Советы депутаты жирлек халкының законлы хокукларын, ирекләрен һәм мәнфәгатьләрен тәмин итү буенча законнарда каралган чараларны кабул итәргә, шул исәптән алардан килгән тәкъдимнәрне, гаризаларны, шикаятьләрне карарга, аларда булган мәсьәләләрне дәрәс һәм **вакытында хәл итәргә ярдәм итәргә тиеш.**

30 нчы маддә. Яңа сайланган Жирлек Советы эшен оештыру

1. Яңа чакырылыш Жирлек Советы беренче утырышка депутатларның билгеләнгән санының өчтән ике өлеше сайланган көннән соң ун көннән дә соңга калмыйча жыела. Сайлаулардан соң беренче утырышны Жирлек Башлыгы чакыра, ә ул булмаганда сайлау комиссиясе, ул Жирлек сайлауларын эзерләүне һәм үткәрүне оештыра.

2. Сайлаулардан соң беренче утырышны Жирлек Советының яңа Башлыгы сайланганчы, Жирлек Советының иң өлкән депутаты ача һәм алып бара.

31 нче маддә. Торак пункт Советы компетенциясе

Торак пункт Советы компетенциясендә:

- 1) торак пункт уставын кабул итү һәм аңа үзгәрешләр кертү;
- 2) торак пункт территориясендә гомуми мәжбүри кагыйдәләренә законнарға ярашлы рәвештә билгеләү;
- 3) жирлек бюджетын һәм аның үтәлеше турында хисапны раслау;
- 4) жирле салымнарны һәм жыемнарны билгеләү, үзгәртү һәм бетерү, аларны түләү буенча Россия Федерациясенә Салымнар һәм жыемнар турындагы законнары нигезендә ташламалар бирү;
- 5) муниципаль берәмлекнең социаль-иқтисади үсеше стратегиясен раслау;
- 6) чикләренә үзгәртү, торак пунктны үзгәртү турында инициатива тәкъдим итү;
- 7) жирлек Советы депутатларын сайлауны билгеләү һәм жирлек Советы депутатларын сайлау буенча сайлау округлары схемасын раслау;
- 8) жирле референдумны билгеләү;
- 9) жирлек Башлыгын сайлау;
- 10) жирлекнең Башкарма комитеты Житәкчесен сайлау, аның отставкасын кабул итү;
- 11) муниципаль район Советына жирлек Советы депутатлары арасынан жирлек вәкилен сайлау;
- 12) жирлекнең башкарма комитеты структурасын раслау, аның хезмәткәрләренең чик санын билгеләү;
- 13) сайлау комиссиясе әгъзаларын билгеләү, ул жирлеккә сайлауларны эзерләүне һәм үткәрүне оештыра;

14) чикләрне үзгәртү, торак пунктны үзгәртеп кору, торак пункт Советы депутатын чакыртып алу мәсьәләләре буенча тавыш бирүне билгеләү;

15) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында Закон чыгару инициативасы хокукын гамәлгә ашыру;

16) жирлекнең муниципаль милкендә булган мөлкәт белән идарә итү һәм аның белән идарә итү тәртибен, шул исәптән федераль законнарға ярашлы рәвештә аны хосусыйлаштыру тәртибен һәм шартларын билгеләү; жирлек Советы килешүе буенча яки раслаганнан соң читләштерелгән муниципаль милек төрләре исемлеген билгеләү;

17) муниципаль предприятиеләрне булдыру, үзгәртеп кору һәм бетерү, шулай ук муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр хезмәтләренә тарифлар билгеләү, федераль законнарда каралган очраклардан тыш, эшләрне башкару турында карарлар кабул итү тәртибен билгеләү;

18) муниципаль-ара хезмәттәшлек оешмаларында торак пунктның катнашу тәртибен билгеләү;

19) торак пунктның контроль органын формалаштыру;

20) жирлек башлыгын отставкага жибәрү турында Карар кабул итү;

21) жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазифаи затлары жирле әһәмияттәге мәсьәләләрен хәл итү вәкаләтләрен үтәүне контрольдә тоту;

22) чыгарылган

23) торак пункт территориясендәге урамнарны һәм торак пунктларның башка өлешләрен атау һәм үзгәртү мәсьәләләрен хәл итү;

24) гадәттән тыш хәлләрне бетерү өчен жирле финанс һәм матди ресурслар резервларын булдыру һәм куллану тәртибен билгеләү;

25) территориаль иҗтимагый үзидарә органнарына жирлек бюджетыннан кирәкле акчаларны бүлеп бирү шартларын һәм тәртибен билгеләү;

26) автоном коммерцияле булмаган оешмалар һәм фондлар формасында коммерцияле булмаган оешмалар булдыру турында карарлар кабул итү;

27) үз массакүләм мәгълүмат чараларын оештыру;

28) торак пункт Уставы һәм торак пункт Советы карарлары аңлатмасы;

29) жирлек Советы Регламентын һәм үз эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча башка карарлар кабул итү;

30) энергияне саклау һәм энергетик нәтижелелекне арттыру өлкәсендә муниципаль программаларны раслау;

31) торак пунктның коммунал инфраструктура системаларын комплекслы үстерү программаларын раслау;

32) торак пунктның транспорт инфраструктурасын һәм социаль инфраструктурасын комплекслы үстерү программаларын раслау;

33) эшчәнлекне матди - техник һәм оештыру тәмин итү тәртибен билгеләү, шулай ук гамәлдәге законнарға ярашлы рәвештә торак пункт хезмәткәрләренә штат санын раслау;

34) жирле үзидарәнең сайлап куелган вазыйфай затларын, жирле үзидарәнең сайлап куелган органнары әгъзаларын, жирлек Советы депутатларын, шулай ук муниципаль хезмәткәрләргә һәм муниципаль учреждениеләр хезмәткәрләргә һөнәри эзерләүне, яңадан эзерләүне һәм квалификациясен күтәрүне оештыру;

35) Жирлек башлыгының аның эшчәнлегенә нәтижеләре, Башкарма комитет эшчәнлегенә һәм Жирлек башлыгы карамагындагы башка жирле үзидарә органнары турында, шул исәптән жирлек Советы куйган мәсьәләләргә хәл итү турында еллык хисапларын тыңлау;

35.1) муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен раслау;

36) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән жирлекләргә вәкилле органнары карамагына кертелгән башка вәкаләтләр, шулай ук әлегә Устав белән жирлек Советы компетенциясенә кертелгән башка вәкаләтләр.

2. Жирлек советы Жирлек Башлыгының аның эшчәнлегенә нәтижеләре, Жирлек башкарма комитеты һәм Жирлек Башлыгы карамагындагы башка жирле үзидарә органнары эшчәнлегенә, шул исәптән Жирлек Советы куйган мәсьәләләргә хәл итү турында еллык хисапларын тыңлай.

32 нче маддә. Авыл жирлегенә Советының эш тәртибе

1. Авыл Жирлегенә Советының эш тәртибе әлегә Устав һәм авыл Жирлегенә Советы Регламенты белән билгеләнә.

2. Жирлек советы эшенең төп формасы булып аның утырышлары тора, аларда Жирлек Советы компетенциясенә кертелгән мәсьәләләр хәл ителә.

3. Жирлек Советы утырышлары, эгәр анда сайланган депутатлар санының ким дигәндә 50 проценты катнашса, хокуклы.

4. Жирлек Советының чираттагы утырышлары кирәк булганда, әмма өч айга бер тапкырдан да сирәгрәк үткәрелми. Чираттан тыш утырышлар Жирлек Башлыгы яки депутатлар төркеме инициативасы буенча Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының өчтән бер өлешенән ким булмаган өлеше буенча чакырыла.

5. Совет утырышларын авыл Жирлеге Башлыгы чакыра. Жирлек Советы депутатлары һәм чакырылган затлар чираттагы утырышның вакыты, урыны һәм көн тәртибе турында биш көннән дә соңга калмыйча, ә чираттан тыш утырыш уздырылганчы бер көннән дә соңга калмыйча хәбәр ителә.

6. Авыл Жирлеге Советы утырышлары ачык һәм ачык үткәрелә. Советның ачык утырышларында авылның теләсә кайсы кешесе катнашырга хокуклы.

Регламентта каралган очрақларда, Жирлек Советы ябык утырыш үткөрү турында Карар кабул итәргә хокуклы, анда Жирлек Советы чакырган затлар гына, шулай ук утырышта закон нигезендә катнашырга хокуклы затлар гына катнаша ала.

7. Жирлек Советының һәр утырышында утырыш протоколы алып барыла. Утырыш протоколына утырышның датасы, урыны һәм вакыты турында мәгълүмат кертелә, каралган барлык мәсьәләләр санап чыгарыла һәм тавыш бирү нәтижәләре күрсәтелгән барлык кабул ителгән карарлар теркәлә. Жирлек Советы утырышы протоколына кул куелгач, Жирлек Башлыгы аның белән жирлекнең теләсә кайсы кешесе таныша ала.

8. Жирлек Советы утырышларында һәр депутатның бер тавышы бар. Авыл Жирлеге Советы депутаты тавыш бирү хокукын үзе гәмәлгә ашыра. Торак пункт Советы утырышларында тавыш бирү ачык (шул исәптән исемле) һәм яшерен булырга мөмкин. Һәр төр тавыш бирүне куллану очрақлары элек Устав, торак пункт Советы Регламенты белән билгеләнә.

33 нче маддә. Жирлек Советы эшчәнлеген оештыру

1. Жирлек Советы эшчәнлеген оештыруны Жирлек Башлыгы башкара.

2. Жирлек Советы Регламентына ярашлы рәвештә, Жирлек Советы компетенциясенә кертелгән мәсьәләләрне алдан карау һәм әзерләү өчен, Жирлек Башлыгыннан тыш, Жирлек Советы эшчәнлегенә төп юнәлешләре буенча даими яки вакытлыча комиссияләр (яки) төзелә ала. Депутат ике даими комиссиядә генә эшләргә хокуклы.

3. Муниципаль программаларны, Жирлек Советы карарлары проектларын әзерләү, жирлек карамагына кертелгән мөһим мәсьәләләрне тикшерү өчен,

Жирлек Советы каршында аның карары буенча депутатлар, жирлекнең башкарма комитеты, ижтимагый берләшмәләр, оешмалар һәм предприятиеләр вәкилләре, белгечләр, экспертлар һәм жирлек халкы составында эшче, эксперт һәм башка киңәшмә төркемнәре төзелергә мөмкин.

34 нче маддә. Жирлек Советы тарафыннан контроль функцияләргә гамәлгә ашыру

1. Жирлек советы жирлек советы кабул иткән әлеге Устав нигезләмәләренен үтәлешен, жирлек бюджетының үтәлешен, бюджеттан тыш фондлар акчаларын, жирлекне үстерү программаларын куллануны, Жирлекнең Башкарма Комитеты эшчәнлеген контрольдә тоту.

2. Жирле үзидарә органнары һәм аларның вазыйфаи затлары тарафыннан законнарны, әлеге Уставны һәм башка муниципаль норматив хокукый актларны бозу фактлары ачыкланган очракта, Жирлек Советы карары белән, Жирлек Башлыклары депутатлар арасыннан күрсәтелгән фактларны тикшерү өчен вакытлыча контроль комиссияләр төзергә мөмкин.

3. Законнарга ярашлы рәвештә, Жирлек Советы инициативасы буенча Жирлек Башлыклары жирлек бюджеты акчаларын максатчан куллануны, муниципаль милекне нәтижәле куллануны тикшерә (ревизияли) ала. Күрсәтелгән контроль һәм эксперт-аналитик чараларны үткөрү тәртибе Жирлекнең ревизия комиссиясе турындагы Нигезләмә белән билгеләнә.

4. Жирлекнең башкарма комитеты, предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар, вазыйфаи затлар, территориаль ижтимагый үзидарә органнары, әгәр закон белән башкача билгеләнмәгән булса, Жирлек Советы, аның контроль комиссияләре, Жирлек Советы депутаты мөрәжәгәте буенча Жирлек Советы карамагына кагылышлы мәсьәләләр буенча сорала торган мәгълүматны бирергә, ә законнарны, муниципаль норматив хокукый актларны бозуга күрсәтмәләр бирелгән очракта, хокук бозуларны һәм хокук бозуларны бетерү өчен кичекмәстән чаралар күрергә тиеш гаепле кешеләрне җаваплылыкка тартырга тиеш.

5. Жирлек Советы Жирлек Башлыгының аның эшчәнлегенә, Жирлекнең Башкарма комитеты һәм жирле үзидарәнең башка ведомство карамагындагы органнары эшчәнлегенә нәтижәләре, шул исәптән Жирлек Советы куйган мәсьәләләргә хәл итү турында еллык хисапларын тыңлый.

6. Жирлек Советы, контроль функцияләрен башкарып, Жирлек Башкарма комитетының финанс-хужалык һәм башкарма-идарә итү эшчәнлегенә тыкшынырга хокуклы түгел.

35 нче маддә. Муниципаль район Советына Жирлек вәкилен сайлау

1. Жирлек вәкиле Жирлек Советы депутатлары арасыннан Әлки муниципаль районы Советына яшерен тавыш бирү юлы белән сайлана.

2. Жирлек Советы депутатларының яртысыннан күбрәге тавыш биргән кандидат сайланган дип санала.

36 нчы маддә. Жирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Жирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылырга мөмкин:

1) Жирлек Советы тарафыннан үз-үзен таркату турында Карар кабул итү;

2) "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 06 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 73 статьясында каралган тәртиптә һәм нигезләр буенча торак пункт Советын тарату;

3) Татарстан Республикасы Югары судының Жирлек Советы депутатларының әлеге составының хокуксызлыгы турындагы карары үз көченә керүе, шул исәптән депутатларның үз вәкаләтләрен тапшыруы белән бәйле рәвештә;

4) законнарға ярашлы рәвештә гамәлгә ашырыла торган торак пунктны үзгәртү, шулай ук торак пункт бетерелгән очракта;

5) шәһәр округы белән берләшү сәбәпле, авыл жирлегә муниципаль берәмлек статусын югалткан очракта;

6) жирлек чикләре үзгәрү нәтижәсендә жирлек сайлаучылары саны 25 проценттан артыкка артканга.

7) гражданның турыдан-туры ихтыярын белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен таләп ителә торган муниципаль хокукый акты чыгару вакытын бозу.

2. Жирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату аның депутатларының вәкаләтләрен вакытыннан алда туктатуга китерә.

3. Жирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, вакытыннан алда сайлаулар федераль закон белән билгеләнгән срокларда үткәрелә.

Статья 37. Порядок принятия решения о самороспуске Совета Поселения

1. Жирлек Советын үз-үзен таркату турында карар Жирлек Башлыгы яки Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының яртысыннан ким булмаган өлеше булган депутатлар төркеме инициативасы буенча кабул ителергә мөмкин.

2. Үз үзеңне таркату турында карар кабул итү инициативасы тәкъдим ителергә мөмкин түгел:

- 1) Жирлек Советы сайланганнан соң беренче ел дәвамсында;
  - 2) Жирлек бюджетын кабул итү һәм аның үтәләше турында хисапны раслау чорында;
  - 3) Жирлек Башлыгын чакыртып алу турында тавыш бирү вакытында яки аның вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта.
3. Торак пункт Советының үз-үзен таркату турында язма тәкъдиме үз-үзен таркату мотивларын үз эченә алырга тиеш, шулай ук аңа үз-үзен таркату сәбәпләрен дәлилләүче башка материаллар да кушылырга мөмкин.
4. Депутатлар арасынан үз-үзен таркату мәсьәләсен алдан карау өчен Жирлек Советы карары белән комиссия төзелә. Жирлек Советы яки Жирлек Башлыгы карары буенча Жирлек Советын үз-үзен таркату мәсьәләсе ачык тыңлауларга чыгарылырга мөмкин.
5. Жирлек Советының үз-үзен таркату мәсьәләсен карау дәвамлылыгы Жирлек Советы депутатлары һәм Жирлек халкы тарафыннан үз-үзен таркату инициативасының барлык шартларын һәм нигезләмәләрен һәрьяклап һәм объектив фикер алышу мөмкинлеген гарантияләргә тиеш. Үз-үзеңне таркату турында карар үз-үзеңне таркату инициативасы тәкъдим ителгәннән соң ике ай узгач кабул ителә.
6. Жирлек Советын үз-үзен таркату турында карар Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының өчтән ике өлеше тарафыннан яшерен тавыш бирү юлы белән кабул ителә.
7. Жирлек Советы үз-үзен таркату тәкъдимен кире каккан очракта, үз-үзен таркату турында кабат инициатива үз-үзен таркату мәсьәләсе буенча тавыш бирү көненнән соң бер елдан да иртәрәк куелмаска мөмкин.

38 нче маддә. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Жирлек Советы депутатының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатыла:
  - 1) үлем;
  - 2) үз теләге белән отставкага китү;
  - 3) суд тарафыннан эшкә сәләтсез яки чикләнгән эшкә сәләтле дип танылу;
  - 4) суд тарафыннан хәбәрсез югалган дип танылу яки үлгән дип игълан итү;
  - 5) аңа карата судның гаепләү карарының законлы көченә керүе;

6) Россия Федерациясеннән читтә даими яшәү урынына;

7) Россия Федерациясе гражданлыгын яисә чит ил гражданы Россия Федерациясе халыкара килешүендә катнашучы чит ил гражданлыгын туктату, аңа ярашлы рәвештә чит ил гражданы жирле үзидарә органнарына сайланырга, чит ил дәүләте гражданлыгы (гражданлыгы) булу яисә чит ил дәүләте территориясендә даими яшәү хокукын раслаучы башка документ Россия Федерациясе гражданы яки Россия Федерациясе халыкара килешүе нигезендә жирле үзидарә органнарына сайланырга хокуклы чит ил гражданы булу эгәр Россия Федерациясенең халыкара килешүендә башкасы каралмаган булса, үзидарә;

8) сайлаучылар тарафыннан кире чакыру;

9) Жирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату;

10) хәрби хезмәткә чакыру яки аны алмаштырган альтернатив гражданлык хезмәтенә жиберү;

11) федераль законнарда билгеләнгән башка очрактарда.

2. Үз вәкаләтләрен даими нигездә гамәлгә ашыручы депутатның вәкаләтләре "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында"2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләренә үтәмәгән очракта вакытыннан алда туктатыла.

3. Әлеге статьяның 1 өлешендәге 1-8, 10 һәм 12 пунктларында күрсәтелгән очрактарда Жирлек Советы депутаты вәкаләтләрен туктату турында карар Жирлек Советы тарафыннан, вәкаләтләренә вакытыннан алда туктату өчен нигез барлыкка килгән көннән соң 30 көннән дә соңга калмыйча, ә эгәр бу нигез Жирлек Советы утырышлары арасында мондый нигез барлыкка килгән көннән соң өч айдан да соңга калмыйча барлыкка килгән булса, кабул ителә.

Әлеге статьяның 1 өлешендәге 9 пунктында каралган очракта, Жирлек Советы депутатының 4 вәкаләте Жирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган көннән туктатыла.

5. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, өстәмә депутат сайлаулары федераль закон, Татарстан Республикасы Сайлау кодексы нигезендә билгеләнә.

IV бүлек. ТОРАК ПУНКТ БАШЛЫГЫ

39 нчы маддә. Авыл Жирлеге Башлыгы авыл Жирлегенең югары вазифалы кешесе

1. Авыл Жирлеге Башлыгы-авыл Жирлегенең югары вазифалы кешесе.
2. Жирлек Башлыгы Жирлек Советы тарафыннан сайлана һәм аның рәисе булып тора.
3. Жирлек башлыгының рәсми исеме-Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы Югары Колчурино авыл Жирлеге Башлыгы.
4. Жирлек Башлыгы вазифасы буенча Әлки муниципаль районы Югары Колчурино авыл Жирлеге Советы депутаты булып тора.
5. Жирлек Башлыгы бер үк вакытта Жирлек Советын һәм Жирлекнең Башкарма комитетын житәкли.

40 нчы маддә. Жирлек Башлыгын сайлау тәртибе

1. Жирлек Башлыгы яңа сайланган Жирлек Советының беренче утырышында Жирлек Советы депутатлары арасынан яшерен тавыш бирү юлы белән сайлана, әгәр Жирлек Советы тавыш бирү тәртибен башка билгеләмәсә, Жирлек Советы вәкаләтләре срогына.

Жирлек Башлыгын сайлау Жирлек Советы депутатлары тәкъдим иткән кандидатлар арасынан, шул исәптән жирлек, ижтимагый берләшмәләр, **Татарстан Республикасы Раисы (башлыгы)** халкы тәкъдимнәре нигезендә башкарыла.

2. Әгәр аны сайлау өчен Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының яртысыннан артыгы тавыш бирсә, Жирлек Советы депутаты сайланган Жирлек Башлыгы булып санала.

41 нче маддә. Торак Пункт Башлыгы Статусы

1. Авыл Жирлеге Башлыгы даими нигездә эшли.
2. Жирлек Башлыгы Әлки муниципаль районы Советында даими нигездә алыштырыла торган вазыйфага сайланган очракта, ул Жирлек Башлыгы вәкаләтләрен азат ителмәгән нигездә башкара.
3. Жирлек Башлыгы үз эшчәнлегендә Федераль закон һәм әлеге Устав нигезендә Жирлек халкына һәм Жирлек Советына контрольдә тотыла һәм хисап бирә.
4. Жирлек Башлыгы Жирлек Советына үз эшчәнлегенә нәтижеләре турында еллык хисаплар тапшыра, ә Жирлек Башлыгы жирле хакимиятне житәкләсә, жирле хакимият һәм Аңа буйсынучы башка жирле үзидарә органнары эшчәнлегенә нәтижеләре турында, шул исәптән муниципаль берәмлек Советы тарафыннан

куелган мәсьәләләрне хәл итү турында.

5. Муниципаль берәмлек Башлығы "Коррупциягә каршы тору турында" 2008 елның 25 декабрендәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, "Дәүләт Вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен контрольдә тоту турында" 2012 елның 3 декабрендәге 230-ФЗ номерлы Федераль закон, 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләрне, тьюларны үтәргә, бурычларны үтәргә тиеш аерым категория кешеләргә Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (вкладлар) ачу һәм аларга ия булу, акчалата средстволарны һәм кыйммәтле әйберләрне саклау, чит ил финанс инструментларына ия булу һәм (яки) алардан файдалану тыела.

42 нче маддә. Жирлек Башлығының Вәкаләтләре

Торак Пункт Башлығы:

1) башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарә органнары, дәүләт хакимияте органнары, гражданныр һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләрдә торак пунктны тәкъдим итә, ышанычсыз торак пункт исеменнән эш итә;

2) Жирлек Советы эшен оештыра, Жирлек Советы утырышларын чакыра һәм аларда рәислек итә, Жирлек Советының чираттан тыш утырышын чакыруны таләп итәргә хокуклы;

3) бер башлылык принципларында Жирлекнең Башкарма комитеты эшчәнлегенә житәкчелек итә һәм Жирлекнең Башкарма комитеты аның компетенциясенә кергән вәкаләтләрне үтәү өчен шәхси жаваплылык тота;

4) үз вәкаләтләре чикләрендә хокукый актлар чыгара;

5) әлеге Уставта билгеләнгән тәртиптә торак пункт Советы кабул иткән хокукый актларга кул куя һәм аларны игълан итә;

6) авыл Жирлеге Советы эшендә жәмәгәтчелек фикерен исәпкә алу һәм ачыклыкны тәмин итү буенча чаралар күрә;

7) Жирлекләр Советы утырышларының протоколларына кул куя;

8) гражданнырны кабул итүне, аларның мөрәжәгәтләрен, гаризаларын һәм шикаятләрен карауны оештыра;

9) үз вәкаләтләре чикләрендә расланган бюджетка ярашлы рәвештә торак пункт акчалары белән идарә итә; торак пункт бюджетында торак пункт Советы эшчәнлеген тәмин итүгә һәм тәмин итүгә каралган чыгымнар буенча акчалар белән идарә итүче булып тора;

10) Жирлек Советы аппаратының эшенә житәкчелек итә;

11) Жирлек Советының контроль вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны координацияли;

12) Закон һәм әлеге Уставка ярашлы рәвештә гражданнарның ихтыярын турыдан-туры белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру буенча Жирлек Советының хокукый актын кабул итүне оештыра;

13) Жирлек Советы каравына жирлек бюджеты проектларын һәм аның үтәлеше турында хисапларны тәкъдим итә;

14) Жирлекнең комплекслы социаль-иқтисади үсеше планнары һәм программалары проектларын һәм аларның үтәлеше турында хисапларны Жирлек Советы каравына тапшыра;

14.1) муниципаль - шәхси партнерлык проектын гамәлгә ашыру турында карарлар кабул итә, әгәр авыл жирлегә иқтимагый партнер булса яки муниципаль берәмлек катнашында уртақ конкурс үткөрү планлаштырыла (Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы катнашында уртақ конкурс үткөрү планлаштырылган очрактан тыш), шулай ук 13.07.2015 елның 224 номерлы Федераль законнда каралган башка вәкаләтләрен гамәлгә ашыру - "Россия Федерациясендә дәүләт-хосусый партнерлык, муниципаль-хосусый партнерлык һәм Россия Федерациясенә аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында" Федераль закон, Россия Федерациясенә башка федераль законнары һәм норматив хокукый актлары, Россия Федерациясе субъектларының норматив хокукый актлары, жирлек уставы һәм муниципаль хокукый актлар белән;

14.2) "Россия Федерациясендә дәүләт-хосусый партнерлык, муниципаль-хосусый партнерлык һәм Россия Федерациясенә аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында" 2015 елның 13 июлендәге 224-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга жирле үзидарә органнарын билгели;

14.3) "Россия Федерациясендә дәүләт-хосусый партнерлык, муниципаль-хосусый партнерлык турында" 13.07.2015 елгы 224-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә проектын нәтижәләлеген бәяләү һәм аның чагыштырма өстенлеген билгеләү һәм Россия Федерациясенә аерым закон актларына үзгәрешләр кертү өчен Татарстан Республикасы башкарма хақимияте органына муниципаль-хосусый партнерлык проектын жибәрә;

15) Жирлек Советы раславына Жирлек Башкарма комитеты структурасы проектын кертә, Жирлек Башкарма комитетының штат расписаниесен хезмәткәрләренә чик саны һәм хезмәт хақы фонды тарафыннан билгеләнгән расланган структурага ярашлы рәвештә раслый;

16) Жирлекнең жирле үзидарә органнарының федераль башкарма хакимият органнарының территориаль органнары, башка федераль органнар, жирлек территориясендә эшләүче Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белән кирәкле хезмәттәшлеген тәмин итә;

17) Жирлек исеменнән дәүләт хакимияте органнары, башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарә органнары белән икътисадый һәм социаль-мәдәни өлкәләрдә хезмәттәшлек турында килешүләр һәм килешүләр, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белән хезмәттәшлек итү һәм гамәлләрне координацияләү турында килешүләр һәм килешүләр төзи;

18) жирле үзидарә органнары тарафыннан жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләрен һәм жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны тәмин итә;

19) Жирлекнең муниципаль хезмәткәрләрен һәм Башкарма комитетының башка хезмәткәрләрен билгели һәм вазифаларыннан азат итә, аларның эшчәнлеген контрольдә тотат, аларга карата дәртләндерерү һәм дисциплинар җаваплылык чараларын куллана;

20) Жирлекнең Башкарма комитеты тарафыннан Жирлекнең жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны тәмин итә, аларны үтәү өчен шәхси җаваплылык тотат; тиешле законнар нигезендә һәм аларны үтәү өчен тапшырылган дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча хокукый актлар чыгара;

21) Жирлек Советына үз эшчәнлегенә нәтиҗәләре, Жирлек Башкарма комитеты һәм аңа буйсынган башка жирле үзидарә органнары эшчәнлегенә нәтиҗәләре, шул исәптән жирлек Советы куйган мәсьәләләрне хәл итү турында еллык хисаплар тапшыра;

22) Дәүләт һәм башка органнарда торак пункт мәнфәгатьләрен тәмин итү һәм яклау буенча чаралар күрә, торак пункт исеменнән судка гариза бирә, ышаныч кәгазьләре бирә;

23) Жирлекнең Башкарма комитетын Жирлек Советы, башка жирле үзидарә органнары һәм башка муниципаль берәмлекләр, дәүләт хакимияте органнары, гражданнар һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләрдә тәкъдим итә;

24) Жирлек Башкарма комитеты компетенциясенә кертелгән жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча хокукый актлар, шулай ук Жирлек Башкарма комитеты эшен оештыру мәсьәләләре буенча хокукый актлар чыгара;

25) даими рәвештә халыкка Жирлекнең Башкарма комитеты эшчәнлеге турында хәбәр итә, Жирлекнең Башкарма комитеты хезмәткәрләре тарафыннан гражданның кабул итүне оештыра, айга бер тапкырдан да сирәгрәк гражданның шәхси кабул итүне гамәлгә ашыра, гражданның тәкъдимнән, гаризаларын һәм шикаятларын карый, алар буенча карарлар кабул итә;

26) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән Жирлек Башлыгы карамагына кертелгән башка вәкаләтләрне, шулай ук әлеге устав, Жирлек Советы карарлары белән Жирлек Башлыгы компетенциясенә кертелгән башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыра.

2. Жирлек Башлыгы булмаган һәм (яки) үз вәкаләтләрен үтәү мөмкин булмаган очракта, аның бурычлары Жирлек Советы карары буенча Жирлек Советы депутатларының берсенә йөкләнә ала.

43 нче маддә. Жирлек башлыгы урынбасары

1. Жирлек Башлыгы тәкъдиме буенча Жирлек Советы депутатлар арасынан Жирлек Башлыгы урынбасары сайлана.

2. Әгәр дә Жирлек Советы башка тавыш бирү тәртибен билгеләмәсә, Жирлек Башлыгы урынбасары яшерен тавыш бирү юлы белән сайлана.

3. Әгәр аны сайлау өчен Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының яртысынан артыгы тавыш бирсә, Жирлек Башлыгы урынбасары итеп сайлана.

4. Жирлек Башлыгы урынбасары Жирлек Советы Регламентында билгеләнгән бурычларны бүлүгә ярашлы рәвештә функцияләрен башкара, Жирлек Башлыгы йөкләмәләрен үти, ә ул вакытлыча булмаган очракта (авыру яки ялга чыгу сәбәпле) яки үз бурычларын үтәү мөмкинлеге булмаган очракта яки вәкаләтләрен вакытыннан алда туктаткан очракта Жирлек Башлыгы вазифаларын башкара.

5. Жирлек Башлыгы урынбасары үз вәкаләтләрен, әлеге уставның 41 статьясының 2 пунктында күрсәтелгән очрактан тыш, азат ителмәгән нигездә башкара.

6. Жирлек Башлыгы урынбасарының вәкаләтләре әлеге уставның 38 статьясында каралган нигезләр буенча вакытыннан алда туктатыла.

7. Жирлек Башлыгы урынбасары теләсә кайсы вакытта Жирлек Башлыгы инициативасы буенча яки Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының өчтән бер өлешеннән ким булмаган депутатлар төркеме таләбе буенча кабул ителгән Жирлек Советы карары буенча вазифасыннан чакырылырга мөмкин. Жирлек Башлыгы урынбасарын чакыртып алу турында карар Жирлек

Советы депутатларының билгелэнгән санының күпчелек тавышы белән кабул ителә.

44 нче маддә. Жирлек Башлығы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Жирлек Башлығының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатыла:

1) үлем;

2) үз теләге белән отставкага китү;

3) "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 06 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 741 статьясына ярашлы рәвештә отставкага жиберү;

4) "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 06 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 74 статьясына ярашлы рәвештә вазифасыннан китүләр;

5) суд тарафыннан эшкә сәләтсез яки чиклэнгән эшкә сәләтле дип танылу;

6) суд тарафыннан хәбәрсез югалган дип танылу яки үлгән дип игълан итү;

7) аңа карата судның гаепләү карарының законлы көченә керүе;

8) Россия Федерациясеннән читтә даими яшәү урынына;

9) Россия Федерациясе гражданлығын туктату, чит ил гражданы жирле үзидарә органнарына сайланьрга, чит ил гражданлығын алырга яисә Россия Федерациясе гражданы Россия Федерациясе халыкара килешүендә катнашучы булмаган чит ил территориясендә Россия Федерациясе гражданының даими яшәү хокукын раслаучы яшәү рәхсәтен яисә башка документ алырга хокуклы булган Россия Федерациясе халыкара килешүендә катнашучы чит ил гражданлығын туктату, аңа ярашлы рәвештә чит ил гражданы Россия Федерациясе гражданлығы булган Россия Федерациясе гражданы жирле үзидарә органнарына сайланьрга, чит ил гражданлығын алырга хокуклы чит ил дәүләтенәң жирле үзидарә органнарына сайланьрга хокукы бар;

10) сайлаучылар тарафыннан кире чакыру;

11) сәләмәтлек торышы буенча торақ пункт башлығы вәкаләтләрен гамәлгә ашыра алмауның суд тәртибендә билгелэнгән;

12) "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 06 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 13 статьясына ярашлы рәвештә, шулай ук муниципаль берәмлек юкка чыгарылган очракта муниципаль берәмлекне үзгәртеп кору;

13) муниципаль берәмлек чикләре үзгәрү нәтижәсендә муниципаль берәмлек сайлаучылары санының 25 проценттан артыграк артуы.

2. Жирлек башлыгының вәкаләтләре шулай ук муниципаль берәмлек башлыгы, аларның тормыш иптәшләре һәм балигъ булмаган балалары 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән "аерым категория кешеләргә счетлар (вкладлар) ачуны һәм аларга ия булуны, акчаларын һәм кыйммәтле әйберләрен чит ил банкларында саклауны тыю турында"гы тыюны үтәмәгән очракта Россия Федерациясе Президентының ышанычын югалту сәбәпле вакытыннан алда туктатыла. Россия Федерациясе территориясеннән читтә чит ил финанс инструментларына ия булу һәм (яки) аларны куллану.

3. Әгәр муниципаль берәмлекнең вәкилләкле органы вәкаләтләре срогы тәмамлануга алты айдан да азрак вакыт калса, Жирлек Башлыгын сайлау яңа сайланган Жирлек Советының беренче утырышында башкарыла.

4. Жирлек Башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, Жирлекнең яңа Башлыгы Жирлек Советының якынлашып килүче утырышында, вәкаләтләре туктатылган көннән алып алты айдан артмаган срокта сайлана.

Жирлек Башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылганнан соң алты ай узгач, Жирлек Советының утырышын, анда Жирлекнең яңа Башлыгы сайлана, Жирлек Советының иң өлкән депутаты алып бара.

Депутат сайланган Жирлек Башлыгы булып санала, әгәр аны сайлау өчен Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының яртысыннан артыгы тавыш биргән булса.

5. Жирлек Башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган яки суд карары буенча аңа карата сак астына алу яки вакытлыча вазифасыннан читләштерү рәвешендә процессуаль мәжбүри чаралар кулланылган очракта, аның вәкаләтләрен Жирлек Башлыгы урынбасары башкара.

Жирлек Башлыгы урынбасары булмаган очракта, Жирлек Башлыгы вәкаләтләрен вакытлыча Жирлек Советы депутаты башкара, ул Жирлек Советының якын утырышында башка депутатлар, депутатларның инициатив төркемнәре тәкъдим иткән кандидатлар арасынан сайлана.

Жирлек Башлыгы, Жирлек Башлыгы урынбасары яки Жирлек Советы депутаты вәкаләтләрен башкару вакыты муниципаль берәмлекнең элеккеге башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган көннән алып алты айдан артмаска тиеш.

V бүлек. ЖИРЛЕКНЕҢ БАШКАРМА КОМИТЕТЫ

45 нче маддә. Жирлекнең башкарма комитеты Жирлекнең жирле үзидарә башкарма-идарә органы

1. Жирлекнең башкарма комитеты Жирле үзидарәнең Башкарма-идарә итү органы булып тора.

2. Авыл Жирлеге Башкарма комитетының рәсми исеме-Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы Югары Колчурино авыл Жирлеге Башкарма комитеты.

3. Жирлекнең Башкарма комитеты Жирлек Советына хисап бирә һәм контрольдә тота.

4. Жирлекнең Башкарма комитетында мөһер, жирлек гербы һәм үз исеме белән бланклар, шулай ук гражданлык хәле актларын дәүләт теркәвенә тапшырылган вәкаләтләрне гамәлгә ашыру өчен Россия Федерациясе гербы сурәтләнган түгәрәк мөһер бар.

5. Жирлекнең Башкарма комитеты эшчәнлеген тәмин итү чыгымнары Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясенә ярашлы рәвештә Жирлек бюджетында аерым юл белән карала.

46 нчы маддә. Торак пунктның Башкарма комитеты структурасы

1. Башкарма комитет структурасы Жирлек Башлыгы тәкъдиме буенча Жирлек Советы тарафыннан раслана.

2. Жирлекнең Башкарма комитеты структурасына Башкарма комитет житәкчесе Жирлек Башлыгы, Башкарма комитет секретаре, Башкарма комитетның башка вазифалы кешеләре керә.

47 нче маддә. Башкарма комитетның вәкаләтләре

1. Жирлекнең Башкарма комитеты:

1) планлаштыру, бюджет, финанс һәм исәп өлкәсендә:

- Жирлек бюджеты проектын, жирлек бюджеты үтәлеше турында хисапны эшли;

- Жирлек бюджетын үтәүне тәмин итә, жирлекнең социаль-икътисади үсеше стратегиясен үтәүне оештыра;

-Жирлек бюджеты үтәлеше турында хисап әзерли, Жирлекнең социаль-икътисади үсеше стратегиясен үтәү турында хисаплар әзерли;

- торак пунктның икътисады һәм социаль өлкәсе торышын билгеләүче статистик күрсәткечләр жыюны һәм күрсәтелгән мәгълүматларны дәүләт

хакимияте органнарына законнарда билгелэнгән тәртиптә тапшыруны оештыра;

2) муниципаль милек белән идарә итү, торак пункт территориясендәге предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән үзара мөнәсәбәتلәр өлкәсендә:

- Жирлекнең муниципаль милкендә булган мөлкәт белән идарә итә, муниципаль милек объектларын булдыру, сатып алу, куллану, боерык бирү һәм арендау мәсьәләләрен хәл итә;

- Жирлек Советы карары белән билгелэнгән очракларда Жирлек Советына муниципаль милекне читләштерү, шул исәптән аны хосусыйлаштыру турында тәкъдимнәр эзерли һәм килештерүгә (раслауга) кертә;

- муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, оешмалар белән торак пунктның икътисади һәм социаль үсешендә хезмәттәшлек турында килешүләр төзи; торак пункт территориясендә халыкка хезмәт күрсәтү өлкәсендә төрле милек формасындагы предприятиеләр булдыруга ярдәм итә;

- Жирлек Советы билгеләгән тәртип буенча муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр төзи, аларның эшчәнлегенә максатларын, шартларын һәм тәртибен билгели, аларның уставларын раслый, муниципаль казна учреждениеләрен финанслауны тәмин итә, муниципаль учреждениеләрне һәм Предприятиеләрне үзгәртеп кору һәм бетерү мәсьәләләрен хәл итә, контракт нигезендә аларның житәкчеләрен билгели һәм биләгән вазифаларыннан азат итә;

- муниципаль заказны формалаштыра һәм урнаштыра;

- муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алуны гамәлгә ашыру; бюджет һәм автономияле муниципаль учреждениеләр тарафыннан муниципаль биремне үтәүне финанс белән тәмин итүне гамәлгә ашыра; торак пунктны төзекләндерү, халыкка коммуналь хезмәт күрсәтү, социаль инфраструктура объектларын төзү һәм ремонтлау, продукция житештерү, халыкның көнкүреш һәм социаль-мәдәни ихтыяжларын канәгәтләндерү өчен кирәкле хезмәтләр күрсәтү буенча заказчы булып тора, моның өчен каралган үз матди һәм финанс чараларын куллану;

- кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү өчен шартлар тудыра;

1996 елның 12 гыйнварындагы 7-ФЗ номерлы Федераль законның 31.1 һәм 31.3 статьяларында билгелэнгән вәкаләтләр чикләрендә социаль юнәлешле коммерцияле булмаган оешмаларга ярдәм күрсәтә;

полициянең участок уполномоченныйсы вазифасын биләүче хезмәткәргә һәм аның гаилә әгъзаларына күрсәтелгән вазифаны биләү чорына торак бина бирү;

торак пункт территориясендә яшәүче хужасыз хайваннар белән эш итү буенча эшчәнлекне гамәлгә ашыру;

алкоголь, наркотик яки башка төрле токсик исерек хәлдә булган кешеләргә ярдәм күрсәтү буенча чаралар үткәрү.

3) территориаль планлаштыру, жирне һәм башка табигый ресурсларны куллану, әйләнә-тирә табигый мохитне саклау өлкәсендә:

- халыкка экологик хәл турында хәбәр итә, әйләнә-тирә мохиткә куркыныч тудыручы, табигаттән файдалану турындагы законнарны бозучы предприятиеләр, учреждениеләр, оешмаларның гамәлләре турында тиешле органнарга хәбәр итә;

транспорт инфраструктурасын һәм социаль инфраструктураны һәм торак пунктның социаль инфраструктурасын комплекслы үстерү программасын эшли һәм жирлек Советына раслау өчен кертә.

4) Төзелеш, транспорт һәм элементә өлкәсендә:

- муниципаль торак фондын төзүне һәм тотуны оештыра, торак төзелеше өчен шартлар тудыра, муниципаль торак фондын исәпкә ала;

- күпфатирлы йорттагы биналарны торак булмаган биналарга һәм торак булмаган биналарны торак булмаган биналарга күчерү турында билгеләнгән тәртиптә карарлар кабул итә, күпфатирлы йорттагы биналарны үзгәртеп коруны һәм үзгәртеп планлаштыруны килештерә, билгеләнгән тәртиптә муниципаль торак фондының торак биналарын яшәү өчен яраксыз дип таний;

- халыкны элементә хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыруны тәмин итә;

транспорт инфраструктурасын комплекслы үстерү программасын һәм муниципаль берәмлекнең социаль инфраструктурасын комплекслы үстерү программаларын эшли һәм гамәлгә ашыра, аларга таләпләр Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан билгеләнә;

- гражданнырга торак законнары нигезендә социаль файдаланудагы торак фондының торак урыннарын арендау шартнамәләре буенча муниципаль торак фондының торак биналарын бирә.

5) авыл хужалыгы һәм эшмәкәрлекне үстерү өлкәсендә:

- авыл хужалыгы житештерүен үстерү һәм авыл хужалыгы продукциясе, чимал һәм азык-төлек базарын киңәйтү өчен шартлар тудыра, кече һәм урта

эшқуарлықны үстерү өчен шартлар тудыра;

б) торак-коммуналь, көнкүреш, сәүдә һәм халыққа башка хезмәт күрсәтү өлкәсендә:

- торак пунктның коммуналь инфраструктура системаларын комплекслы үстерү программаларын эшли һәм гамәлгә ашыра, аларга таләпләр Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан билгеләнә;

- халықны элемтә, жәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыра; базарлар һәм ярминкәләр оештыра;

- ял оештыру һәм халықны мәдәният оешмалары хезмәтләре белән тәмин итү өчен шартлар тудыра;

- торак пункт территориясендә физик культура, мәктәп спорты һәм массакүләм спортны үстерү өчен шартлар тудыра, торак пунктта рәсми физкультура-сәламәтләндрү һәм спорт чараларын үткәрүне оештыра;

- торак пунктта яшәүчеләрнең күпләп ял итү өчен шартлар тудыра һәм халықның күпләп ял итү урыннарын төзекләндрүне оештыра, шул исәптән гражданның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр буе билбауларына ирекле керүен тәмин итә;

- ритуаль хезмәтләр күрсәтүне оештыра һәм жирләү урыннарын тәмин итә;

- торак пунктта балалар һәм яшьләр белән эшләү буенча чаралар оештыра һәм гамәлгә ашыра;

- энергияне сак тоту һәм энергетик нәтижәлелекне арттыру өлкәсендә муниципаль программаларны тормышка ашыра, муниципаль берәмлек чикләрендә муниципаль торак фонды булган күпфатирлы йортларны энергетик тикшерү үткәрүне оештыра, энергияне сак тоту һәм энергетик нәтижәлелекне арттыру турындагы законнарда каралган башка чараларны оештыра һәм үткәрә;

- "Жылылык белән тәмин итү турында" Федераль законда каралган жылылык белән тәмин итүне оештыру вәкаләтләрен гамәлгә ашыра;

- халықны су белән тәмин итү һәм су чыгару өлкәсендә вәкаләтләрне, халықны ягулык белән тәмин итүне Россия Федерациясе законнары белән билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә гамәлгә ашыра;

- үз көчен югалткан дип танылган.

7) төзекләндрү өлкәсендә:

- торақ пункт территориясен төзеклэндерүне оештыра (урамнарны яктыртуны да кертеп), территорияне яшеллэндерү, урам исемнәре һәм йорт номерлары белән күрсәткечләр урнаштыру, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм тоту;

- адреслашу объектларына адреслар бирә, адресларны үзгәртә, гамәлдән чыгара, урам-юл челтәре элементларына исемнәр бирә (федераль әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, төбәк яки муниципаль-ара әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, муниципаль районның жирле әһәмияттәге автомобиль юлларыннан тыш), торақ пункт чикләрендәге планлаштыру структурасы элементларына исемнәр бирә, мондый исемнәрне үзгәртә, гамәлдән чыгара, мәғлүматны Дәүләт адреслы реестрга.

8) гражданның хокукларын һәм ирекләрен саклау, законлылыкны тәмин итү өлкәсендә:

- торақ пункт территориясендә законнарны, дәүләт хакимияте һәм жирле үзидарә органнары актларын үтәүне, гражданның хокукларын һәм ирекләрен саклауны тәмин итә;

- билгеләнгән тәртиптә, шул исәптән жирле үзидарә хокукларын бозучы судта яки арбитраж судында дәүләт хакимияте органнары һәм дәүләт вазыйфай затлары, предприятиеләр, учреждениеләр, оешмаларның актларын шикаять итә;

- торақ пунктлар чикләрендә беренчел янгын куркынычсызлыгы чараларын үткәрүне тәмин итә;

- муниципаль сайлаулар, жирле референдум, жирлек депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү, жирлек чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирүне эзерләүне һәм үткәрүне оештыру һәм матди-техник тәмин итүне гамәлгә ашыра;

- үз вәкаләтләре чикләрендә терроризм һәм экстремизмны профилактикалау, шулай ук район территориясендә терроризм һәм экстремизм күренешләренең нәтижәләрен минимальләштерү һәм (яки) бетерү буенча чаралар күрүне тәмин итә;

- терроризмны профилактикалау, шулай ук аның нәтижәләрен киметү һәм (яки) бетерү өлкәсендә муниципаль программалар эшли һәм гамәлгә ашыра;

- муниципаль берәмлекләрдә терроризмның асылын һәм аның иҗтимагый куркынычын аңлату буенча, шулай ук гражданның терроризм идеологиясен кабул итмәүне формалаштыру буенча мәғлүмати-пропаганда чаралары оештыра һәм үткәрә, шул исәптән мәғлүмати материаллар, басма продукция тарату, аңлату эшләре һәм башка чаралар үткәрү юлы белән;

- терроризмны профилактикалау, шулай ук аның федераль башкарма хакимият органнары һәм (яки) Россия Федерациясе субъекты башкарма хакимият органнары тарафыннан оештырылган нәтижеләрен киметү һәм (яки) бетерү буенча чараларда катнаша;

- муниципаль милектә булган яки жирле үзидарә органнары карамагындагы объектларның террорчылыкка каршы саклану таләпләрен үтәүне тәмин итә;

- терроризмны профилактикалауда, шулай ук аның нәтижеләрен киметүдә һәм (яки) бетерүдә катнашу мәсьәләләре буенча Россия Федерациясе субъектының башкарма хакимият органнарына тәкъдимнәр жибәрә;

- терроризмны профилактикалауда, шулай ук аның нәтижеләрен киметүдә һәм (яки) бетерүдә катнашу буенча жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча башка вәкаләтләрен гамәлгә ашыра;

- торак пункт чикләрендә коррупциягә каршы тору буенча чаралар күрә.

9) мәдәният, спорт һәм балалар һәм яшьләр белән эшләү өлкәсендә:

- балалар һәм яшьләр белән эшләү буенча чаралар оештыра һәм гамәлгә ашыра;

10) Жирлекнең жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен үтәү өлкәсендә:

- федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә Жирлекнең жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыра;

- дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен тапшырылган матди һәм финанс чараларын исәпкә ала һәм тиешле файдалануны тәмин итә;

- тапшырылган дәүләт вәкаләтләрен тиешле федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашыру турында хисаплар тапшыра;

11) оборона, мобилизация эзерлеге һәм мобилизация өлкәсендә:

- хәрби идарә органнары белән үз компетенциясе чикләрендә торак пункт территориясендә оборона өлкәсендә законнарның үтәлешен тәмин итү;

- Башкарма комитетның һәм оешмаларның мобилизация эзерлеген оештыру, тәмин итү һәм мобилизацияләү белән житәкчелек итү, аларның

эшчәнлеге элге органнар эшчәнлеге белән бәйле яки алар аларны алып бару өлкәсендә.

12) башка вәкаләтләр:

- Жирлек башлығы эшчәнлеген оештыру, хокукый, мәгълүмати, матди-техник һәм башка тәмин итүне гамәлгә ашыра;

- торак пунктның архив фондларын формалаштыруны тәмин итә;

- Жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү максатларында гражданнарны торак пункт өчен социаль әһәмиятле эшләрне (шул исәптән дежурлыкларны) ирекле нигездә башкаруга жәлеп итү турында Карар кабул итә һәм аларны үткәруне оештыра;

- муниципаль хокукый актларны бастырып чыгару, жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча муниципаль хокукый актлар проектларын тикшерү, муниципаль берәмлек халкының мәгълүматларына муниципаль берәмлекнең социаль-икътисадый һәм мәдәни үсеше, аның үз инфраструктурасын үстерү һәм башка рәсми мәгълүмат житкерү өчен массакүләм мәгълүмат чарасы булдыра;

- федераль законнарға ярашлы рәвештә халыкара һәм тышкы икътисади элементләрне гамәлгә ашыра;

- ритуаль хезмәтләр оештыру һәм жирләү урыннарын тоту;

- Жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыра, законнар, элге Устав, Жирлек Советы карарлары белән Жирлек Советы яки башка жирле үзидарә органнары компетенциясенә кертелгән вәкаләтләрдән тыш.

13) жирлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен раслау, жирлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен үтәү, инвалидлар өчен социаль, инженерлык һәм транспорт инфраструктурасы объектларына һәм күрсәтелә торган хезмәтләргә ирешү мөмкинлеген тәмин итү таләпләрен үтәү, жирлек территориясен күрсәтелгән Кагыйдәләргә ярашлы төзекләндерүне оештыру, шулай ук жирлек территориясен аерым файдалануны, саклауны, саклауны, урманнарны аерым куллануны оештыру, төзекләндерү өлкәсендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыру торак пунктлар чикләрендә урнашкан саклана торган табигый территорияләр.

2. Жирлекнең Башкарма комитеты Жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә карамаган мәсьәләләрне хәл итү буенча түбәндәге вәкаләтләрне гамәлгә ашыра:

- торак пункт музейларын булдыру;

- торак пунктта нотариус булмаган очракта, законнарда каралган нотариаль гамәлләр башкару
- опека һәм попечительлек буенча эшчәнлекне гамәлгә ашыруда катнашу;
- торак пункт территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләренң хокукларын гамәлгә ашыру белән бәйлә эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру;
- Россия Федерациясә халыкларының милли-мәдәни үсешенә һәм торак пункт территориясендә милләтара мөнәсәбәтләр өлкәсендәгә чараларны гамәлгә ашыруга ярдәм күрсәтү;
- жирлек территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрне мобилизацияләү буенча чараларны оештыруда һәм гамәлгә ашыруда катнашу;
- муниципаль янгын күзәтчелеген булдыру;
- туризмны үстерү өчен шартлар тудыру;
- кеше хокукларын тәмин итүне жәмәгать контролендә тотучы жәмәгать күзәтү комиссияләренә һәм мәжбүри тоту урыннарында булган кешеләргә ярдәм күрсәтү;
- инвалидларның ижтимагый берләшмәләренә, шулай ук Гомумроссия инвалидларның ижтимагый берләшмәләре тарафыннан оештырылган оешмаларга "Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында"1995 елның 24 ноябрәндәгә 181-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә ярдәм күрсәтү;
- гражданнарга торак законнары нигезендә социаль файдаланудагы торак фондының торак урыннарын арендау шартнамәләре буенча муниципаль торак фондының торак урыннарын бирү;
- торак пункт территориясендә яшәүче хужасыз хайваннар белән эш итү буенча эшчәнлекне гамәлгә ашыру;
- "Россия Федерациясендә хокук бозуларны профилактикалау системасы нигезләре турында"Федераль законда каралган хокук бозуларны профилактикалау өлкәсендәгә чараларны гамәлгә ашыру;
- инвалидларның, сәламәтлек мөмкинлекләре чикләнгән затларның, адаптив физик культура һәм адаптив спортны үстерүгә ярдәм күрсәтү;
- Россия Федерациясенң 1992 елның 7 февралендәгә 2300-І номерлы

"Кулланучылар хокукларын яклау турында"гы Законьнда каралган кулланучылар хокукларын яклау буенча чараларны гамэлгэ ашыру.

3. Жирлекнең башкарма комитеты Муниципаль контрольне гамэлгэ ашыруга вэкалэтле орган булып тора.

1. Муниципаль контроль өлкэсендэ жирле үзидарэ органнарының вэкалэтлэренэ түбэндэгелэр керэ:

1) Муниципаль контрольне гамэлгэ ашырганда дэүлэт контроле (күзэтчелеге), муниципаль контроль өлкэсендэ бердэм дэүлэт сясэтен гамэлгэ ашыруда катнашу;

2) муниципаль берэмлек территориясендэ муниципаль контроль оештыру һәм гамэлгэ ашыру;

3) элеге Федераль закон, башка федераль законнар нигезендэ башка вэкалэтлэр.

2. Муниципаль контрольнең тиешле төрлэрен гамэлгэ ашыруны жирле әһемияттэге торак пунктлар, муниципаль районнар, шәһәр округлары, шәһәр эчендэге бүленешле шәһәр округлары, шәһәр эчендэге районнар, муниципаль округлар мәсьэлэлэре буенча жирле үзидарэ органнары вэкалэтлэренэ керту жирле әһемияттэге мәсьэлэлэрнең билгелэнгән Исемлеге чиклэрендэ башкарыла.

Муниципаль контрольне турыдан-туры гамэлгэ ашыру буенча функциялэр мондый органнарының статусын билгеләүче хокукый актларга ярашлы рэвештэ, Жирлекнең Башкарма комитеты органнарына йөклэнергэ мөмкин.

"Дэүлэт контролен (күзэтчелеген) һәм муниципаль контрольне гамэлгэ ашырганда юридик затларның, шәхси эшмәкэрлэрнең хокукларын яклау турында"2008 елның 26 декабрэндэге 294-ФЗ номерлы Федераль закон нигезлэмэлэре муниципаль контрольне гамэлгэ ашыру, юридик затларның, шәхси эшмәкэрлэрнең хокукларын яклау белән бэйле мөнәсәбэтлэргэ карата кулланыла.

VI бүлек. БАШКА ЖИРЛЕ ҮЗИДАРЭ ОРГАННАРЫ. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРЭ ОРГАННАРЫНЫҢ ҮЗАРА ХЕЗМӘТТӘШЛЕГЕ

48 нче маддә. Торак пунктның ревизия комиссиясе

1. Жирлекнең ревизия комиссиясе даими эшләүче, жирле финанс контроле үзидарэсененң коллегиаль органы булып тора.

2. Жирлекнең ревизия комиссиясе рәис һәм ике әгъзадан тора.

Жирлекнең Ревизия комиссиясен оештыру һәм эшчәнлек тәртибе, вәкаләтләре Россия Федерациясе Бюджет кодексы, "Россия Федерациясе субъектлары һәм муниципаль берәмлекләренең контроль-хисап органнарын оештыруның һәм эшчәнлегенең гомуми принциплары турында" 2011 елның 7 февралендәге 6-ФЗ номерлы федераль законнар, "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы федераль законнар, башка федераль законнар һәм башка норматив законнар белән билгеләнә. Россия Федерациясенең хокукый актлары, поселок Советы тарафыннан расланган поселокның Ревизия комиссиясе турында нигезләмә, башка муниципаль норматив хокукый актлар.

Федераль законнарда билгеләнгән очракларда һәм тәртиптә торак пунктның Ревизия комиссиясе оешмасын һәм эшчәнлеген хокукый жайга салу шулай ук Татарстан Республикасы законнары белән гамәлгә ашырыла.

49 нчы маддә. Жирлек Советы, Жирлек Башлыгы, Жирлекнең Башкарма комитеты һәм башка жирле үзидарә органнары үзара хезмәттәшлеге нигезләре

1. Бу уставта билгеләнгән вәкаләтләр бүленеше нигезендә, Жирлек Советы, Жирлек Башлыгы һәм Жирлекнең Башкарма комитеты үз вәкаләтләрен мөстәкыйль рәвештә башкаралар.

2. Жирлек Советы һәм Жирлекнең Башкарма комитеты жирлекнең икътисади һәм социаль үсеше процессын нәтижәле идарә итү һәм аның халкы мәнфәгатьләрендә законнарда, әлеге уставта билгеләнгән формаларда үзара хезмәттәшлек итәргә тиеш.

3. Жирлек советы һәм Жирлекнең Башкарма комитеты кабул ителгән норматив хокукый актларны алар имзаланганнан соң жиде көн эчендә бер-берсенә жибәрәләр.

5. Жирлек Башлыгы, Жирлекнең Башкарма комитеты житәкчесе буларак, Жирлек Советына Жирлек Советының, Жирлек Башлыгының хокукый актларын кабул итү, гамәлдән чыгару, үзгәртү турында тәкъдим белән мөрәжәгать итәргә, шулай ук аларны суд тәртибендә шикаять итәргә хокуклы.

6. Жирле үзидарәнең башка органнарының үзара эш итү тәртибен Жирлек Советы билгели ала.

50 нче маддә. Жирле үзидарә органнары арасындагы бәхәсләрне хәл итү

Жирле үзидарә органнары арасында аларның вәкаләтләрен гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча бәхәсләр килешү процедураларын үткөрү юлы белән яки суд тәртибендә хәл ителә.

VII бүлек. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫНА САЙЛАУЛАРНЫ

ӘЗЕРЛӘҮНЕ ҺӘМ ҮТКӘРҮНЕ ОЕШТЫРУЧЫ САЙЛАУ КОМИССИЯСЕ

51 нче маддә. Сайлауларны әзерләүне һәм үткәрүне оештыручы сайлау комиссиясе

1. Жирлек сайлауларын әзерләүне һәм үткәрүне оештыручы сайлау комиссиясе муниципаль сайлауларны, жирле референдумны, депутатны, жирле үзидарәнең сайлап куелган органы әгъзасын, жирле үзидарәнең сайлап куелган вазыйфай затын чакыртып алу буенча тавыш бирүне, муниципаль жирлек чикләрен үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирүне, муниципаль жирлекне үзгәртеп коруны әзерләүне һәм үткәрүне оештыра.

2. Торак пунктка сайлауларны әзерләүне һәм үткәрүне оештыручы сайлау комиссиясе, муниципаль орган булып тора, ул жирле үзидарә органнары структурасына керми.

3. Жирлек сайлауларын әзерләүне һәм үткәрүне оештыручы сайлау комиссиясе жирлек Советы тарафыннан федераль законнарда, Татарстан Республикасы Сайлау кодексында билгеләнгән тәртиптә формалаштырыла.

4. Сайлауларны әзерләүне һәм уздыруны оештыручы сайлау комиссиясе вәкаләтләре чоры Жирлеккә биш ел тәшкил итә.

5. Жирлек халкын сайлауларны әзерләүне һәм уздыруны оештыручы сайлау комиссиясе 7 әгъза санында төзелә.

6. Жирлек сайлауларын әзерләүне һәм үткәрүне оештыручы сайлау комиссиясе эшчәнлеген финанс белән тәмин итү Жирлек бюджетында Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясенә ярашлы рәвештә аерым юл белән карала.

7. Жирлек сайлауларын әзерләүне һәм үткәрүне оештыручы сайлау комиссиясенә вәкаләтләре, аның эшчәнлегенә тәртибе һәм гарантияләре федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, әлегә Устав, Жирлек Советы тарафыннан расланган Жирлекнең Сайлау комиссиясе турындагы Нигезләмә белән көйләнә. Татарстан Республикасы Үзәк сайлау комиссиясенә Жирлек Советы мөрәжәгатенә нигезендә кабул ителгән карары нигезендә Жирлек сайлауларын әзерләүне һәм үткәрүне оештыручы сайлау комиссиясе вәкаләтләре территорияль сайлау комиссиясенә йөкләнергә мөмкин.

VIII бүлек. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ ЭШЧӘНЛЕГЕНЕҢ ГРАЖДАНЛЫК-ХОКУКЫЙ ҺӘМ ФИНАНС НИГЕЗЛӘРЕ

52 нче маддә. Юридик зат хокукларына ия булган Жирле үзидарә органнары

1. Федераль закон һәм әлеге Устав нигезендә юридик зат хокуклары Жирлек Советына һәм Жирлекнең Башкарма комитетына бирелә.

2. Жирлек Башкарма комитеты структурасына ярашлы рәвештә, Жирлек Советы карары буенча Жирлек Башкарма комитетының аерым органнарына юридик зат хокуклары бирелергә мөмкин.

53 нче маддә. Жирле үзидарә органнары юридик затлар буларак

1. Жирлек исемнән Жирлек Башлығы милек һәм башка хокуклар һәм бурычлар ала һәм гамәлгә ашыра, судта ышанычсыз чыгыш ясый ала.

2. Юридик зат хокуклары бирелгән Жирле үзидарә органнары идарә итү функцияләрен гамәлгә ашыру өчен төзелә торган муниципаль казна учреждениеләре булып тора һәм федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә юридик затлар сыйфатында дөүләт теркәвенә алынырга тиеш.

54 нче маддә. Жирлекнең жирле үзидарә органнарын финанслау

Жирле үзидарә органнары эшчәнлеген финанс белән тәмин итү бары тик жирлек бюджетының үз керемнәре хисабына гына башкарыла.

Аларның башлығы. ЖИРЛЕК БАШЛЫГЫНА ҺӘМ ЖИРЛЕКНЕҢ БАШКА ВАЗЫЙФАИ ЗАТЛАРЫНА БИРЕЛӘ ТОРГАН СОЦИАЛЬ ҺӘМ БАШКА ГАРАНТИЯЛӘР

55 нче маддә. Жирлек Башлығына һәм Жирлекнең башка вазыйфай затларына бирелә торган социаль һәм башка гарантияләр

Жирлек Башлығы һәм Жирлекнең башка вазыйфай затлары эшчәнлегенә социаль һәм башка гарантияләре "муниципаль берәмлек вәкиллеке органы депутаты вәкаләтләрен гамәлгә ашыру гарантияләре, Татарстан Республикасында Жирле үзидарәнең сайлап куелган вазыйфай заты турында" 2009 елның 12 февралендәге 15-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы һәм Жирлек Советы карарлары нигезендә билгеләнә.

56 нчы маддә. Жирлек Советы депутаты, башка вазыйфай затларның эшчәнлегенә социаль һәм башка гарантияләр

1. 1. Үз вәкаләтләрен даими булмаган нигездә гамәлгә ашыручы Жирлек Советы депутатына, башка вазыйфай затларга бирелә торган социаль һәм башка гарантияләр "Татарстан Республикасында вәкиллеке орган депутаты, Жирле үзидарәнең сайлап куелган вазыйфай зат вәкаләтләрен гамәлгә ашыру гарантияләре турында" 2009 елның 12 февралендәге 15-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы һәм Жирлек Советы карарлары белән билгеләнә.

2. Жирлек Советы депутатына үз вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен даими булмаган нигездә эш урынын (вазыйфасын) айга ике һәм алты эш көненнән азрак тәшкил итә алмаган чорга саклау гарантияләнә.

57 нче маддә. Жирлек Башлыгы, Жирлек Советы депутатларының кагылгысызлыгы гарантияләре

1. Жирлек Советы депутатларының, шул исәптән Жирлек Башлыгының хокукларын гарантияләү, аларны жинаять яки административ жаваплылыкка тартканда, тоткарлаганда, кулга алуда, тентүдә, сорау алуда, аларга карата башка жинаять-процессуаль һәм административ-процессуаль гамәлләр башЮгары Колчурино нда, шулай ук депутатларга, алар биләгән торак һәм (яки) хезмәт бинасына, аларның багажына, шәхси һәм хезмәт транспорт чаралары, алар кулланган элементә чаралары, аларга караган документлар федераль законнар белән билгеләнә.

2. Федераль закон нигезендә, Жирлек Советы депутаты тавыш бирүдә әйтелгән фикер, позиция һәм аның статусына туры килгән башка гамәлләр өчен, шул исәптән аның вәкаләтләре срогы тәмамланганнан соң, жинаять яки административ жаваплылыкка тартыла алмый. Әлеге положение Жирлек Советы депутаты тарафыннан халык алдында мыскыллаулар, яла ягулар яки Федераль закон белән каралган башка хокук бозулар булган очрақларга кагылмый.

X бүлек. ЖИРЛЕКНЕҢ ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ ҺӘМ ВАЗЫЙФАИ ЗАТЛАРЫНЫҢ ЖАВАПЛИЛЫГЫ

58 нче маддә. Жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм вазыйфай затларының жаваплылыгы

Жирле үзидарә органнары һәм вазифай затлары закон нигезендә Жирлек халкы, дәүләт, физик һәм юридик затлар алдында жавап бирәләр.

59 нчы маддә. Жирлек Советы депутатларының Жирлек халкы алдында жаваплылыгы

1. Жирлек Советы депутатларының, шул исәптән Жирлек Башлыгы, Жирлек халкы алдында жаваплылыгы тиешле депутатның аны сайлаган Жирлек халкының ышанычын югалтуы нәтижәсендә килә.

2. Жирлек халкының ышанычын югалткан Жирлек Советы депутаты, шул исәптән Жирлек Башлыгы, әлеге Уставта каралган нигезләр буенча һәм тәртиптә кире чакырылырга мөмкин.

60 нчы маддә. Жирле үзидарә органнары һәм вазифай затларының дәүләт алдында жаваплылыгы

1. Федераль законнар нигезендә, Жирлек Советы, Жирлек Башлыгы, дәүләт

алдында жаваплылык тиешле суд карары нигезендә, алар Россия Федерациясе Конституциясен, федераль конституцион законнарны, федераль законнарны, Татарстан Республикасы Конституциясен, Татарстан Республикасы законнарын һәм әлеге Уставны бозган очракта, шулай ук Жирлекнең жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрән тиешенчә гамәлгә ашырмаган очракта килә.

2. Жирлек Советын тарату, Жирлек Башлыгын, Жирлек Башкарма комитеты житәкчесен вазифасыннан азат итү һәм отставкага жибәрү нигезләре һәм тәртибе "Россия Федерациясендә Жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында"2003 елның 06 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнә.

61 нче маддә. Ышанычны югалту сәбәпле муниципаль вазифаларны биләүче кешеләрне эштән азат итү (вазыйфасыннан азат итү)

1. Муниципаль вазыйфаны биләүче зат, федераль законнарда, Татарстан Республикасы законнарында, муниципаль норматив хокукый актларда каралган тәртиптә, ышаныч югалту сәбәпле, эштән азат ителергә (вазыйфасыннан азат ителергә) тиеш:

1) кешенең мәнфәгатьләр конфликтны булдырмау һәм (яки) жайга салу буенча чаралар күрмәве, ул **федераль законнарда билгеләнгән очрактардан тыш, аның ягы булып тора;**

2) кешенең үз керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында, шулай ук үз хатынының (иренең) һәм балигы булмаган балаларының керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында мәгълүмат бирмәве **яисә федераль законнарда билгеләнгән очрактардан тыш, алдан ук тулы булмаган мәгълүматлар бирүе, яисә алдан ук дәрәс булмаган мәгълүматлар бирүе;**

3) кешенең түләүле нигездә коммерция оешмасының идарә органы эшчәнлегендә катнашуы, федераль закон белән билгеләнгән очрактардан тыш;

4) кешенең эшкуарлык эшчәнлеген гамәлгә ашыруы;

5) әгәр Россия Федерациясенә халыкара килешүендә яки Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаган булса, идарә органнары, попечительлек яки күзәтү советлары, чит ил коммерцияле булмаган хөкүмәтнеке булмаган оешмаларның һәм Россия Федерациясе территориясендә эшләүче аларның структур бүлекчәләренең башка органнары составына керүе.

2. Муниципаль вазыйфаны биләүче кеше, ана буйсынган кешенең мәнфәгатьләр конфликтна китерә яки китерә ала торган шәхси мәнфәгатьләре барлыкка килүе турында белгән кеше, шулай ук муниципаль вазыйфаны биләгән кеше мәнфәгатьләр конфликтны булдырмау һәм (яки) жайга салу буенча чаралар

күрмэгән очракта, ышанычын югалту сәбәпле, эштән азат ителергә (вазыйфасыннан азат ителергә) тиеш, аның ягы-аңа буйсынган кеше, **федераль законнар белән билгеләнгән очраklar.**

62 нче маддә. Жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затларының физик һәм юридик затлар алдында жаваплылыгы

Жирле үзидарә органнары һәм Жирле үзидарә вазифаи затларының физик һәм юридик затлар алдында жаваплылыгы федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә башлана.

XI бүлек. ЖИРЛЕКНЕҢ МУНИЦИПАЛЬ ХОКУКЫЙ АКТЛАРЫ

63 нче маддә. Жирлекнең муниципаль хокукий актлары системасы

1. Муниципаль хокукий актлар системасына торақ пункт керә::

1) Жирлек уставы, жирле референдумда кабул ителгән хокукий актлар;

2) Жирлек Советының норматив һәм башка хокукий актлары;

3) әлеге Уставта каралган Жирлек Башлыгы, Башкарма комитет һәм жирле үзидарәнең башка органнары һәм вазифаи затларының норматив һәм башка хокукий актлары.

2. Жирлек уставы һәм жирле референдумда кабул ителгән хокукий актлар рәвешендә рәсмиләштерелгән карарлар муниципаль хокукий актлар системасында югары юридик көч актлары булып тора, турыдан-туры гамәлгә ия һәм бөтен Жирлек территориясендә кулланыла.

Башка муниципаль хокукий актлар әлеге уставка һәм жирле референдумда кабул ителгән хокукий актларга каршы килмәскә тиеш.

3. Жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затлары кабул иткән муниципаль хокукий актлар Жирлекнең бөтен территориясендә мәжбүри үтәлергә тиеш.

4. Муниципаль хокукий актлар жирле үзидарә органнары яки тиешле муниципаль хокукий актны кабул иткән (чыгарган) жирле үзидарә вазыйфаи затлары тарафыннан гамәлдән чыгарылырга яки аларның гамәлдә булуларын туктатып торырга мөмкин, әгәр андый органнар яки тиешле вазыйфалар юкка чыгарылса яки күрсәтелгән органнарның яки вазыйфаи затларның вәкаләтләре исемлеге жирле үзидарә органнары яки жирле үзидарә вазыйфаи затлары тарафыннан гамәлдән чыгарылган вакытта аларның вәкаләтләренә яки муниципаль хокукий актның гамәлдә булуын туктатып торуға тиешле муниципаль хокукий актны, шулай ук суд тарафыннан кабул итү (чыгару); ә жирле үзидарә органнары тарафыннан федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән бирелгән аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә

ашыруны жайга салучы өлөшөндө - Россия Федерациясенең вәкаләтле дәүләт хакимияте органы тарафыннан.

4.1. Эшмәкәрлек һәм инвестиция эшчәнлеген гамәлгә ашыруны нигезсез кыенлаштыра торган нигезләмәләрне ачыклау максатларында эшқуарлык һәм инвестиция эшчәнлеген гамәлгә ашыру мәсьәләләренә кагылган жирлекнең муниципаль норматив хокукый актлары, тиешле жирлекнең жирле үзидарә органнары тарафыннан Татарстан Республикасы Законы нигезендә муниципаль норматив хокукый актлар белән билгеләнгән тәртиптә үткәрелергә мөмкин;

4.2. Муниципаль норматив хокукый актларда эшқуарлык һәм башка икътисадый эшчәнлекне гамәлгә ашыру белән бәйлә мәжбүри таләпләрне билгеләү һәм куллануны бәяләү тәртибе һәм аларны үтәүне бәяләү муниципаль контроль кысаларында башкарыла, "Россия Федерациясендә мәжбүри таләпләр турында" 2020 елның 31 июлендәге 247 - ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән мәжбүри таләпләрне билгеләү һәм куллануны бәяләү принципнарын исәпкә алып, административ җаваплылыкка тарту, лицензияләр һәм башка рөхсәтләр, аккредитация, бәяләү һәм экспертизаның башка формалары (алга таба-мәжбүри таләпләр) бирү муниципаль норматив хокукый актлар белән билгеләнә.

5. Норматив характерда булмаган муниципаль хокукый актының гамәлдә булуы аны кабул иткән (чыгарган) жирле үзидарә органы яки жирле үзидарә вазыйфай заты тарафыннан Россия Федерациясе Президенты каршындагы эшмәкәрләр хокукнарын яклау буенча вәкаләтле вәкилнең тиешле күрсәтмәсен алган очракта кичекмәстән туктатыла, Россия Федерациясенең Эшқуарлар хокукнарын яклау буенча вәкаләтле вәкилләр турындагы законнары нигезендә бирелгән. Алынган күрсәтмәнең үтәләше турында жирлекнең башкарма комитеты яки жирле үзидарәнең вазыйфай затлары Россия Федерациясе Президенты каршындагы эшмәкәрләрнең хокукнарын яклау буенча вәкаләтле вәкилгә өч көн эчендә, ә Жирлек Советы алар карар кабул иткән көннән соң өч көннән дә соңга калмыйча хәбәр итәргә тиеш.

64 нче маддә. Гражданнарның ихтыярын турыдан-туры белдерү юлы белән кабул ителгән карарлар

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү турыдан-туры торак пункт халкы тарафыннан Жирле референдумда гражданнарның ихтыярын турыдан-туры белдерү юлы белән башкарыла.

2. Әгәр Жирлек халкының ихтыярын турыдан-туры белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен өстәмә рәвештә муниципаль норматив хокукый акты кабул итү (чыгару) таләп ителсә, Жирле үзидарә органы яки Жирлекнең жирле үзидарә вазыйфай заты, аларның компетенциясенә әлегә акты кабул итү (чыгару) керә, референдумда кабул ителгән карар үз көченә кәргән көннән алып 15 көн эчендә тиешле акты әзерләү һәм (яки) кабул итү вакытын билгеләргә тиеш муниципаль норматив хокукый акт. Бу вакыт өч

айдан артмаска тиеш.

3. Гражданнарның ихтыярын турыдан-туры белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен кирәкле муниципаль норматив хокукый актыны чыгару вакытын бозу Жирлек Башлыгын кире алу яки Жирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату өчен нигез булып тора.

65 нче маддә. Жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары тарафыннан кабул ителә торган муниципаль хокукый актларның төрләре

1. Жирле үзидарә органнары һәм вазифаи затлары үзләренә йөкләнгән вәкаләтләренә үтәү өчен түбәндәге муниципаль хокукый актлар чыгаралар:

- 1) торак пункт Советы - торак пункт Советы карарлары;
- 2) Жирлек Башлыгы - Жирлек Башлыгының карарлары һәм боерыклары;

2. Жирле үзидарәнең башка вазифаи затлары әлеге уставларга, аларның статусын билгеләүче башка муниципаль норматив хокукый актларга билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә боерыклар һәм боерыклар чыгаралар.

66 нчы маддә. Муниципаль хокукый актлар эзерләү

1. Муниципаль хокукый актлар проектларын Жирлек Башлыгы, Жирлек Советы депутатлары, Әлки районы прокуроры, территориаль ижтимагый үзидарә органнары, гражданнарның инициатив төркемнәре, шулай ук жирлекнең аны алып бару мәсьәләләре буенча Ревизия комиссиясе кертә ала.

2. Әлки районы прокуроры үз вәкаләтләрен гамәлгә ашыру барышында гамәлдәге муниципаль норматив хокукый актларны камилләштерү кирәклеген билгеләгәндә муниципаль норматив хокукый актларны үзгәртү, гамәлдән чыгару яки кабул итү турында тәкъдимнәр кертергә хокуклы.

3. Муниципаль хокукый актлар проектларын кертү тәртибе, аларга кушылган документларның исемлеге һәм формасы Жирлек Советы Регламенты һәм Жирлек Башлыгы тарафыннан билгеләнә.

4. Торак пунктны Татарстан Республикасы законы белән тиешле исемлеккә керткәндә, муниципаль норматив хокукый актларда элек каралган эшкуарлык һәм башка икътисадый эшчәнлек субъектлары өчен яңа яки үзгәртә торган мәжбүри таләпләр билгели торган районның муниципаль норматив хокукый актлары проектлары, инвестицион эшчәнлек субъектлары өчен бурычлар, жирле үзидарә органнары тарафыннан үткәрелә торган Жайлау йогынтысын бәяләүгә, Татарстан Республикасы Законы нигезендә муниципаль норматив хокукый актлар белән билгеләнгән, :

1) Жирле салымнарны һәм жыемнарны билгеләүче, үзгәртүче, туктатып торучы, гамәлдән чыгаручы Жирлек Советының норматив хокукый актлары

проектлары;

2) Жирлек Советының бюджет хокук мөнәсәбәтләрен көйләүче норматив хокукый актлары проектлары.

3) гадәттән тыш хәлләр режимнары гамәлдә булган чорда табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләрне бетерү максатларында эшләнгән норматив хокукый актлар проектлары.

5. Муниципаль норматив хокукый актлар проектларының жайлау йогынтысын бәяләү эшқуарлык һәм башка икътисадый эшчәнлек субъектлары өчен артык бурычлар, тыюлар һәм чикләүләр кертүче яисә аларны кертүгә ярдәм итүче нигезләмәләрне, шулай ук эшқуарлык һәм башка икътисадый эшчәнлек субъектлары һәм жирле бюджетларының нигезсез чыгымнары барлыкка килүгә ярдәм итүче нигезләмәләрне ачыклау максатында үткәрелә.

67 нче маддә. Торак пункт советының хокукый актлары

1. Жирлек Советы федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, устав белән аның компетенциясенә кертелгән мәсьәләләр буенча Жирлек территориясендә үтәү өчен мәжбүри булган кагыйдәләрне билгеләүче карарлар, Жирлек Башлыгын отставкага жибәрү турында карар, шулай ук Жирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре һәм федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, әлеге устав белән аның компетенциясенә кертелгән башка мәсьәләләр буенча карарлар кабул итә.

2. Жирлек Советының Жирлек территориясендә үтәү өчен мәжбүри булган кагыйдәләрне билгеләүче карарлары, әгәр федераль законнарда башкасы билгеләнмәгән булса, Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының күпчелек тавышы белән кабул ителә.

3. Жирле салымнары һәм жыемнары билгеләү, үзгәртү һәм бетерүне, жирлек бюджеты акчаларыннан чыгымнары гамәлгә ашыруны күздә тоткан Жирлек Советы карарлары Жирлек Башкарма комитеты житәкчесе инициативасы буенча яки аның нәтижәсе булганда гына Жирлек Советы каравына кертелергә мөмкин. Күрсәтелгән нәтижә аларга Жирлек Советы Регламентында билгеләнгән тәртиптә утыз көн эчендә Жирлек Советына тапшырыла.

4. Муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы кабул иткән норматив хокукый акт муниципаль берәмлек башлыгына 10 көн эчендә имзалау һәм халыкка житкерү өчен жибәрелә. Жирле хакимият башлыгы вәкаләтләрен башқаручы муниципаль берәмлек башлыгы муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы кабул иткән норматив хокукый акты кире кагарга хокуклы. Бу очракта күрсәтелгән норматив хокукый акт 10 көн эчендә муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органына кире кагуны мотивацияле нигезләү яки аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында тәкъдимнәр белән кайтарыла. Әгәр

муниципаль берәмлек башлыгы норматив хокукый актны кире какса, ул муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы тарафыннан янадан карала. Әгәр кабат каралганда күрсәтелгән норматив хокукый акт элек кабул ителгән редакциядә муниципаль берәмлек вәкиллекле органы депутатларының билгеләнгән санының кимендә өчтән ике өлеше тарафыннан хупланса, ул жиде көн дәвамында муниципаль берәмлек башлыгы тарафыннан имзаланырга һәм халыкка житкерелергә тиеш.

68 нче маддә. Жирлек Башлыгының хокукый актлары

ЖирлекБбашлыгы законнарда, әлеге Уставта, Жирлек Советы карарларында билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә Жирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча, шулай ук "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" Федераль закон һәм башка федераль законнар нигезендә Жирлек Уставы белән аның вәкаләтләренә кертелгән башка мәсьәләләр буенча хокукый актлар чыгара.

Жирлек Башлыгы федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, әлеге Устав, Жирлек Советының норматив хокукый актлары белән билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә жирле эһәмияттәге мәсьәләләр һәм жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча Башкарма комитет карарларын, шулай ук Жирлек Башкарма комитетының Жирлек Башкарма комитеты эшен оештыру мәсьәләләре буенча күрсәтмәләрен чыгара.

69 нчы маддә. Муниципаль норматив хокукый актларны бастырып чыгару (игълан итү) һәм аларның үз көченә керү тәртибе

1. Жирлек Советы карарлары, әгәр карар үзе башканы билгеләмәсә, Жирлек Башлыгы тарафыннан имзаланганнан соң 10 көн узгач үз көченә керә.

Жирлек Советының салымнар һәм җыемнар турындагы норматив хокукый актлары Россия Федерациясе Салым кодексына ярашлы рәвештә үз көченә керә.

Жирлек Советының Жирлек Уставын кабул итү яки әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турындагы карарлары Федераль закон, әлеге Устав белән билгеләнгән тәртиптә үз көченә керә.

2. Жирлек башлыгының, Жирле үзидарәнең башка вазифаи затларының хокукый актлары, әгәр актлар белән башкасы билгеләнмәгән булса, алар имзаланган көннән үз көченә керә.

3. Кеше һәм гражданның хокукларына, ирекләренә һәм бурычларына кагылышлы муниципаль норматив хокукый актлар, нигез салучы булып торган оешманың хокукый статусын билгеләү, шулай ук жирле үзидарә органнары арасында төзелгән килешүләр рәсми рәвештә басылып чыкканнан соң (халыкка игълан ителгәннән соң) үз көченә керә.

Муниципаль хокукый актның яки жирле үзидарэ органнары арасында төзелгән килешүнең рәсми басмасы булып аның тулы текстының тиешле муниципаль берәмлектә таратылган вакытлы басмада беренче басылуы санала.

Муниципаль хокукый актларны һәм килешүләрне рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка житкерү) өчен жирле үзидарэ органнары шулай ук челтәр басмасын кулланырга хокуклы. Муниципаль хокукый актның тулы тексты рәсми челтәр басмасында басылган очракта, аның күләмле график һәм таблицалы кушымталары басма басмада китерелмәскә мөмкин.

4. Һәр муниципаль хокукый актта аның реквизитлары булырга тиеш: аның исеме, имзалану датасы (Жирлек Советы кабул иткән хокукый актлар өчен шулай ук Жирлек Советы кабул иткән дата), теркәлү номеры, хокукый актка кул куйган вазифаи затның исеме, мөһер.

5. Жирлек Советының жирлек бюджеты турында карарлары, аның үтәләше турында хисап турында, жирле салымнар һәм жыемнар билгеләү турында, жирле үзидарэ органнары арасында төзелә торган килешүләр, Жирлек Советы Регламенты, Жирлек Советы, Жирлек Башлыгы тарафыннан кабул ителгән башка норматив хокукый актлар, муниципаль норматив хокукый актлардан яисә аларның аерым нигезләмәләреннән тыш, алар имзаланганнан соң жиде көн эчендә рәсми рәвештә бастырылырга (игълан ителергә) тиеш, аларның таралуы федераль закон белән чикләнә.

6. Муниципаль сайлауларны билгеләү, Жирле референдум, Жирлек Советы депутатын чакыртып алу, чикләргә үзгәртү, Жирлекне үзгәртеп кору, Жирлек Башлыгын һәм аның Урын Басарын сайлау мәсьәләсе буенча тавыш бирү турында нормага туры килмәгән хокукый актлар һәм закон нигезендә башка актлар мәжбүри рәвештә бастырып чыгарылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

7. Закон яки әлеге Устав нигезендә рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка житкерү) мәжбүри булмаган нормага каршы муниципаль хокукый актлар аларны чыгарган органнар яки жирле үзидарэ вазифаи затлары карары буенча бастырылырга (халыкка житкерелергә) мөмкин.

8. Бастыру (халыкка чыгару) вакытында муниципаль хокукый актның, жирле үзидарэ органнары арасында төзелгән килешүләрнең реквизитлары күрсәтелә.

Муниципаль хокукый актларны, жирле үзидарэ органнары арасында төзелә торган килешүләрне рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка житкерү):

- жирлекнең жирле үзидарэ органнары тарафыннан оештырылган басма массакуләм мәгълүмат чараларында яки жирлек территориясендә таратыла

торган башка басма массакулэммәгълүмат чараларында хокукий акт текстын бастырып чыгару. Хокукий актның тексты башка басма массакулэм мәгълүмат чараларында басылып чыкканда, әлеге басманың рәсми булуы турында билге булырга тиеш;

- "Интернет" мәгълүмати-телекоммуникация челтәрендә, "Татарстан Республикасы хокукий мәгълүмат рәсми порталында" районның рәсми сайтында хокукий акт текстын яки хокукий акт проекты урнаштыру;

- торак пунктлар территориясендә махсус мәгълүмати стендларда хокукий акт текстын урнаштыру. Күрсәтелгән стендлар саны һәм аларның урнашу урыннары Жирлек Советы тарафыннан раслана һәм Жирлек халкының муниципаль хокукий акт тексты белән тоткарлыксыз танышу мөмкинлеген тәэмин итәргә тиеш.

9. Муниципаль хокукий актны бастырып чыгарганда (халыкка житкәргәндә) басма массакулэм мәгълүмат чарасының чыгу датасы яки тиешле актны игълан итү датасы турында мәгълүмат күрсәтеләргә тиеш, алар актны таратуны (таратуны) башлау яки аны мәгълүмат стендында урнаштыру датасына туры киләргә тиеш.

10. Муниципаль норматив хокукий актлар, шул исәптән жирле референдумда (гражданның жыенында) кабул ителгән хокукий актлар рәвешендә рәсмиләштерелгән карарлар, Татарстан Республикасы муниципаль норматив хокукий актлар регистрына кертеләргә тиеш, аны оештыру һәм алып бару Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары тарафыннан Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән тәртиптә башкарыла.

70 нче маддә. Жирлекнең муниципаль хокукий актларын гамәлдән чыгару һәм аларның гамәлдә булуын туктату

1. Жирлекнең муниципаль хокукий актлары Жирлекнең жирле үзидарә органнары яки тиешле муниципаль хокукий актны кабул иткән (чыгарган) ирле үзидарә вазыйфай затлары тарафыннан гамәлдән чыгарылырга яки аларның гамәлдә булуларын туктатып торырга мөмкин, әгәр мондый органнар яки тиешле вазыйфалар юкка чыгарылса яки күрсәтелгән органнарның яки вазыйфай затларның вәкаләтләре исемлеге үзгәртелсә - Жирлекнең жирле үзидарә органнары яисә жирле үзидарәнең вазыйфай затлары тарафыннан муниципаль хокукий актны гамәлдән чыгару яки туктатып тору тиешле муниципаль хокукий актны, шулай ук суд тарафыннан кабул итү (чыгару); ә жирле үзидарә органнары тарафыннан федераль законнар һәм Россия Федерациясе субъектлары законнары белән бирелгән аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны жайга салучы өлешендә - Россия Федерациясе дәүләт хакимияте вәкаләтле органы (дәүләт хакимияте вәкаләтле органы Россия Федерациясе).

Норматив характерда булмаган муниципаль хокукий актның гамәлдә булуы аны кабул иткән (чыгарган) жирле үзидарә органы яки жирле үзидарәнең

вазыйфай заты тарафыннан Россия Федерациясе Президенты каршындагы Эшкуарлар хокукларын яклау буенча вәкаләтле вәкилнең Россия Федерациясе Эшкуарлар хокукларын яклау буенча вәкаләтле вәкилләр турында Россия Федерациясе законнары нигезендә бирелгән тиешле күрсәтмәсен алган очракта кичекмәстән туктатыла. Алынган күрсәтмәнең үтәлеше турында жирле үзидарәнең башкарма-идарә органнары яки жирле үзидарәнең вазыйфай затлары Россия Федерациясе Президенты каршындагы Эшкуарлар хокукларын яклау буенча вәкаләтле вәкилгә өч көн эчендә, ә жирле үзидарәнең вәкиллеке органнары карар кабул иткән көннән соң өч көннән дә соңга калмыйча хәбәр итәргә тиеш.

2. "Әлки муниципаль районы "муниципаль берәмлегенең һәм аның составындагы муниципаль берәмлекләренң территорияләре чикләрен билгеләү һәм аларның статусы турында" 2005 елның 31 гыйнварындагы 10-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы суд карары буенча танылу .муниципаль берәмлек статусын билгеләү турында яңа закон үз көченә кәргәнче гамәлдә булмаган муниципаль берәмлекнең суд карары законлы көченә кәргәнче кабул ителгән муниципаль хокукый актларын суд тәртибендә гамәлдә булмаган дип тану өчен яки әлегә муниципаль хокукый актларны гамәлдән чыгару өчен нигез була алмый.

ХII бүлек. ТОРАК ПУНКТНЫҢ ИКЪТИСАДИ НИГЕЗЕ

71 нче маддә. Торак пунктның икътисади нигезе

1. Жирлекнең икътисади нигезен муниципаль милектә булган милек, Жирлек бюджеты акчалары, шулай ук Жирлекнең милек хокуклары тәшкил итә.

72 нче маддә. Жирлекнең муниципаль милке

1. Муниципаль берәмлекләр милкендә булырга мөмкин:

1) әлегә Федераль закон белән билгеләнгән жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү өчен билгеләнгән милек;

2) Россия Федерациясе субъектларының федераль законнары һәм законнары белән билгеләнгән очрақларда жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт, шулай ук әлегә Федераль законның 15 статьясындагы 4 өлешендә каралган тәртиптә жирле үзидарә органнарының аерым вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт;

3) муниципаль берәмлек вәкиллеке органының норматив хокукый актларына ярашлы рәвештә жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарә вазыйфай затлары, муниципаль хезмәткәрләр, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр хезмәткәрләре эшчәнлеген тәмин итү өчен билгеләнгән мөлкәт;

4) жирле үзидарэ органнарына федераль законнар белэн хэл итү хокукы бирелгэн һәм жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә кертелмәгән мәсьәләләрне хэл итү өчен кирәкле милек;

5) "Россия Федерациясендә жирле үзидарэ оештыруның гомуми принциплары турында" Федераль законның 14 статьясындагы 3 һәм 4 өлешләре, 16 статьясындагы 3 өлеше һәм 16.2 статьясындагы 2 һәм 3 өлешләре нигезендә жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хэл итү вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән милек, шулай ук "жирле үзидарэ оештыруның гомуми принциплары турында" Федераль законның 17 статьясындагы 1 һәм 1.1 өлешләре нигезендә жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хэл итү буенча вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән милек Россия Федерациясендә үзидарәләр.

2. Муниципаль берәмлекләрдә әлеге статьяның 1 өлеше таләпләренә туры килмәгән милеккә милек хокукы барлыкка килгән очракта, күрсәтелгән милек үзгәртеп профильләштерелергә (милекнең максатчан билгеләнеше үзгәрергә) яки читләштерелергә тиеш. Мондый милекне читләштерү тәртибе һәм вакыты Федераль закон белән билгеләнә.

73 нче маддә. Жирлекнең муниципаль милке белән идарә итү, файдалану һәм аның белән идарә итү

1. Жирле үзидарэ органнары жирлек исеменнән муниципаль милеккә Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарға һәм аларға ярашлы рәвештә кабул ителә торган жирле үзидарэ органнарының норматив хокукый актларына ярашлы рәвештә мөстәкыйль рәвештә ия булалар, файдаланалар һәм алар белән идарә итәләр.

2. Жирле үзидарэ органнары муниципаль милекне физик һәм юридик затларға, Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнарына, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарына һәм башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарэ органнарына вакытлыча яки даими файдалануга тапшырырга, федераль законнар нигезендә читләштерергә, башка килешүләр төзөргә хокукы.

3. Жирле үзидарэ органнары муниципаль милек реестрын Россия Федерациясе Хөкүмәте вәкаләтле федераль башкарма хакимият органы билгеләгән тәртиптә алып баралар.

74 нче маддә. Муниципаль предприятиеләр, учреждениеләр һәм хужалык жәмгыятьләре

1. Торак пункт муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр төзи, үзгәртеп оештыра һәм бетерә ала, Хужалык жәмгыятьләре, шул исәптән жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хэл итү вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен кирәкле муниципальара жәмгыятьләр төзүдә катнаша ала. Оештыручының муниципаль предприятиеләргә һәм учреждениеләргә карата функцияләрен һәм вәкаләтләрен

жирле үзидарәнең вәкаләтле органнары башкара.

2. Оештыручының функцияләрен һәм вәкаләтләрен гамәлгә ашыручы жирле үзидарә органнары муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләрнең максатларын, эшчәнлек шартларын һәм тәртибен билгелиләр, аларның уставларын раслыйлар, әлеге предприятиеләр һәм учреждениеләр житәкчеләрен вазыйфага билгелиләр һәм вазыйфаларыннан азат итәләр, әлеге Уставта һәм муниципаль хокукый актларда каралган тәртиптә аларның эшчәнлегенә турында хисаплар тыңлыйлар.

3. Жирлекнең жирле үзидарә органнары Жирлек исеменнән муниципаль казна учреждениеләренә йөкләмәләре буенча субсидияләре җавап бирәләр һәм Федераль закон белән билгеләнгән очракларда һәм тәртиптә аларның үтәлешен тәмин итәләр.

75 нче маддә. Жирлекнең муниципаль милкен хосусыйлаштыру тәртибе һәм шартлары

1. Муниципаль милекне хосусыйлаштыру тәртибе һәм шартлары федераль законнарда ярашлы рәвештә Жирлек Советы карарлары белән билгеләнә.

2. Муниципаль милекне кулланудан һәм хосусыйлаштырудан кергән керемнәр авыл жирлегенә бюджетна керә.

76 нчы маддә. Жирле үзидарә органнарының муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләре

Жирле үзидарә органнарының муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар, шулай ук физик затлар белән мөнәсәбәтләре, әгәр законнарда башкасы билгеләнмәгән булса, килешү нигезендә төзелә.

XIII бүлек. ТОРАК ПУНКТНЫҢ ФИНАНС НИГЕЗЕ

77 нче маддә. Торак Пункт Бюджеты

1. Торак пунктның үз бюджеты бар.

2. Жирлек бюджеты Жирлек Советының Муниципаль норматив хокукый акты формасында эшләнә һәм раслана.

3. Жирлек бюджетында жирлекнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләрен хәл итү буенча жирле үзидарә органнары вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга юнәлдерелгән керемнәр һәм Жирлекнең жирле үзидарә органнары тарафыннан федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән бирелгән аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны тәмин итү өчен бирелгән субвенцияләр, шулай ук күрсәтелгән керемнәр һәм субвенцияләр хисабына

Жирлек бюджетының тиешле чыгымнары аерым карала.

4. Жирлекнең жирле үзидарэ органнары федераль законнарда билгелэнгэн тэртиптэ һәм аларга ярашлы рэвештэ Россия Федерациясенен башка норматив хокукий актларында кабул ителэ торган тэртиптэ федераль дэүлэт хакимияте органнарына һәм (яки) Татарстан Республикасы дэүлэт хакимияте органнарына Жирлек бюджеты үтэлеше турында хисаплар тапшыралар.

78 нче маддэ. Торак пунктта бюджет процессы

1. Жирлек бюджетын формалаштыру, раслау, үтэү һәм аның үтэлешен контрольдэ тоту жирле үзидарэ органнары тарафыннан мөстэкыйль рэвештэ башкарыла. Жирлек бюджетын формалаштыру, раслау һәм үтэү тэртибе Россия Федерациясе Бюджет кодексы, федераль законнар һәм аларга ярашлы рэвештэ кабул ителгэн Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары белэн билгелэнэ.

2. Жирлек бюджеты проекты, жирлек бюджетын раслау турында жирлек Советы карары, аның үтэлеше турында еллык хисап, Жирлек бюджеты үтэлеше барышы һәм жирле үзидарэ органнарының муниципаль хезмэткэрлэре, муниципаль учреждениелэр хезмэткэрлэре саны турында квартал саен рэсми рэвештэ бастырып чыгарылырга (халыкка игълан ителергэ) тиеш.

3. Көчен югалтты.

4. Жирлек бюджеты проекты өч елга (Чираттагы финанс елы һәм план чоры) төзелэ һәм раслана.

5. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты проекты жирлекнең чыгым йөклэмэлэрен финанс белэн тээмин итү максатларында Жирлекнең социаль-икътисади үсеше фаразы нигезендэ төзелэ.

6. Чираттагы финанс елына һәм план чорына Жирлек бюджеты проекты Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм аның талэплэрен үтэп кабул ителгэн Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм элге устав нигезендэ Жирлек Башкарма комитеты билгелэгэн тэртиптэ һәм срокларда төзелэ.

7. Бюджетлар проектларын төзү түбэндэгелэргэ нигезлэнэ:

- Россия Федерациясендэ бюджет сясэтен (бюджет сясэте талэплэрен) билгелэүче Россия Федерациясе Президентының Россия Федерациясе Федераль Жыенына юлламасы нигезлэмэлэре;

- Россия Федерациясенен милли үсеш максатларын һәм аларга ирешү буенча ижтимагый хакимият органнары эшчэнлегенен юнэлешлэрен билгелэүче документлар;

- Россия Федерациясенең Бюджет, салым һәм таможня-тариф сәясәтенең төп юнәлешләре (Россия Федерациясе субъектларының бюджет һәм салым сәясәтенең төп юнәлешләре, муниципаль берәмлекләрнең бюджет һәм салым сәясәтенең төп юнәлешләре);

- социаль-иқтисади үсеш фаразлары;

- бюджет прогнозы (бюджет прогнозы проекты, бюджет прогнозы үзгәрешләре проекты) озак вакытлы чорга;

- дәүләт (муниципаль) программаларында (дәүләт (муниципаль) программалары проектларында, күрсәтелгән программаларга үзгәрешләр проектларында).

8. Чираттагы финанс елына һәм план чорына Жирлек бюджеты турында карарда бюджетның төп характеристикалары булырга тиеш, аларга бюджет керемнәренең гомуми күләме, чыгымнарның гомуми күләме, бюджет дефициты, шулай ук Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы законнары, Жирлек Советының муниципаль хокукый актлары (бюджет турында карардан тыш) белән билгеләнгән башка күрсәткечләр керә.

9. Жирлек бюджеты турында карар белән:

- жирлек бюджеты керемнәренең Баш администраторлары Исемлеге;

- жирлек бюджеты дефицитын финанслау чыганакларының Баш администраторлары Исемлеге;

- чыгым төрләренең бүлекләре, бүлекчәләре, максатчан статьялары, төркемнәре (төркемнәре һәм төркемчәләре) яки бүлекләре, бүлекчәләре, максатчан статьялары муниципаль программалары һәм программалы булмаган эшчәнлек юнәлешләре), чыгым төрләренең төркемнәре (төркемнәре һәм төркемчәләре) һәм (яки) максатчан статьялары муниципаль программалары һәм программалы булмаган эшчәнлек юнәлешләре), төркемнәре (төркемнәре һәм төркемчәләре) буенча бюджет ассигнованиеләрен бүлү Чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет чыгымнарын классификацияләү чыгымнары төрләре, шулай ук Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы законы, Жирлек Советының муниципаль хокукый акты белән билгеләнгән очрактарда бюджет чыгымнарын классификацияләү бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча;

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет чыгымнарының ведомство структурасы;

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына чыгымнарны ведомство структурасында бюджет чыгымнарын классификацияләүнең бүлекләре,

бүлекчэләре, максатчан статьялары һәм чыгым төрләре буенча бюджет ассигнованиеләрен бүлү;

- жәмәгать норматив йөкләмәләрен үтәүгә юнәлтелгән бюджет ассигнованиеләренен гомуми күләме;

- башка бюджетлардан алынган һәм (яки) Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларына чираттагы финанс елында һәм план чорында бирелә торган бюджетара трансфертлар күләме;

- план чорының беренче елына жирлек бюджетының шартлы рәвештә расланган (расланган) чыгымнарының гомуми күләменен 2,5 процентыннан ким булмаган күләмдә (максатчан билгеләнешкә ия булган Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан бюджетара трансфертлар хисабына каралган бюджет чыгымнарын исәпкә алмыйча), план чорының икенче елына гомуми күләмнен 5 процентыннан ким булмаган күләмдә жирлек бюджеты чыгымнары (максатчан билгеләнешкә ия булган Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан бюджетара трансфертлар хисабына каралган бюджет чыгымнарын исәпкә алмыйча) ;

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет дефицитын финанслау чыганакалары;

- Чираттагы финанс елыннан һәм һәр план чорыннан соң киләсе елның 1 гыйнварына муниципаль эчке бурычның югары чиге, шул исәптән муниципаль гарантияләр буенча бурычның югары чиге күрсәтелгән;

- Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә билгеләнгән һәм аңа ярашлы рәвештә Татарстан Республикасы Бюджет кодексы, Жирлек Советының Муниципаль норматив хокукый актлары тарафыннан кабул ителгән жирлек бюджетының башка күрсәткечләре.

10. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты турында карар проекты расланган бюджетның план чоры параметрларын үзгәртү һәм аларга бюджет проектының план чорының икенче елы параметрларын өстәү юлы белән раслана.

Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты турында карар проекты план чорының расланган бюджеты күрсәткечләрен төгәлли һәм төзелә торган бюджетның план чорының икенче елы күрсәткечләрен раслай.

Жирлекнең раслана торган бюджетының план чоры параметрларын төгәлләштерү:

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты турында карар проектын карау предметы булган күрсәткечләрен төгәлләүне раслау;

- жирлек бюджеты чыгымнарының ведомство структурасының расланган күрсәткечләрен арттыруны яки киметүне яисә жирлек бюджеты чыгымнарының өстәмә максатчан статьялары һәм (яки) төрләре буенча бюджет ассигнованиеләрен кертүне раслау.

11. Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлек бюджеты турында карар проекты белән бер үк вакытта жирлек Советына:

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына жирлекнең бюджет һәм салым сәясәтенең төп юнәлешләре;

агымдагы финанс елының узган чорында торак пунктның социаль-иқтисади үсешенең алдан йомгаклары һәм агымдагы финанс елында торак пунктның социаль-иқтисади үсешенең көтелгән йомгаклары;

-Чираттагы финанс елына һәм план чорына торак пунктның социаль-иқтисади үсешен фаразлау;

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына тиешле территориянең консолидацияләнгән бюджетының төп характеристикаларын (килемнәрнең гомуми күләмен, чыгымнарның гомуми күләмен, дефицитын (профицитын) фаразлау яки расланган урта сроклы финанс планы;

- жирлек бюджеты проектына аңлатма язуы;

- бюджетара трансфертларны бүлү методикасы (методика проектлары) һәм исәп-хисаплары;

- Чираттагы финанс елы ахырына һәм һәр ел планлы чор ахырына муниципаль бурычның югары чиге;

- агымдагы финанс елына бюджетның көтелгән үтәлешен бәяләү;

- Жирлек Советы, Жирлекнең Ревизия комиссиясе тарафыннан тәкъдим ителгән, күрсәтелгән органнарның бюджет сметалары проектлары, күрсәтелгән бюджет сметаларына карата Жирлекнең Башкарма комитеты белән фикер каршылыктары килеп чыккан очракта тәкъдим ителә;

- Россия Федерациясе Бюджет кодексында билгеләнгән һәм аңа ярашлы рәвештә Татарстан Республикасы Бюджет кодексында һәм әлеге Уставта кабул ителгән башка документлар һәм материаллар.

Бюджет ассигнованиеләрен муниципаль программалар һәм эшчәнлекнең программа булмаган юнәлешләре буенча бүлү бюджеты турында карар белән расланган очракта, бюджет турында карар проектына муниципаль

программаларның паспортлары тапшырыла.

Әгәр бюджет турында карар проекты бюджет чыгымнарын классификацияләү бүлекләре һәм бүлекчэләре буенча бюджет ассигнованиеләрен бүлү кушымтасын үз эченә алмаса, бюджет чыгымнарын классификацияләү бүлекләре һәм бүлекчэләре буенча бюджет ассигнованиеләрен бүлү кушымтасы бюджет турында карар проектына аңлатма язуына кушымталар составына кертелә.

12. Чираттагы финанс елына һәм план чорына Жирлек бюджеты проектын төзү Жирлекнең Башкарма комитеты тарафыннан Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә кабул ителә торган федераль законнар нигезендә гамәлгә ашырыла.

13. Жирлекнең Башкарма комитеты Жирлек Советына чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет турында карар проектын агымдагы елның 15 ноябреннән дә соңга калмыйча кертә.

14. Жирлек бюджеты турында карар проектын карау һәм аны раслау тәртибе, Жирлек советының Муниципаль норматив хокукый акты белән билгеләнгән, Чираттагы финанс елының 1 гыйнварыннан бюджет турында карарның үз көченә керүен, шулай ук күрсәтелгән карар белән Россия Федерациясе Бюджет кодексының 1841 статьясы нигезендә күрсәткечләрне һәм характеристикаларны раслауны күздә тотарга тиеш.

15. Жирлек бюджеты турында Карар 1 гыйнвардан үз көченә керә һәм финанс елының 31 декабренә кадәр гамәлдә, әгәр Россия Федерациясе Бюджет кодексында һәм (яки) жирлек бюджеты турында карарда башкасы каралмаган булса.

Жирлек бюджеты турында карар билгеләнгән тәртиптә имзаланганнан соң ун көннән дә соңга калмыйча рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка чыгарылырга) тиеш.

16. Жирлекнең жирле үзидарә органнары Жирлек бюджетының баланслы булуын һәм бюджет хокук мөнәсәбәтләрен жайга салу, бюджет процессын гамәлгә ашыру, дефицит күләме, Муниципаль бурыч күләме һәм структурасы, жирлекнең бюджет йөкләмәләрен үтәү буенча билгеләнгән федераль законнарның һәм Татарстан Республикасы законнарының үтәлешен тәмин итә.

17. Торак пункт бюджеты керемнәре Россия Федерациясе бюджет законнарына, салымнар һәм жыемнар турында законнарга һәм башка мәжбүри түләүләр турында законнарга ярашлы рәвештә формалаштырыла.

18. Жирлек бюджеты чыгымнары Россия Федерациясе Бюджет кодексында каралган формаларда башкарыла.

19. Жирлек бюджетының Федераль дәүләт хакимияте органнары, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары вәкаләтләрен финанслауга чыгымнарын гамәлгә ашыру, федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән очраклардан тыш, рөхсәт ителми.

20. Муниципаль милек объектларына бюджет инвестицияләре Россия Федерациясе Бюджет кодексына ярашлы рәвештә башкарыла.

79 нчы маддә. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен сатып алулар

1. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алу "Дәүләт һәм муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алу өлкәсендә контракт системасы турында" 2013 елның 05 маендагы 44-ФЗ номерлы Федераль закон һәм Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актлары нигезендә гамәлгә ашырыла.

2. Муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр Сатып Алу Жирлек бюджеты акчалары хисабына башкарыла.

80 нче маддә. Гражданның үзара салым салу чаралары

1. Гражданның үз-үзләренә салым салу чаралары дип гражданның жирле эһәмияттәге конкрет мәсьәләләренә хәл итү өчен бер тапкыр түләүләре аңлатыла. Гражданның үзара салым тәртибендә түләүләр күләме муниципаль берәмлекнең (яки аның территориясенә бер өлеш) торак пункт составына керүче барлык халкы өчен абсолют зурлыкта билгеләнә, аерым категория граждандан тыш, аларның саны муниципаль берәмлекнең (яки аның территориясенә бер өлеш) торак пункт составына керүче гомуми халкының 30 процентыннан артмаса тиеш һәм алар өчен түләүләр күләме киметелергә мөмкин.

2. Әлеге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән гражданның бер тапкыр түләүләрен кертү һәм куллану мәсьәләләре жирле референдумда, ә "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" Федераль законның 25.1 статьясындагы 1 өлешендәге 4.1 һәм 4.3 пунктларында һәм 4.1 пунктларында каралган очракларда гражданның жыенында хәл ителә.

80.1 нче маддә. Инициатив проектларны гамәлгә ашыруны финанс һәм башка тәмин итү

1. 2003 елның 06 октябрдәге Федераль законның 26.1 статьясында каралган инициатив проектларны гамәлгә ашыруны финанс белән тәмин итү чыганагы

131-ФЗ "Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" Татарстан Республикасы бюджетыннан муниципаль берәмлекнең тиешле чыгым йөкләмәләрен финанс белән тәмин итү максатларында бирелгән инициатива түләүләре һәм (яисә) бюджетара

трансфертлар күләмнәрен исәпкә алып формалаштырыла торган инициатива проектларын гамәлгә ашыруга җирле бюджет турында карарда каралган бюджет ассигнованиеләре булып тора.

2. Инициативалы түләүләр дип гражданнарның, шәхси эшмәкәрләрнең һәм Россия Федерациясе законнары нигезендә оешкан юридик затларның акчалары аңлатыла, алар ирәкле нигездә түләнгән һәм Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә җирле бюджетка конкрет инициативалы проектларны гамәлгә ашыру максатларында кертелә.

3. Әгәр инициатива проекты гамәлгә ашырылмаган булса, инициатива түләүләре аларны җирле бюджетка күчәргән кешеләргә (шул исәптән оешмаларга) кайтарылырга тиеш. Инициатив проектны гамәлгә ашыру нәтиҗәләре буенча инициатив проектны гамәлгә ашыру максатларында кулланылмаган инициатив түләүләр калдыгы барлыкка килгән очракта, күрсәтелгән түләүләр аларны җирле бюджетка күчәргән кешеләргә (шул исәптән оешмаларга) кайтарылырга тиеш.

Аларны җирле бюджетка күчәргән затларга (шул исәптән оешмаларга) кайтарылырга тиешле инициатив түләүләр суммаларын исәпләү һәм кайтару тәртибе Җирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

4. Инициатив проектларны гамәлгә ашыру шулай ук кызыксынучы затларның ирәкле милек һәм (яки) хезмәт катнашуы формасында тәмин ителергә мөмкин.

81 нче маддә. Торак пунктның муниципаль үзләштерүләре

1. Җирлек Россия Федерациясе валютасында эчке базарда урнаштырыла торган муниципаль берәмлек исемнән кыйммәтле кәгазьләр һәм Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезләмәләре нигезендә Җирле бюджетка Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан һәм муниципаль бурыч йөкләмәләре барлыкка килә торган кредит оешмаларыннан жәлеп ителә торган кредитлар чыгару юлы белән муниципаль заимствованияларне гамәлгә ашырырга хокуклы, торак пункт Уставы белән.

2. Муниципаль үзләштерүләргә җирлек исемнән гамәлгә ашыру хокукы Россия Федерациясе Бюджет кодексына ярашлы рәвештә Җирлекнең Башкарма комитетына карый.

82 нче маддә. Җирлекнең җирле бюджеты үтәлеше

1. Җирле бюджет Россия Федерациясе Бюджет кодексына ярашлы рәвештә башкарыла.

2. Җирлек бюджеты касса бердәмлеге һәм чыгымнарның ведомствога буйсынуы нигезендә башкарыла.

3. Жирлек бюджеты үтөлешенә касса хезмәте күрсәтү, жирлек бюджеты акчаларын алучыларның шәхси счетларын ачу һәм алып бару Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән тәртиптә башкарыла.

4. Жирлек бюджетының үтөлеше жирлекнең жыелма бюджет рәсеме һәм жирлекнең касса планы нигезендә оештырыла.

83 нче маддә. Бюджет хисабы. Жирлек бюджеты үтөлеше турында еллык хисап

1. Жирлекнең бюджет хисабы еллык булып тора.

2. Жирлекнең бюджет хисабы Жирлекнең Башкарма комитеты тарафыннан бюджет акчаларының тиешле баш администраторларының жыелма бюджет хисабы нигезендә төзелә.

3. Жирлек бюджеты үтөлеше турында еллык хисап Жирлек Советы карары белән расланьрга тиеш.

4. Жирлек Советына тапшырылганчы жирлек бюджеты үтөлеше турында еллык хисап тышкы тикшерүгә дучар ителә, ул бюджет акчаларының баш администраторларының бюджет хисабын тышкы тикшерүне һәм жирлек бюджеты үтөлеше турында еллык хисапка нәтижә эзерләүне үз эченә ала.

Жирлек бюджеты үтөлеше турында еллык хисапны тышкы тикшерү Жирлекнең Ревизия комиссиясе яки Жирлек Советы тарафыннан муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән тәртиптә, Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы Бюджет кодексы таләпләрен үтәп башкарыла.

Авыл Жирлеге Советы мөрәжәгәте буенча авыл жирлеге бюджеты үтөлеше турындагы еллык хисапны тышкы тикшерү муниципаль районның контроль-хисап органы тарафыннан башкарыла ала.

5. Жирлекнең башкарма комитеты агымдагы финанс елының 1 апреленнән дә соңга калмыйча жирлек бюджеты үтөлеше турында хисап тапшыра. Жирлек бюджеты үтөлеше турында еллык хисапка нәтижә эзерләү бюджет акчаларының баш администраторларының еллык бюджет хисабын тышкы тикшерү мәгълүматлары нигезендә 1 айдан артмаган срокта үткәрелә.

6. Жирлек бюджеты үтөлеше турында еллык хисапка нәтижә Жирлекнең Ревизия комиссиясе тарафыннан Жирлек Советына бер үк вакытта Жирлекнең Башкарма комитетына жиберелә.

7. Ел саен агымдагы финанс елының 1 маеннан да соңга калмыйча Жирлекнең Башкарма комитеты Жирлек Советына хисап финанс елында Жирлек бюджеты үтөлеше турында Карар проекты, Жирлек бюджеты үтөлеше

турында башка бюджет хисабы һәм Россия Федерациясе бюджет законнарында каралган башка документлар кушымтасы белән Жирлек Советының хисап финанс елында Жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисабын тапшыра.

8. Жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисапны карау нәтижеләре буенча Жирлек Советы Жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисапны раслау яки кире кагу турында Карар кабул итә.

Жирлек Советы Жирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисапны кире каккан очракта, ул мәгълүматны дәрәс чагылдырмау яки тулы булмаган фактларны бетерү һәм 1 айдан да артмаган вакытка кабат тапшыру өчен кайтарыла.

9. Жирлек бюджеты үтәлеше турында карар белән Жирлек бюджеты үтәлеше турында хисап финанс елы өчен Жирлек бюджеты үтәлеше турында хисап раслана, анда керемнәрнең, чыгымнарның һәм Жирлек бюджеты дефицитының гомуми суммасы күрсәтелә.

Жирлек Советының хисап финанс елы өчен Жирлек бюджеты үтәлеше турындагы карарына аерым кушымталар белән күрсәткечләр раслана:

- Жирлек бюджеты керемнәре бюджет керемнәре классификациясе кодлары буенча;

- Жирлек бюджеты чыгымнарының ведомство структурасы буенча Жирлек бюджеты чыгымнары;

- бюджет чыгымнарын классификацияләү бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча Жирлек бюджеты чыгымнары;

- бюджет дефицитын финанслау чыганаclarын классификацияләү кодлары буенча Жирлек бюджеты дефицитын финанслау чыганаclarы.

84 нче маддә. Муниципаль финанс контроле

1. Муниципаль финанс контроле бюджет хокук мөнәсәбәтләрен жайга салучы хокукый актлар, Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетларыннан физик затларга башка түләүләр буенча ачык норматив йөкләмәләрне һәм йөкләмәләрне шартнамәләүче хокукый актлар нигезләмәләрен үтәүне тәмин итү, шулай ук дәүләт (муниципаль) контрактлары, бюджеттан акча бирү турында килешүләр (килешүләр) шартларын үтәү максатларында гамәлгә ашырыла.

Муниципаль финанс контроле тышкы һәм эчке, алдан һәм аннан соңгысына бүленә.

2. Тышкы муниципаль финанс контроле-жирлекнең ревизия комиссиясенә

контроль эшчәнлеге.

3. Бюджет хокук мөнәсәбәтләре өлкәсендә Эчке муниципаль финанс контроле муниципаль финанс контроле органнарының контроль эшчәнлеге булып тора, алар Жирлекнең Башкарма комитеты органнары (вазыйфай затлары) булып тора.

4. Алдан контроль Жирлекнең жирле бюджетын үтәү процессында бюджет бозуларын кисәтү һәм туктату максатларында башкарыла.

5. Алдагы контроль Жирлек бюджеты үтәлеше нәтижәләре буенча аларның законлы үтәлешен, исәп-хисапның дөреслеген һәм хисаплылыгын билгеләү максатыннан башкарыла.

XIV БҮЛЕК. ТОРАК ПУНКТ УСТАВЫН КАБУЛ ИТҮ. ӘЛЕГЕ УСТАВКА ҮЗГӘРЕШЛӘР КЕРТҮ

85 нче маддә. Торак пункт Уставы проектының эзерләү, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү тәртибе

1. Жирлек уставы проекты, Жирлек советының әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турындагы карары проекты Жирлек Башлыгы, Жирлек Советы депутатлары, территориаль ижтимагый үзидарә органнары, гражданның инициатив төркемнәре тарафыннан Жирлек Советына кертелергә мөмкин.

2. Жирлек Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында карар проектының эзерләү өчен Жирлек Советы карары белән махсус комиссия төзелергә мөмкин. Әлеге комиссия эшендә катнашу өчен Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белгечләре, экспертлар чакырылырга мөмкин.

3. Жирлек Уставы проекты, Жирлек Уставын кабул итү, Жирлек Уставына үзгәрешләр кертү турындагы мәсьәлә каралганчы 30 көннән дә соңга калмыйча Жирлек Уставына үзгәрешләр кертү турындагы муниципаль норматив хокукый акт проекты, Жирлек Советы тарафыннан билгеләнгән күрсәтелгән Устав проекты, күрсәтелгән муниципаль норматив хокукый акт проекты буенча тәкъдимнәргә исәпкә алу тәртибен, шулай ук гражданның катнашу тәртибен бер үк вакытта бастырып чыгару (игълан итү) белән рәсми рәвештә бастырып чыгарылырга (игълан ителергә) тиеш аның фикер алышуында. Муниципаль берәмлек Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый акт проекты буенча тәкъдимнәргә исәпкә алу тәртибен, шулай ук муниципаль берәмлек уставына әлеге уставны әлеге норматив хокукый Уставка туры китерү максатларында Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, Татарстан Республикасы Конституциясе яки Татарстан Республикасы законнары нигезләмәләрен төгәл кабатлау формасында үзгәрешләр кертелгән очракта гражданның аны тикшерүдә катнашу тәртибен рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка житкерү) таләп ителми актлар белән.

4. Жирлек Уставы проекты, Жирлек Советының әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турындагы карары буенча Жирлек Советы утырышында каралганчы, Уставка үзгәрешләр Уставта беркетелгән жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне һәм аларны хәл итү вәкаләтләрен Россия Федерациясе Конституциясенә һәм федераль законнарға туры китерү максатларында гына кертелгән очрактан тыш, әлеге Уставка ярашлы рәвештә ачык тыңлаулар үткәрелә.

86 нчы маддә. Торак пункт Уставын кабул итү, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү тәртибе

1. Жирлек Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында карар проекты карау Жирлек Советы Регламентына ярашлы рәвештә кимендә ике укылышта башкарыла.

2. Жирлек Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында карар проекты кабул ителгәннән соң, әлеге проект беренче укылышта Жирлек Башлыгы тарафыннан Жирлек Советы депутатларына, хокук булдыру инициативасы хокукының башка субъектларына төзәтмәләр кертү өчен жиберелә.

3. Жирлек Уставы, Жирлек Советы карары Уставка үзгәрешләр кертү турында Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының өчтән ике өлеше күпчелек тавыш белән кабул ителә.

Әгәр муниципаль берәмлек Башлыгы муниципаль берәмлекнең вәкиллеке органы рәисе вәкаләтләрен башкарсан, муниципаль берәмлек Башлыгы тавышы муниципаль берәмлек Уставын, муниципаль берәмлек Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый актны муниципаль берәмлекнең вәкиллеке органы депутаты тавышы буларак кабул иткәндә исәпкә алына.

4. Жирлек Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр муниципаль хокукый акт белән кертелә, ул Рәсмиләштерелергә Мөмкин:

1) Жирлек Советы (гражданның жыйыны) карары белән, аның рәисе һәм Жирлек Башлыгы яки Жирлек Башлыгы тарафыннан берүзе имзаланган, Жирлек Советы (гражданның жыйыны) рәисе вәкаләтләрен башкаручы;

2) Жирлек Советы (гражданның жыйыны) кабул иткән һәм Жирлек Башлыгы тарафыннан имзаланган аерым норматив хокукый акт. Бу очракта әлеге хокукый актта Жирлек Советының (гражданның жыйыны) аны кабул итү турындагы карарына реквизитлар куела. Жирлек Советының (гражданның жыйыны) мондый карарына муниципаль берәмлек Уставына кертелә торган үзгәрешләр һәм өстәмәләр үз көченә керү турындагы күчеш нигезләмәләрен һәм (яки) нормаларны кертү рөхсәт ителми.

5. Муниципаль берәмлек уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү

турында муниципаль хокукый акт белән Жирлек Советы Уставын яңа редакциядә бәян итү рөхсәт ителми. Бу очракта Жирлекнең яңа Уставы кабул ителә, ә әлек гамәлдә булган Жирлек Уставы һәм аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый актлар Жирлекнең яңа Уставы үз көченә кәргән көннән үз көчен югалткан дип таныла.

87 нче маддә. Торак пункт Уставының, әлегә Уставка үзгәрешләр кертү турындагы карарның үз көченә керү тәртибе

1. Жирлек Уставы, Жирлек Советының әлегә Уставка үзгәрешләр кертү турындагы карары алар кабул ителгәннән соң Жирлек Башлыгы тарафыннан Муниципаль берәмлекләр уставларын теркәү өлкәсендә башкарма хакимиятнең вәкаләтле федераль органы территориаль органына Федераль законда билгеләнгән тәртиптә дәүләт теркәве өчен жиберелә.

2. Жирлек Уставы, әлегә Жирлек Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы муниципаль хокукый акт дәүләт теркәвеннән соң рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш һәм Жирлек территориясендә махсус мәгълүмати стендларда рәсми бастырылганнан (халыкка игълан ителгәннән) соң һәм "Татарстан Республикасы Хокукый мәгълүматның рәсми порталында" "Интернет" мәгълүмати-телекоммуникация челтәрендә урнаштыру юлы белән үз көченә керә ([PRAVO.TATARSTAN.RU](http://pravo.tatarstan.ru)), шулай ук Россия Юстиция министрлыгының "Россия Федерациясендә норматив хокукый актлар" порталында (<http://pravo-minjust.ru>, <http://pravo-минюст.рф>). Жирлек Башлыгы теркәлгән Жирлек Уставын, Жирлек Советының әлегә уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карарын муниципаль берәмлекләр уставларын теркәү өлкәсендә федераль башкарма хакимиятнең вәкаләтле органы территориаль органыннан Жирлек Уставы турында мәгълүматларны кертү турында хәбәрнамә, Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре уставларының дәүләт реестрына Жирлек Уставына үзгәрешләр кертү турында муниципаль хокукый акт кәргән көннән алып жиде көн эчендә бастырып чыгарырга (халыкка житкерергә) тиеш, "муниципаль берәмлекләр уставларын дәүләт теркәве турында" 2005 елның 21 июлендәге 97-ФЗ номерлы Федераль законның 4 статьясындагы 6 өлешендә каралган.

3. Муниципаль берәмлек уставына кертелгән һәм жирле үзидарә органнары структурасын үзгәртә торган үзгәрешләр һәм өстәмәләр жирле үзидарә органнары арасында вәкаләтләр бүлешү (муниципаль берәмлек уставын федераль законнарга туры китерү очрактарыннан, шулай ук жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи затларын сайлау вәкаләтләре, вәкаләтләре чоры, тәртибе үзгәрү очрактарыннан тыш) муниципаль берәмлек уставына күрсәтелгән үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый актны кабул иткән муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органының вәкаләтләре чоры тәмамланганнан соң, ә муниципаль районның вәкиллекле органы әлегә Федераль законның 35 статьясындагы 4 өлешендә 1 пунктында һәм 5 өлешендә 1 пунктында төзелгән очракта, муниципаль берәмлек башлыгының күрсәтелгән хокукый актны кертү турында муниципаль хокукый актка кул куйган

вәкаләтләре чоры тәмамланганнан соң үз көченә керә.

4. Әлки муниципаль районы Югары Колчурино авыл Жирлегендә халык саны арту яки кимү белән бәйле рәвештә Жирлек Советы депутатлары санын арттыручы яки киметүче үзгәрешләр әлеге үзгәрешләргә кергү турында муниципаль хокукий акт кабул иткән Жирлек Советы депутатларының вәкаләтләре сорогы тәмамланганнан соң үз көченә керә.

5. Муниципаль берәмлек уставын федераль законга, Татарстан Республикасы законына туры китерү әлеге закон актларында билгеләнгән вакытта гамәлгә ашырыла. Федераль закон, Татарстан Республикасы законы белән күрсәтелгән срок билгеләнмәгән очракта, муниципаль берәмлек уставын федераль законга, Татарстан Республикасы законына туры китерү сорогы тиешле федераль закон, Татарстан Республикасы законы үз көченә керү датасын, муниципаль берәмлек Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кергү турында муниципаль хокукий акт проекты рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) һәм гавами тыңлауларда фикер алышу кирәклеген, аның буенча гражданнар тәкъдимнәрен исәпкә алу, муниципаль берәмлек вәкилләклә органы утырышларының чиратлылыгын, мондый муниципаль хокукий актны дәүләт теркәве һәм рәсми бастырып чыгару (халыкка житкерү) срокларын исәпкә алып билгеләнә һәм, кагыйдә буларак, алты айдан артмаска тиеш.

